

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

На правах рукопису

Д'ЯКОНОВА ІРИНА ІВАНІВНА

УДК 336.143.232(477)

**БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І ЙОГО
РЕГУЛЮВАННЯ У ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ
УКРАЇНИ**

08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Науковий керівник –

Єпіфанов Анатолій Олександрович
доктор економічних наук, професор

Суми – 2000

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Бюджетний дефіцит як незбалансованість макроекономічних зв'язків.....	8
1.1. Дефіцит Державного бюджету – показник незбалансованості доходів і видатків.....	8
1.2. Чинники виникнення бюджетного дефіциту.....	26
1.3. Система показників оцінки рівня бюджетного дефіциту та його фінансування.....	38
РОЗДІЛ 2. Механізм управління бюджетним дефіцитом в економіці перехідного періоду.....	49
2.1. Фінансові аспекти реформування економіки.....	49
2.2. Удосконалення методів регулювання доходів, видатків та Дефіциту державного і місцевих бюджетів.....	67
2.3. Виважена податкова політика основа розвитку економіки і скорочення дефіциту бюджету.....	89
РОЗДІЛ 3. Прогнозування й моделювання бюджетного дефіциту у механізмі його управління.....	115
3.1. Бюджетний дефіцит та шляхи його оптимізації ...	115
3.2. Необхідність системного аналізу показників у плануванні бюджету і його дефіциту.....	131
3.3. Прогнозування і моделювання дефіциту бюджету.....	136
ВИСНОВКИ.....	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	157
ДОДАТКИ.....	171

ВСТУП

В умовах поглиблення економічних реформ, формування доцільних механізмів регулювання відтворювальних процесів важливого значення набуває необхідність пошуку теоретичних і практичних шляхів, спрямованих на стабілізацію і розвиток економіки України. Одним з основних напрямків наукових досліджень в сучасних умовах є дослідження процесу формування дефіциту бюджету і його зв'язок з основними показниками розвитку економіки держави.

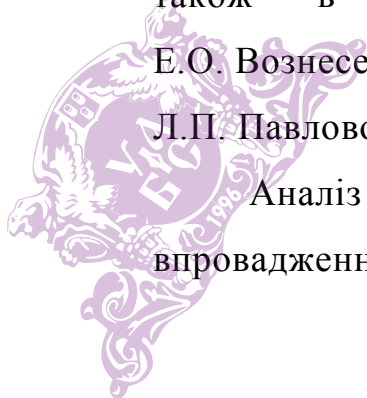
Сьогодні в умовах спаду виробництва, відсутності його кредитної підтримки, посилення фінансової нестабільності, кризи неплатежів, невиконання доходів бюджетів всіх рівнів процес зростання дефіциту бюджету є однією з найбільш дискусійних проблем і вимагає подальшого дослідження.

Основні чинники, що впливають на реформування економіки і зростання дефіциту бюджету полягають у економічній та політичній нестабільності, недосконалості законодавчої бази, невваженій бюджетній та податковій політиці.

Науковим дослідженням питань бюджету присвячені праці О.Д. Василика, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, А.І. Даниленка, А.О. Єпіфанова, О.Д. Заруби, В.І. Кравченка, І.І. Лукінова, А.М. Мороза, В.П. Москаленка, Г.О. П'ятаченка, М.І. Савлука, І.В. Сало, В.М. Суторміної, Ю.В. Тимошенко та інших.

Проблеми бюджету, фінансового планування обґрунтовуються також в працях російських вчених А.М. Александрова, Е.О. Вознесенського, В.П. Дяченка, Є.В. Коломіна, С.І. Лушіна, Л.П. Павлової, В.М. Радіонової, М.Г. Сичова та ряду інших.

Аналіз підходів до теоретичного обґрунтування та практичного впровадження наукових досягнень у галузі бюджету дає змогу

визначити, що проблема дефіциту все ще є актуальною, а тому вимагає подальших досліджень, розробки і впровадження дійових заходів щодо стабілізації і розвитку економіки держави.

Наукові результати, теоретичні положення й висновки дослідження було використано під час виконання науково-дослідної теми “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 01996002342), а також у процесі підготовки рішень Сумської обласної, міських та районних Рад про затвердження бюджетів.

Основною метою дослідження є комплексне теоретичне і практичне вивчення економічної природи і суті дефіциту бюджету та його впливу на стабілізацію і розвиток економіки.

Відповідно до поставленої мети у дисертаційній роботі були поставлені і вирішувались такі завдання :

- розкрити особливості виникнення і специфіку прояву бюджетного дефіциту в умовах економіки перехідного періоду;
- дослідити взаємозв'язок і вплив дефіциту бюджету на рівень основних показників розвитку економіки країни;
- обґрунтувати систему показників оцінки рівня бюджетного дефіциту та його фінансування;
- розробити пропозиції щодо оптимізації податкової складової формування дохідної частини державного і місцевих бюджетів;
- удосконалити методи регулювання дефіциту державного і місцевих бюджетів;
- обґрунтувати зміст та роль прогнозів в управлінні дефіцитом бюджету.

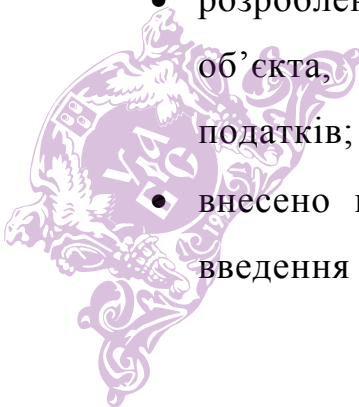
Основні положення, що визначають наукову новизну дисертаційного дослідження, полягають у наступному:

- досліджено економічну сутність, чинники виникнення та негативні наслідки прояву дефіциту у регулюванні економічних і соціальних процесів у країні з економікою перехідного періоду;
- узагальнено систему показників оцінки рівня бюджетного дефіциту і його фінансування;
- обґрунтовано вплив податків на розвиток економіки і скорочення дефіциту бюджету;
- запропоновано класифікацію розподілу податків в Україні залежно від об'єкта, способу стягнення, платника і кінцевого отримувача податків;
- обґрунтовано необхідність вдосконалення механізму прямого оподаткування на основі введення єдиного податку з метою скорочення дефіциту бюджету;
- розроблено модель управління складовими бюджетного дефіциту на основі дослідження темпів їх приросту з метою прогнозування основних тенденцій розвитку економіки країни.

Особистий внесок здобувача полягає в наступному:

- визначено сукупність положень про економічну природу і сутність дефіциту державного і місцевих бюджетів;
- обґрунтовано систему показників оцінки рівня бюджетного дефіциту як показника незбалансованості доходів і видатків;
- визначено особливості прояву і впливу бюджетного дефіциту на економіку та шляхи його оптимізації;
- розроблено класифікацію розподілу податків в Україні залежно від об'єкта, способу стягнення, платника і кінцевого отримувача податків;
- внесено пропозиції щодо спрощення системи оподаткування та введення податку на основні фонди і місцевого податку,

розрахованого залежно від кількості працюючих на підприємстві чи в окремій галузі;

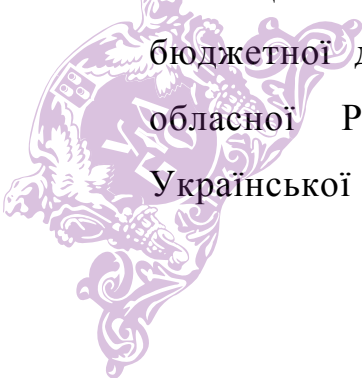
- розроблено модель взаємозв'язку бюджетного дефіциту і тенденцій розвитку економіки країни з метою покращання бюджетного регулювання.

Практичне значення одержаних результатів визначається розробленими, обгрунтованими та запропонованими автором підходами, методиками та пропозиціями щодо вдосконалення бюджетної, податкової політики та зменшення дефіциту державного і місцевих бюджетів з метою забезпечення макроекономічної стабілізації і розвитку.

На основі застосування відносних показників оцінки рівня бюджетного дефіциту досліджено тенденції його розвитку, обгрунтовано вплив податків на розвиток економіки і скорочення дефіциту бюджету, що, в свою чергу, дозволяє зробити пропозиції щодо вдосконалення системи оподаткування і стимулювання бюджетних надходжень.

З метою прогнозування загальних тенденцій розвитку економіки країни, в практичній діяльності можна застосовувати модель управління складовими бюджетного дефіциту на основі дослідження темпів їх приросту.

Основні положення дисертаційних досліджень знайшли застосування в роботі Міністерства фінансів України, фінансових органів Сумської області; при підготовці проектів нормативних актів з місцевого оподаткування, бюджету; в посиленні фінансово-бюджетної дисципліни, а також у практичній діяльності Сумської обласної Ради народних депутатів та навчальному процесі Української академії банківської справи.

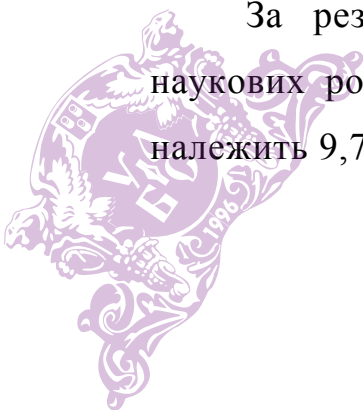

Основні положення і висновки дисертації можуть бути використані законодавчими органами місцевого і державного підпорядкування при розробці і затвердженні Державного бюджету, Податкового кодексу України. Можливе також використання матеріалів праці при розробленні і підготовці курсів “Бюджет”, “Бюджетні системи”.

Основні положення і висновки дисертаційної роботи доповідались, обговорювались і отримали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах, а саме: міжнародній конференції-семінарі “Проблеми і перспективи формування цивілізованого суспільства в Україні” (м. Харків, 1996); міжнародній науково-практичній конференції “Економічна політика і співробітництво регіонів України та Росії: проблеми і перспективи” (м. Суми, 1998); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України” (22-24 вересня 1998 р., м. Суми), на щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи в 1997-1999 рр., а також викладені у публікаціях.

Матеріали досліджень використовувались при підготовці рішень та розпоряджень обласної Ради, облдержадміністрації та державної податкової адміністрації щодо затвердження і виконання місцевих бюджетів Сумської області, а також у навчальному процесі при викладанні економічних дисциплін.

За результатами проведеного дослідження опубліковано 10 наукових робіт загальним обсягом 9,7 д.а., з яких особисто автору належить 9,7 д.а.

РОЗДІЛ 1.

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ ЯК НЕЗБАЛАНСОВАНІСТЬ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ФІНАНСОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ

1.1. Дефіцит державного бюджету – показник незбалансованості доходів і видатків.

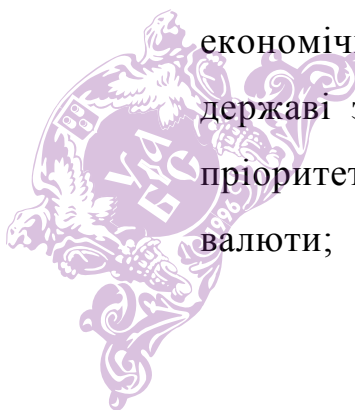
Головною ланкою фінансової системи є бюджетна система, яка організаційно залежить від форми державного устрою і, як правило, складається з Державного та місцевих бюджетів. Відношення між Державним і місцевими бюджетами будуються на основі єдності бюджетної системи і фінансової політики держави.

Зміни в економіці, керівництві господарством держави і зміни у структурі й функціях державної влади та управління стосуються і бюджетної системи, змінюють співвідношення між різними ланками бюджетів, змінюють їх обсяг і внутрішню структуру.

Структура бюджетної системи визначається Конституцією. В ній та в Законі “Про бюджетні права” закріплюються права держави та місцевих органів влади і управління на затвердження своїх бюджетів, на диференціювання доходів і видатків між різними ланками бюджетної системи, порядок їх складання, розгляду та затвердження.

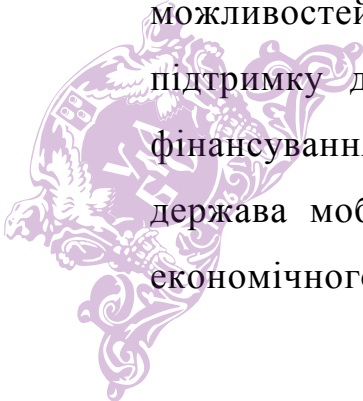
Нові економічні відносини, які запроваджуються в Україні, потребують змін і в бюджетній системі. Щодо вирішення цієї проблеми існують різні підходи:

- зберегти бюджетну систему і бюджетний устрій до виходу з економічної кризи, щоб мобілізувати використання фінансів у державі з метою подолання кризових явищ за рахунок розвитку пріоритетних напрямів виробництва, стабілізації національної валюти;

- при збереженні централізованої бюджетної системи надати право місцевим органам влади і управління розпоряджатися коштами, що надходять від комунальної власності підприємств через податки, регулюючи бюджети за рахунок загальнодержавних податків та доходів;
- надати самостійність місцевим бюджетам, консолідувавши у бюджеті України всі бюджети, що становлять бюджетну систему.

Розглядаючи питання стосовно збереження бюджетної системи та бюджетного устрою, треба зазначити, що в умовах переходу до ринкової економіки продовжують зберігатися затратні функції держави, супроводжувані спадом виробництва, інфляційними процесами і зменшенням доходів та зростанням дефіциту бюджету. Нестача коштів на фінансування соціально-культурної сфери, будівництво, оборону та інші заходи у Державному бюджеті поповнюється шляхом централізованого розподілу коштів між ланками бюджетної системи, що, безперечно, є позитивним моментом. Негативним є те, що централізований порядок складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів, які входять до бюджетної системи України, породжує в органах влади і всіх ланках управління споживацьке ставлення до них і не стимулює їх діяльність на вишукування додаткових коштів у господарствах областей, міст і районів[33,С.166]. Саме місцеві органи влади й управління повинні розробляти відповідні заходи щодо поліпшення економічного стану своїх сіл, селищ, районів, міст і областей та вишукування можливостей додаткового залучення коштів в їх бюджети на підтримку діючих установ охорони здоров'я, освіти, культури та фінансування інших заходів, передбачених бюджетами. Адже якщо держава мобілізує кошти для фінансування пріоритетних напрямів економічного розвитку, вона не може достатньо забезпечувати

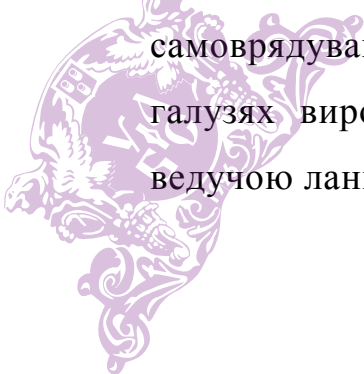

позики, субвенції і субсидії місцевим бюджетам, і останні змушені будуть скорочувати видатки саме за рахунок мережі установ культури, освіти, охорони здоров'я, що дуже небезпечно.

Реформування спонукає органи місцевої влади і управління до розробки невідкладних заходів щодо пошуку засобів для фінансування інфраструктури. З Державного бюджету місцевим органам влади та їх бюджетам виділяється мінімум допомоги.

Прийняття зведеного бюджету, до складу якого входять усі види бюджетів бюджетної системи, пов'язане зі значним навантаженням на місцеві органи влади і управління, вимагає від них повної відповідальності за виконання бюджету. Позитивним у схемі зведеного бюджету є те, що бюджетна система спирається на економічно і юридично врегульовану сукупність державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, міських, районних, селищних та сільських бюджетів, що відтворено на рис.1.1. При цьому передбачається повна самостійність місцевих бюджетів і всіх їхніх ланок, зумовлена наявністю власних та закріплених доходних джерел і правом визначення напрямів їх використання. Негативним моментом є те, що в умовах постійного скорочення виробництва і доходів повна самостійність місцевих рад при формуванні бюджетів ще більше поглиблює кризові явища в економіці регіонів.

Як бачимо, бюджет є формою планомірного накопичення і використання коштів для забезпечення функцій, здійснюваних органами державної влади, регіонального та місцевого самоврядування. Планомірне накопичення коштів відбувається у галузях виробництва, а тому підприємства усіх форм власності є ведучою ланкою у створенні фінансів держави, оскільки фінанси

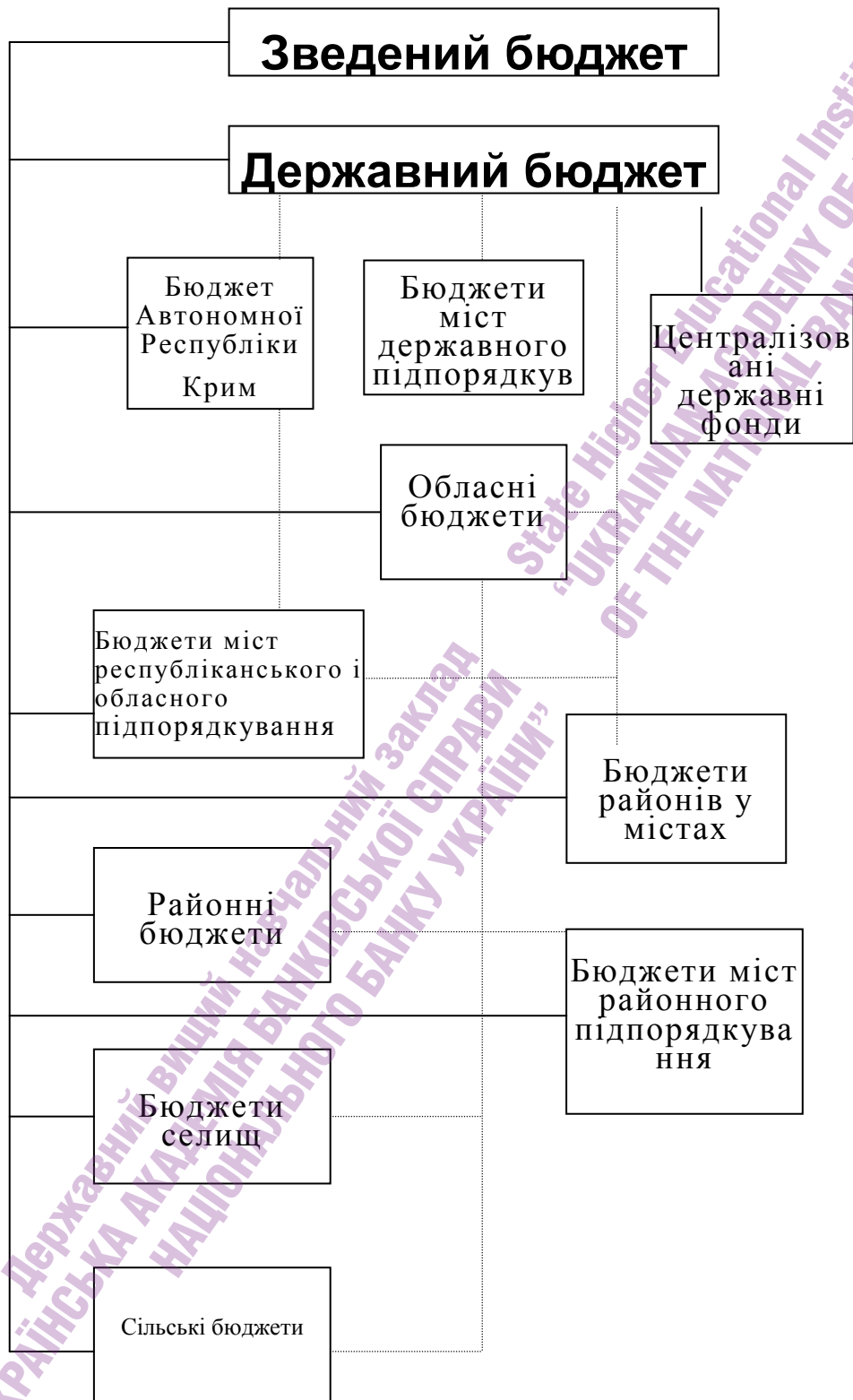

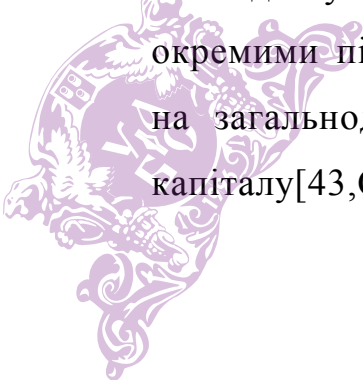
Рис.1.1.Бюджетна система України

підприємств опосередковують грошові відносини, що виникають при створенні і використанні грошових доходів для формування основних і обігових фондів, розрахунків з державою через систему податків та обслуговування кругообігу коштів підприємств і зміну форм вартості у процесі цього кругообігу[112,С.74-77]. Якщо фінанси підприємств обслуговують процес виробництва суспільного продукту, його розподіл всередині підприємств і нагромадження капіталу для розширеного відтворення та розрахунків з державою через податкову систему, то загальнодержавні фінанси використовуються для розподілу і перерозподілу з метою задоволення потреб загальнодержавного споживання через державний та місцеві бюджети й численні централізовані позабюджетні фонди: соціального страхування, пенсійний фонд тощо.

Державний бюджет для виконання своєї ролі у суспільному виробництві повинен мати стійку дохідну базу, яка забезпечується вилученням у бюджет частини доходів підприємств, організацій та населення. Таким чином, у Державному бюджеті акумулюється значна частка державних фінансових ресурсів.

При формуванні доходів бюджету виникають фінансові взаємовідношення між учасниками бюджетного процесу, які характеризуються сукупністю грошових відносин, що започатковуються при вилученні та централізації частини фінансових ресурсів у бюджет. Такі відносини мають завжди розподільний характер, вартісну форму та їх обов'язковим учасником є держава. Вона для утворення бюджету вступає у фінансові взаємовідносини з окремими підприємствами, організаціями та населенням, вилучаючи на загальнодержавні потреби частину утвореного або одержаного капіталу[43,С.5].

Форми і методи утворення доходів бюджету змінюються під дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких першочергове значення має стан розвитку економіки та економічна політика на даний період часу. Відповідно до цього головне призначення мобілізації доходів є, не що інше, як створення стійкої фінансової бази для забезпечення виконання органами влади і управління своїх функцій, задовольняти як загальнодержавні так і регіональні потреби. Таким чином, приходимо до висновку, що призначення доходів забезпечувати видатки бюджету. При цьому, необхідно знайти такі форми фінансових взаємовідносин з суб'єктами господарювання, методи вилучення доходів у бюджет, які б стимулювали відтворювальні процеси виробництва, раціональне використання ресурсів і на цій основі забезпечувати збільшення валового внутрішнього продукту і доходів бюджету. В цьому формулюванні маємо фіскальне призначення бюджету та його стимулюючу роль, забезпечуючи розширення матеріальної основи зростання доходів бюджету.

Можна виділити три основні джерела надходжень у бюджет:

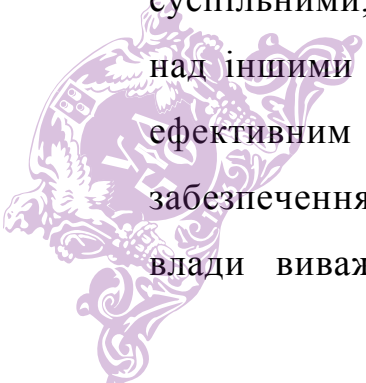
- державне майно та відповідні загальнодержавні ресурси;
- обов'язкові податки і збори з юридичних та фізичних осіб;
- надходження коштів від державних цінних паперів, займів, лотереї та інших надходжень.

Побудова нової економічної системи знаменувала собою необхідність зміни дохідних джерел бюджету. До цього фінансові взаємозв'язки бюджету з підприємствами базувались на високій централізації доходів, повній залежності всіх галузей господарства від держави. При цьому мали місце деякі особливості формування доходів бюджету. Так, загальновідомим фактом є те, що більш ніж на 90 % бюджет формувався за рахунок надходження доходів від

народного господарства і тільки остання частина за рахунок податків з населення. Наприклад, основою формування доходів бюджету до 1991 р. були податок з обороту та платежі з прибутку державних підприємств. Жорстка централізація доходів надавала змогу адміністративними методами перерозподіляти фінансові ресурси держави і за рахунок добре працюючих підприємств перекривати збитки інших.

Широко проводилось залучення коштів у доходи бюджету за рахунок займів, залишків вкладів населення у Ощадних касах. Жорстка централізація дозволяла органам влади і управління фальсифікувати дані по доходам бюджету, згідно яких у повоєнні роки офіційно показувалось повна збалансованість доходів і видатків і навіть перевищення доходів над видатками Державного бюджету, що досягалось через додатковий випуск в обіг додаткових грошей - емісію грошей і тільки у 1989 р. було офіційно затверджено Державний бюджет з дефіцитом і з цього року бездефіцитний бюджет не затверджувався.

Україна, як незалежна держава, практично з моменту оголошення самостійності провела ряд реформ по зміні суті і структури бюджету. Всі вони характеризуються надто складною економічною ситуацією, що потребує необхідності змін джерел надходжень, які можна розподілити на податкові та неподаткові. При цьому доля податкових надходжень збільшується і це логічно. Податки складають фундаментальну основу цивілізації, що пояснюється їх фіскальними, суспільними, соціально-політичними і господарськими перевагами над іншими каналами залучення необхідних державі коштів. Вона є ефективним знаряддям реалізації державної політики для забезпечення життєдіяльності суспільства, що потребує від органів влади виваженої податкової політики. Непрофесійний підхід до

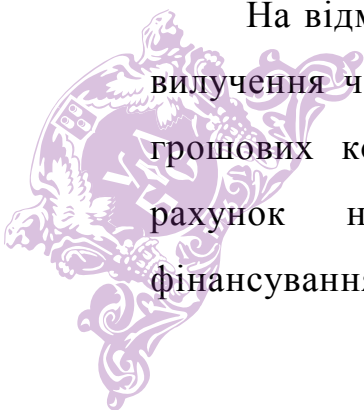
застосування податків може привести до згортання виробництва, погіршення економічного стану. Тим більше, що при поглибленні ринкових реформ збільшується, у загальному обсязі бюджетів, доля податкових надходжень по відношенню до неподаткових.

В залежності від платників, доходи бюджету можна розділити на доходи від юридичних осіб і від фізичних осіб, оподаткування об'єктів яких має тенденцію до розширення за рахунок включення до оподаткування майна, землі, природних ресурсів і інших об'єктів. Наприклад, у структурі надходжень доходів до Зведеного бюджету України плата за землю становила у 1991 р. - 0,1 %, у 1992 р. - 1,3 % то уже у 1996 р. - 2,7 % і у 1998 р. - 3,49 % [72, С.3,9].

Перехід до побудови нової економічної системи започаткував і зміну податків. Так 1991 р. був останнім роком, у якому основним джерелом доходів бюджету був податок з обороту, який у структурі зведеного бюджету становив 21,5 %, і з 1992 р. започатковано податок на додану вартість, який у структурі Зведеного бюджету становив у 1995 р. - 21,9 %, у 1997 р. - 29,7 % і у 1998 р. - 35,7 % [72, С.3,9].

По своїй формі податки як важлива економічна категорія розвинутого виробництва є основою формування бюджету і виконує як фіскальну так і стимулюючу функції. Перша функція реалізується через вилучення до бюджету частини доходів підприємств і населення, а друга - через економічні важелі впливу на посилення мотивів до праці, розвитку відтворювальних процесів у виробництві, економічному використанні паливно-енергетичних та інших ресурсів.

На відміну від доходів, які акумулюються у бюджеті за рахунок вилучення частини прибутку у підприємств, організацій, установ та грошових коштів населення, видатки бюджету формуються за рахунок названих коштів і мають цільове направлення на фінансування заходів передбачених у бюджетах різних рівнів по

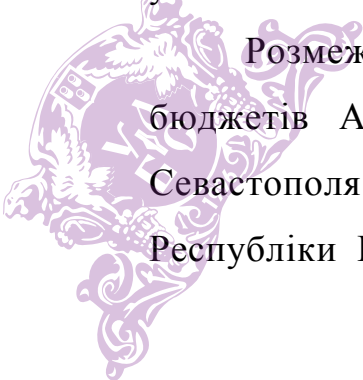
утриманню соціально-культурних установ, органів влади і управління та інших.

Видатки бюджету повинні базуватись на фінансових відношеннях між державою і суб'єктами фінансування та повинні мати вартісну форму, безповоротність фінансування і обов'язковим учасником цих процесів повинна бути держава через представницькі та управлінські структури. Як власник бюджетних ресурсів, держава має право розпоряджатись видатками бюджету, направляти кошти на розвиток матеріальної та соціальної сфер, тобто виконувати видаткову частину бюджету. Основною вимогою при складанні, розгляді і виконанні бюджету є збалансованість дохідної та видаткової частин бюджету. При перевищенні видатків над доходами маємо дефіцит бюджету, але і при його наявності необхідне збалансування бюджету.

Розвиток держави неможливий без створення необхідних умов утримання невиробничої сфери й розвитку виробництва, соціально-культурних закладів та заходів по їх утриманню; органів влади і управління; оборони та ін., що відображено в складі видатків Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної республіки Крим та місцевих бюджетів.

У республіканському бюджеті Автономної Республіки Крим, обласних, міських, районних, селищних, сільських бюджетах також утворюється оборотна касова готівка. Оборотна касова готівка може бути використана протягом року на покриття тимчасових касових розривів і повинна бути відновлена у тому ж році до розмірів, установлених під час затвердження відповідного бюджету.

Розмежування видатків між бюджетами, що входять до складу бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, здійснюється відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, міськими (міст Києва і Севастополя)

радами народних депутатів та районними і міськими (міст з районним поділом) радами народних депутатів.

Наведені видатки бюджетів усіх рівнів повинні формуватися, виходячи з наявних коштів у дохідній частині бюджетів, тобто повинна чітко дотримуватись збалансованість бюджетів усіх ланок, що є необхідною умовою бюджетної політики. Незбалансованість веде до дефіциту бюджету.

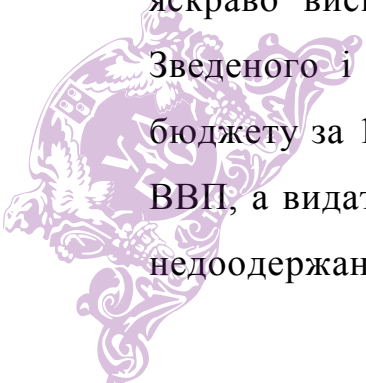
Дефіцит бюджету - перевищення видатків над доходами.

Надлишок бюджету - перевищення доходів над видатками.

Вже тривалий час Державний і місцеві бюджети затверджуються з дефіцитом. Граничний розмір їх дефіциту та джерела його покриття затверджуються відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, радами народних депутатів під час затвердження відповідних бюджетів.

Уже стало правилом, що дефіцит бюджету при затвердженні бюджету тієї чи іншої ланки бюджетної системи не повинен перевищувати видатків розвитку. Таким чином, в разі наявності дефіциту бюджету фінансуються передусім поточні видатки. Держава, керуючись принципом першочергового фінансування поточних витрат, припиняє фінансування витрат на відтворення для збереження витрат на охорону здоров'я, освіту й інші заходи, спрямовані на створення необхідних умов життєдіяльності населення.

Неузгодженість доходів і видатків призводить до погіршення фінансового стану, особливо установ соціально-культурної сфери, що яскраво висвітлюється на виконанні дохідної і видаткової частин Зведеного і Державного бюджету. Так, дохідна частина Зведеного бюджету за 1997 рік фактично становила 27,1 млрд.грн. або 29,3% до ВВП, а видатки склали 33,3 млрд.грн. або 36,1% до ВВП. При цьому, недоодержано до запланованих доходів - 3,2 млрд.грн. (затверджено -

30,3 млрд.грн., одержано-27,1 млрд.грн.)[91,С.26].

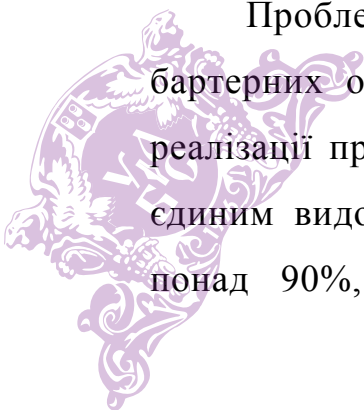
Дохідна частина зведеного бюджету за 1998 рік склала фактично 28,4 млрд.грн. або 27,4% до ВВП, а видатки склали 30,5 млрд.грн., або 29,4% до ВВП.

Аналіз виконання Державного і Зведеного бюджету висвітлює негативні тенденції, які проявляються у значному перевищенні видатків по відношенню до отриманих доходів, а відповідно і зростанню дефіциту бюджету. Так, при запланованому на 1997 рік дефіциті Зведеного бюджету у сумі 4,1 млрд.грн. або 4,1% до ВВП фактичний дефіцит становив 6,7% до ВВП або 6,2 млрд.грн., на покриття якого було залучено 4,9 млрд.грн. внутрішніх джерел фінансування та 1,5 млрд.грн. зовнішніх запозичень.

Державний бюджет України за 1997 рік зведений з дефіцитом 6,3 млрд.грн., або 6,8% до ВВП і на 0,1% перевищив дефіцит Зведеного бюджету до ВВП. Наведені дані підтверджують тезу про неузгодженість (не збалансованість) видатків з доходами бюджету, що призводить до погіршення соціальної напруги у суспільстві і підкреслює перевагу політики над економікою [121,С.15-16].

Погіршення фінансового стану держави у 1998 році також характеризується тим, що кожне друге підприємство було збитковим, а сума збитків отриманих ними становила 6,8 млрд.грн., головним фактором цього є проблема неплатежів. Так, у порівнянні з початком 1998 р. на кінець року загальна сума дебіторської і кредиторської заборгованості збільшилась у 1,4рази [112,С.15-16].

Проблема неплатежів збільшується за рахунок поширення бартерних операцій, частка яких у 1998 році у загальному обсязі реалізації продукції склала 42%, а у ряді галузей бартер став майже єдиним видом розрахунків. Так, у шинній промисловості він склав понад 90%, у цементній - 70%, а на підприємствах паливної

промисловості, деревообробної і целюлозно-паперової та будівельних матеріалів на бартерних умовах реалізовано 50-60% продукції. При цьому, обсяги товарної продукції зменшено проти попереднього року на 1,8 %, а виробництво товарів легкої промисловості на 9,4 %.

Нестабільне економічне становище промисловості негативно впливає на інноваційні процеси. У 1998 році впровадженням нових технологій займалось лише 17% підприємств проти 19,3% у 1997р.

Розширення інноваційних процесів стримується скороченням прибутків підприємств, загальна сума яких скоротилась у 1998 році у порівнянні з 1997 р. на 18% і практично відсутністю державних інвестицій.

Наведені дані не сприяють наповненню дохідної частини Державного бюджету, призводять до зростання дефіциту бюджету, що потребує жорсткого контролю за виконанням бюджету за рахунок:

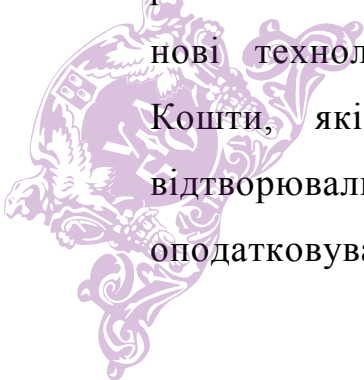
По-перше, проведення витрат відповідно до одержаних доходів.

По-друге, перегляду існуючої системи витрат бюджету відповідно до розвитку економіки.

По-третє, якісної зміни податкової політики держави спрямувавши її на підтримку впровадження нових ресурсозберігаючих технологій і виробництво конкурентоспроможної продукції.

По-четверте, поєднання у бюджетній системі державних інтересів з наданням необхідних коштів для економічного розвитку регіонів через нормативне регулювання їх бюджетів.

По-п'яте, створення на макро- і мікрорівнях умов розвитку рентабельних підприємств усіх форм власності, які впроваджують нові технології і виробляють конкурентоспроможну продукцію. Кошти, які направлені на проведення заходів впровадження відтворювальних процесів у виробництві, не повинні оподатковуватись і вилучаються із оподаткованого прибутку.

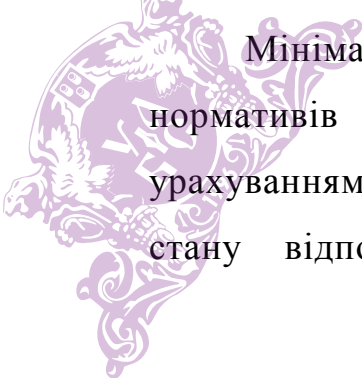

На перший погляд такі заходи не відносяться до контролю за виконанням бюджету, але без них не можна розраховувати на отримання доходів.

Розкриваючи необхідність узгодження доходів і видатків Державного бюджету в умовах нестабільної економіки не можна забувати, що вагому частку Зведеного бюджету займають місцеві бюджети, які в умовах нестабільної економіки і жорсткої централізації коштів у Державному бюджеті повинні забезпечувати фінансування як поточні витрати, так і провадити економічну політику розвитку регіонів. Місцеві органи влади і управління при цьому виходять із положення, що держава підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. У випадках, коли доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає із місцевого бюджету до Державного бюджету частину надлишку в порядку, встановленому Законом про Державний бюджет.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних

соціальних потреб, встановленого законом.

У доходній частині місцевого бюджету окремо виділяються доходи, необхідні для виконання власних повноважень, і доходи, необхідні для забезпечення виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Місцевий бюджет поділяється на поточний бюджет і бюджет розвитку. Доходи бюджету розвитку формуються за рахунок частини податкових надходжень, коштів, залучених від розміщення місцевих позик, а також інвестиційних субсидій з інших бюджетів.

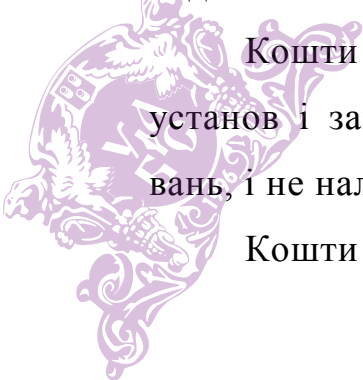
Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій, субвенцій, розподіляються обласними радами між районними бюджетами і бюджетами міст обласного значення у розмірах, необхідних для формування доходних частин не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з обласного бюджету спільних проектів територіальних громад.

Кошти обласного бюджету, передані державою у вигляді дотацій, субвенцій, зараховуються до районних бюджетів і розподіляються районними радами між місцевими бюджетами у розмірах, необхідних для формування доходних частин не нижче мінімальних розмірів місцевих бюджетів, визначених законом, а також використовуються для фінансування з районного бюджету спільних проектів територіальних громад.

У видатковій частині місцевих бюджетів окремо передбачаються видатки поточного бюджету і видатки бюджету розвитку.

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, і не належать до бюджету розвитку.

Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм

соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних із здійсненням інвестиційної та інноваційної діяльності, а також на фінансування субвенцій та інших видатків, пов'язаних з розширеним відтворенням.

Необхідно підкреслити гарантії держави які закріплені у Законі про місцеве самоврядування по збалансуванню доходів і видатків місцевих бюджетів:

1. Місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб.

2. При забезпеченні збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів не враховуються вільні залишки бюджетних коштів.

3. У разі, коли вичерпано можливості збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів і при цьому не забезпечується покриття видатків, необхідних для здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб, держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів шляхом передачі необхідних коштів до відповідних місцевих бюджетів у вигляді дотацій, субвенцій, субсидій відповідно до закону.

Надання дотацій місцевим бюджетам підтверджує факт не відсутності у них джерел доходів, а повне зарахування до Державного бюджету такого загальнодержавного джерела доходів, як податок на додану вартість (далі ПДВ) і від якого по встановленим нормативам провадились відрахування до місцевих бюджетів. Так, у 1995 р. із сукупності надходжень ПДВ фактично відраховувалось у Державний бюджет - 33,7 %, у Республіканської Автономної республіки Крим та обласні - 36,2 %, у міські республіканського та обласного значення -

16,5 %, у районні - 13,1 %, міст республіканського підпорядкування 0,2 %, селищні 0,1 % і сільські - 0,2 % аналогічно ці відрахування у 1996 році становили відповідно 44,3 %, 29,8 %, 13,1 %, 12,4 %, 0,2 %, 0,1 %, 0,1 %.

Таким чином, до 1997 року ПДВ був регулюючим джерелом доходів місцевих бюджетів від обласного до селищного, сільського і завдяки їм провадилось збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів, а випадуючі дохідні джерела регулювались наданням дотацій, субвенцій і субсидій.

Починаючи із 1997 р. ПДВ повністю стає дохідним джерелом доходів Державного бюджету і місцеві бюджети не мають відрахувань від цього джерела доходів жодної копійки. Відповідно до скорочення надходжень у місцеві бюджети у Державному бюджеті передбачаються дотації, що поставило місцеві бюджети у повну залежність від Державного бюджету і відповідно всі місцеві органи влади і управління.

Крім того, частка місцевих бюджетів у загальній сумі доходів зведеного бюджету зменшується. Так, у 1995 р. частка Державного бюджету у загальних доходах зведеного бюджету становила - 58,2 %, у 1996 р. - 63,8%, і у 1998 р. - 70,4 %, відповідно частка місцевих бюджетів становила - 41,8 %, 36,2 % і у 1998р. становить - 29,6%, або за три роки скоротилась на 12,2% і на стільки ж збільшилась частка Державного бюджету[38,С.3-9].

Прийняття Закону "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997 р. не змінило цього положення. Державний бюджет України приймається Верховною Радою без урахування економічного і соціального розвитку регіонів, а тим більше і без встановлення нормативів бюджетного забезпечення на одного жителя.

Аналіз виконання Державного і місцевих бюджетів наведений у

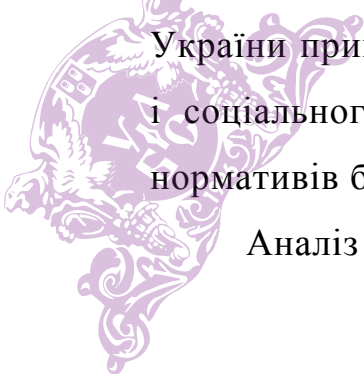

табл.1.1. свідчить, що при виконанні державного бюджету за 1997 рік по доходам на 72,4% всі місцеві бюджети, за виключенням Волинської області, виконані, а у цілому по Україні доходи місцевих бюджетів перевиконані на 121,5%. При виконанні видатків державного бюджету на 80,2% по місцевим бюджетам видатки перевиконані на 120,6%.

Таблиця 1.1.
Порівняльна характеристика виконання Державного і місцевих бюджетів України за 1997-1998 рр. *

(у відсотках)

	Процент виконання доходів		Процент виконання видатків	
	1997 рік	1998 рік	1997 рік	1998 рік
Державний бюджет	72,4	75,3	80,2	73,2
Україна	121,5	141,1	120,6	130,2
Республіка Крим	125,1	121,5	125,1	115,0
Вінницька	113,3	119,1	112,7	97,7
Волинська	92,2	120,8	91,7	108,5
Дніпропетровська	169,8	113,8	168,9	123,4
Донецька	119,4	134,3	118,4	134,7
Житомирська	106,7	127,2	106,4	111,1
Закарпатська	100,8	152,8	10,2	112,5
Запорізька	111,5	132,2	111,1	131,3
Івано-Франківська	106,4	147,6	106,2	117,7
Київська	114,9	156,1	114,3	123,0
Кіровоградська	104,9	108,2	103,5	101,1
Луганська	115,6	111,7	115,0	100,5
Львівська	103,2	140,3	102,4	106,9
Миколаївська	127,7	181,6	127,5	146,7
Одеська	134,2	131,8	133,6	126,6
Полтавська	128,8	203,9	127,7	206,8
Рівненська	106,1	152,7	105,6	124,6
Сумська	114,4	134,0	112,7	114,9
Тернопільська	104,5	116,0	104,0	109,0
Харківська	136,5	160,1	135,8	164,1
Херсонська	115,9	120,4	115,4	110,4
Хмельницька	110,7	141,2	110,0	121,9
Черкаська	119,5	146,6	118,6	111,8
Чернігівська	107,8	139,5	107,9	116,4
Чернівецька	109,1	116,2	108,6	96,7
м. Київ	128,9	172,3	126,7	229,0
м. Севастополь	147,0	124,0	146,9	155,0

* Розраховано на підставі даних статистичної звітності Національного банку України та адміністрації Президента України. с. 33.

При цьому порівняльна характеристика виконання доходів і видатків Державного і місцевих бюджетів в 1997 році (рис. 1.2.)

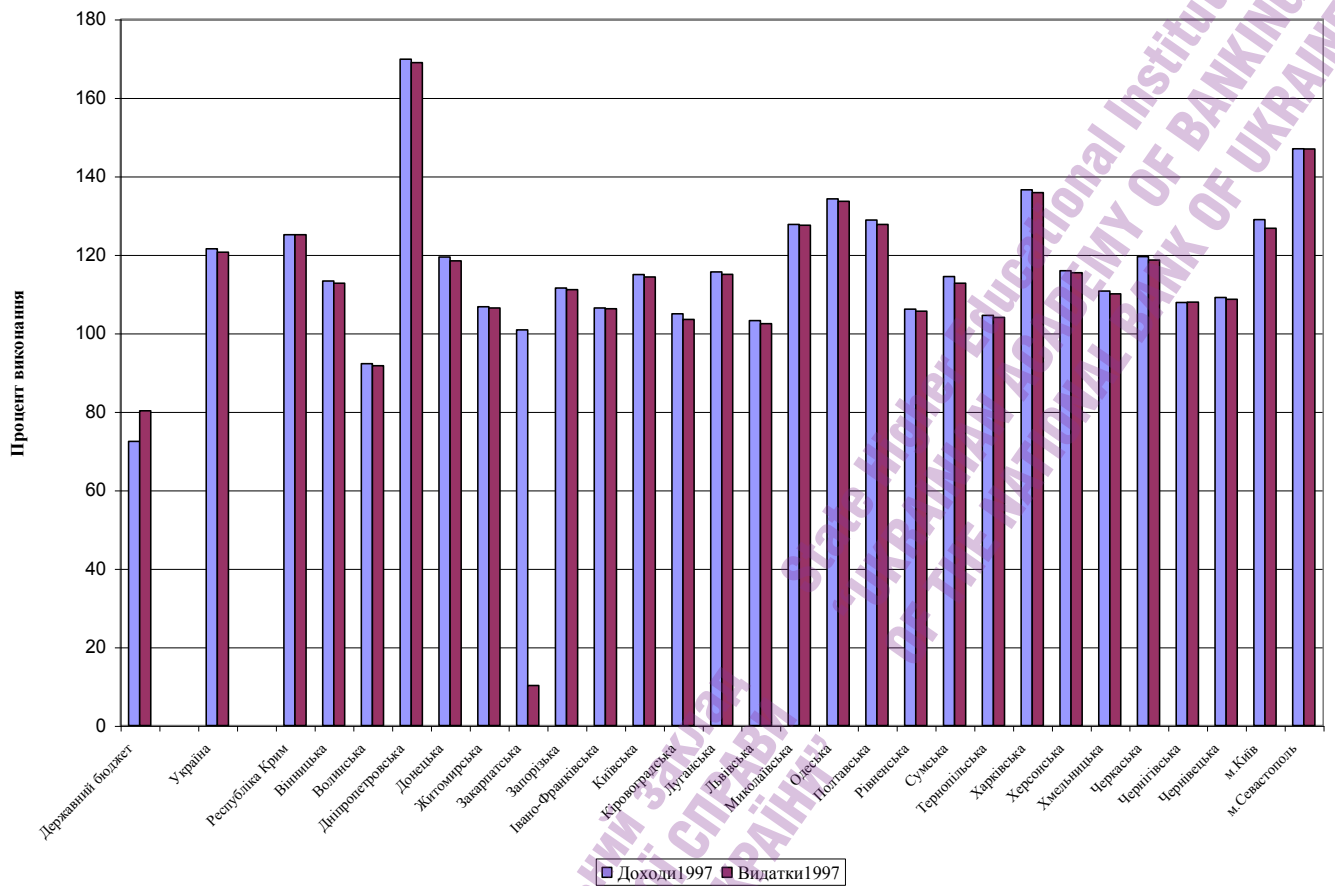

Рис. 1.2. Порівняльна характеристика виконання доходів і видатків державного і місцевих бюджетів в 1997 році

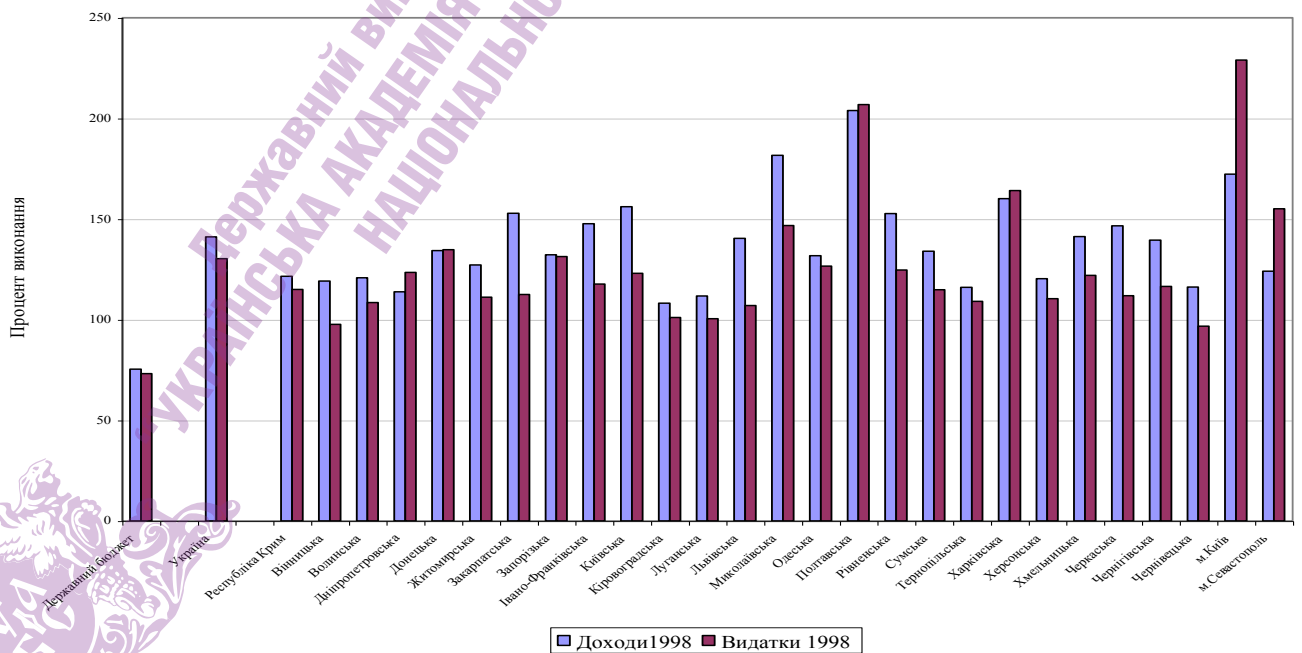

Рис.1.3. Порівняльна характеристика виконання доходів і видатків державного і місцевих бюджетів в 1998 році

доводить факт перевиконання дохідної частини бюджетів всіх бюджетів України. Єдина по Україні область, яка не забезпечила виконання видаткової частини бюджету в 1997 році – Волинська (виконання становить 91,7%, тобто область із-за невиконання дохідної частини бюджету невиконала і видаткову його частину).

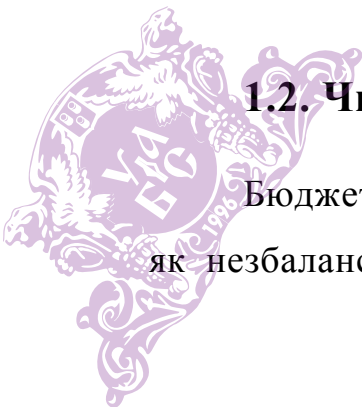
Наведений аналіз виконання державного і місцевих бюджетів свідчить, що в умовах надання самостійності у затвердженні бюджетів усіх рівнів є обмеженість дій держави по відношенню до місцевих бюджетів по вилученню коштів отриманих за рахунок перевиконання доходів місцевих бюджетів. Це положення підтверджується тим, що при невиконанні надходжень доходів у державний бюджет у сумі 5970,6 млн.грн. місцеві бюджети перевиконали доходи на 2567,0 млн.грн. які були направлені на фінансування заходів передбачених у місцевих бюджетах.

При цьому, через державний бюджет, при виконанні доходів на 72,4 % і недоодержанні надходження їх у сумі 5970,6 млн.грн., проведено фінансування видатків у сумі 21987,9 млн.грн. які перевищили надходження доходів (15689,7 млн.грн.) у сумі 6289,2 млн.грн., що й спонукало зростання дефіциту як зведеного так і державного бюджету.

Подібна тенденція прослідковується і при аналізі виконання доходів і видатків Державного і місцевих бюджетів в 1998 році (рис.1.3.). Крім того процент виконання дохідної частини перевищує відповідні показники видатної частини на 2,1%. Але завдяки значному перевиконанню видатків по м. Київ, м.Севастопіль, Дніпропетровській, Полтавській і Харківській областям дефіцит зведеного бюджету продовжував збільшуватись в 1998 році.

1.2. Чинники виникнення бюджетного дефіциту.

Бюджетний дефіцит проявляється у кризі фінансів і є не що інше як незбалансованість макроекономічних показників. Криза фінансів

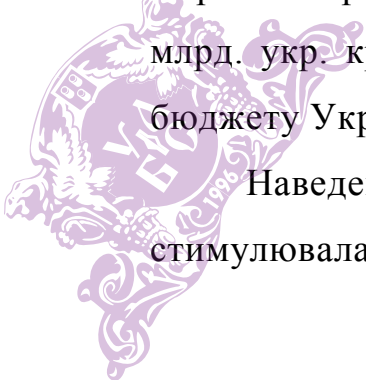
таким чином проявляється у великому бюджетному дефіциті та значному державному боргу. Неконтролюємиий дефіцит бюджету веде до жорсткої податкової політики, спаду виробництва, зростанню цін та збільшенню грошової емісії. Причому, бюджетний дефіцит в Україні йде паралельно із товарним дефіцитом, наслідком якого є заповнення ринку імпортними товарами, що ще більше поглиблює негаразди вітчизняного виробника.

Досліджуючи характеристики розвитку і спаду бюджетного дефіциту можна з певністю констатувати що його причини у:

- загальному спаді виробництва, зниженні ефективності роботи окремих галузей виробництва;
- несвоєчасному проведенні структурних змін в економіці;
- жорсткій податковій політиці яка не стимулює виробництво;
- розвитку інфляційних процесів, кредитній та ціновій політиці;
- незбалансованості доходів і видатків бюджету, зростанню видатків при зменшенні доходів.

Аналізуючи дані економічних показників періоду становлення незалежності України який співпав з періодом активного розвитку інфляційних процесів можна констатувати чітку систему невваженої фінансової політики яка поглибила інфляційні процеси в 1992 році. Так, за 1991 рік прибуток по господарству України становив у фактично діючих цінах суму 109,9 млрд. укр. крб., доходи зведеного бюджету становили 76,8 млрд. укр. крб., а видатки - 97,9 млрд. укр. крб., або 33,2 % до ВВП і 89,9 % до прибутку по господарству України. При цьому дефіцит зведеного бюджету становив суму 21,1 млрд. укр. крб. та 27,4 % до доходів і 21,5% до видатків зведеного бюджету України і 7,1 % до ВВП [72, С.3].

Наведені дані свідчать про невважену бюджетну політику яка стимулювала інфляційні процеси. Не краще положення і у 1992 році

на якому уже позначились негаразди бюджетної політики попереднього року, які відобразились і при затвердженні зведеного бюджету.

Валовий внутрішній продукт у 1992 р. зменшився і становив до суми попереднього року 86,0 % але видатки зведеного бюджету до ВВП становили 39,9 % або зросли на 6,7 %, що ще більше поглибило негативні процеси в економіці України [72,С.3].

Причому, при затвердженні бюджету на 1992 рік вперше запланований кредит НБУ, спрямований на покриття дефіциту бюджету у сумі 329,7 млрд. укр. крб. у фактично діючих цінах. Відомо, що цей кредит не що інше як додаткова емісія грошової маси в обіг, або пряма підтримка інфляційних процесів у економіці [72,С.6].

Фактичне виконання зведеного бюджету України за 1992 рік характеризується зростанням витрат бюджету, у зв'язку з чим дефіцит зведеного бюджету на кінець року становив 13,3 % до ВВП.

У період з 1992 по 1996 роки просліджується чітка система покриття дефіциту як зведеного так і державного бюджету України за рахунок кредитів НБУ, про що свідчить зростання кредитів НБУ та інших комерційних банків, якщо ці кредити у 1992 р. становили 3,3, у 1993 - 107,5, у 1994 - 1321,1, у 1995 - 2942,8 і у 1996 р. - 1345,6 млрд. грн [34,С.10].

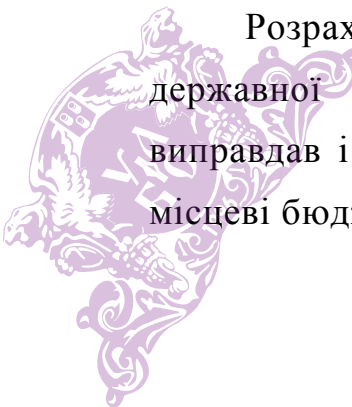
Названий період характеризується і високим загальним індексом інфляції споживчого ринку, так у 1991 р. він становив 390 %, у 1992 р. - 2100 % та його найвищий рівень випав на 1993 р. де він сягнув до 10258 % і починаючи з нього йде планомірне його зниження до 501 % у 1994 р., 282 % у 1995 р. і у 1996 р. - році введення національної валюти - гривні - 109,4 % [34,С.10].

Відповідно до зростання інфляції зростала і облікова ставка НБУ та відповідно процентні ставки комерційних банків. Так, на 1992

рік НБУ була встановлена облікова ставка 80 %, у 1993 р. - 190 %, у 1994 р. - 225,9, у 1995 р. - 131 % і 1996 р. - 62,3 % та за 1997р. - 35 % і у 1998 р. становить 41 %. Аналіз наведених даних свідчить, що регулювання облікової ставки НБУ здійснюється в залежності від рівня інфляції, попиту і пропозиції на кредити на кредитних аукціонах, міжбанківському ринку та цін на біржовому та позабіржовому ринку [35,С.37].

В цей період чітко виявилась непристосованість підприємств, особливо державної власності та акціонерних товариств створених на базі підприємств державної власності до роботи у ринкових умовах, тим більше в умовах інфляції, розриву економічних зв'язків з колишніми партнерами держав СНД, зростання процентів за кредит та інші негаразди, що викликало кризу неплатежів, яка зберігає свою гостроту і на період сьогодення. В цих умовах комерційні банки, враховуючи погіршення платоспроможності підприємств утримуються від надання їм нових позик, що спричиняє ще тяжчий фінансовий стан підприємств. Самі ж підприємства маючи гострий дефіцит обігових коштів, не можуть вчасно і в повному обсязі виконати свої зобов'язання не тільки перед державою але й перед партнерами і тими ж банками, що призводить до стрімкого зростання кредиторської заборгованості, особливо простроченої по кредитах банків, що в кінцевому результаті веде до згорання кредитної діяльності. Маємо замкнуте коло: спад виробництва веде до згорання кредитної діяльності банків, посилення кризи неплатежів, зменшення доходів бюджету і зростанню його дефіциту та неможливості проведення заходів фінансової підтримки виробника.

Розрахунок на надходження коштів від приватизації об'єктів як державної так, і комунальної власності місцевих Рад себе не виправдав і по надходженню коштів від приватизації у державний і місцеві бюджети.

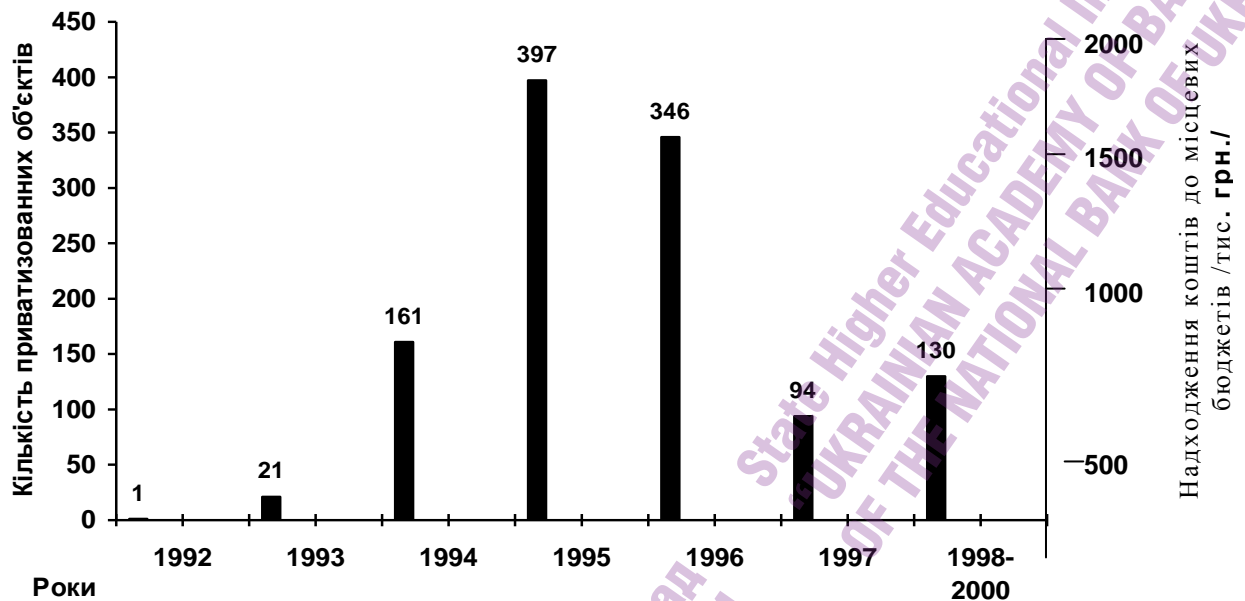

Рис.1.4. Приватизації майна у Сумській області¹

Показово хід приватизації просліджується на прикладі приватизації комунального майна в Сумській області (рис.1.4.)

Як відображено на рисунку процес приватизації розпочатий в 1993 р., коли було приватизовано 21 об'єкт, розвився до 1995 р., у якому було приватизовано 397 об'єктів, але вже в 1996 р. розпочався спад – було приватизовано 346 об'єктів, а в 1997 р. тільки – 94 об'єкти і на 1998 – 2000 роки заплановано приватизувати 130 об'єктів. Загальна сума надходжень до бюджету за ці роки становила 6528 тис. грн.. Дослідження показують, що приватизація не дала значних змін у економіці і не надала рушійних змін у виконанні доходів бюджету.

Аналіз цієї ситуації потребує виваженої економічної політики направленої на державне визначення свого ставлення до процесів які відбуваються в економіці, необхідна чітка система яка б визначила

¹ Складено на підставі даних статистичних бюлетенів 1992-1998 рр. Сумської області м. Суми

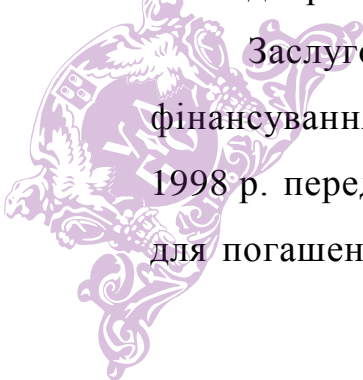
конкретні цілі, пріоритетність і послідовність їх досягнення. Тобто потрібна чітка система макроекономічних заходів по підтримці виробника, утриманню інфляційних процесів, валютного курсу гривні, платіжного і торговельного балансів, зовнішньоекономічної діяльності. Виконанню цих заходів повинні відповідати цінова, фінансова, інвестиційна, кредитна, валютна та зовнішньоекономічна діяльність держави. На вирішення цих проблем і повинно направлятися фінансування заплановане дефіцитом бюджету. Таким чином чітко просліджується розподіл дефіциту бюджету на активний і пасивний.

Активний дефіцит бюджету характеризує комплекс заходів направлений на розвиток відтворювальних процесів у виробництві і розвитку економіки в цілому.

Пасивний дефіцит бюджету виникає в умовах економічної кризи, розвитку інфляційних процесів, згорання виробництва, зменшення доходів бюджету і, як результат, зростання його дефіциту. Пасивному дефіциту бюджету відповідає період з 1991 по 1997 рр.

Введення твердої національної валюти гривні і згорання інфляційних процесів започаткували активність дефіциту бюджету. Цьому сприяла і поява у державному бюджеті внутрішніх державних позик, які у 1996 р. були затверджені у сумі 1571,1 млн. грн. і вже на період сьогодення у бюджеті на 1998 рік установлений обсяг випуску облігацій внутрішніх державних позик за номінальною вартістю 11471,5 млн. грн. з отриманням від випуску 8425,2 млн. грн., тобто чітко діє ринок цінних паперів [17,С.5].

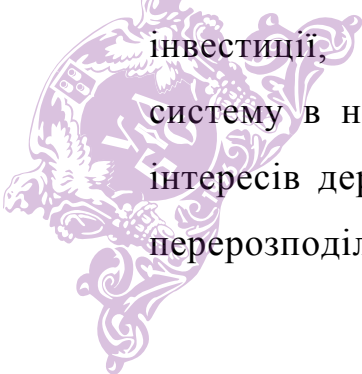
Заслуговує на увагу і поява у 1995 р. зовнішніх джерел фінансування які становили суму 793,4 млн. грн., а вже в бюджеті на 1998 р. передбачено розмір державних зовнішніх запозичень України для погашення державного боргу та фінансування дефіциту бюджету

у сумі 5850,3 млн. грн[17,С.5]. Слід відмітити, що поряд з направленням коштів зовнішніх запозичень на погашення державного боргу та фінансування дефіциту бюджету Україна одержить позики МВФ та під інвестиційні проекти позики Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку та інші іноземні кредитні лінії з товарним наповненням, їх одержання залежить від послідовності проведення економічних реформ та створення привабливого інвестиційного клімату.

Комплекс заходів щодо розробки фінансово-кредитної політики держави та становлення системи управління фінансовою і кредитною системами відповідно до розбудови в Україні нових економічних відносин потребує детального вивчення факторів які спричиняють виникнення негараздів в економіці, зменшенню надходжень доходів бюджету та збільшують його дефіцит, а їх скерованість надає змогу відпрацювати достатньо виважену стратегію економічних перетворень. Можна виділити політичні, економічні, методологічні та технологічні фактори.

До політичних факторів у першу чергу слід віднести постійну зміну керівництва як Уряду так і міністерств і в першу чергу Міністерства економіки та Міністерства фінансів України, які повинні виробляти як стратегію так і тактику макро- та мікроекономічного розвитку. Практично маємо політичну акцію через яку ті чи інші політичні партії вирішують свої інтереси. Цьому ж слугує і затвердження бюджету Верховною Радою України. Основними економічними факторами на наш погляд є податки, кредити, інвестиції, а тому вкрай необхідно удосконалювати податкову систему в напрямку її лібералізації, децентралізації (урахування як інтересів держави так і регіонів), зменшення загальної частки ВВП, перерозподілюваної через бюджет, побудови чіткого механізму

оподаткування та сплати податків їх цільовим використанням через бюджети різних рівнів. Реформування і розвиток податкової системи повинно провадитись в чіткій відповідності з стратегією і тактикою розвитку економіки.

В усіх суспільствах кредит виступає системою грошових відносин, пов'язаною з тимчасовим перерозподілом вільних коштів підприємств, організацій і населення, як правило, у формі банківського кредиту [47, С.184].

Банківський кредит є джерелом додаткових ресурсів підприємств усіх форм власності, він використовується для відновлення основних фондів та їх розширення, формування оборотних фондів. Для забезпечення постійного виробництва і його відтворення у все більших розмірах, постійного кругообороту капіталу підприємства повинні мати резерв коштів для проведення розрахунків із заробітної плати, для оплати матеріалів, сировини тощо. Якщо такий резерв відсутній, підприємство займає гроші в кредит.

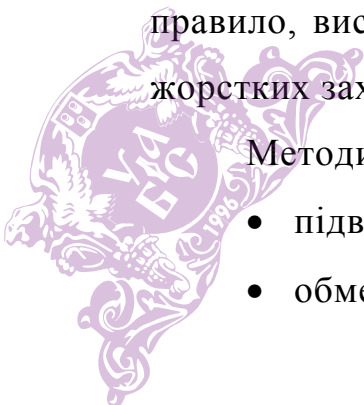
Кредит виступає:

- прискорювачем процесу відтворення виробництва, оборотності коштів;
- регулятором грошового обігу, замінює готівку в обігу через безготівкові розрахунки;
- забезпечує раціональне використання грошових резервів.

Кредитна політика - система кредитних заходів, спрямованих на забезпечення економічних інтересів держави. Цими засобами, як правило, виступають різні пільги при наданні кредитів або введення жорстких заходів щодо їх видачі.

Методи проведення кредитної політики:

- підвищення або зниження облікових ставок;
- обмеження розмірів кредитів;

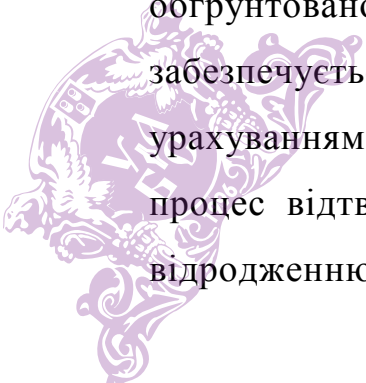
- регулювання кредитних лімітів за біржовими операціями з цінними паперами;
- збільшення або зменшення долі споживчого кредиту.

З розвитком фондової біржі і випуском державою цінних паперів в Україні банки починають купувати і продавати цінні папери, що в одному випадку скорочує кредитні ресурси банків, а в іншому - збільшує.

Обсяг загальних кредитних вкладень банківської системи України в економіку не перевищує 15 млрд. гривень, як правило з них 65,9 % надається у національній валюті і на короткі строки. Частка ж довгострокових кредитів не перевищує 10 відсотків загальних кредитних вкладень, що не сприяє і не може сприяти розвитку інвестиційної діяльності.

Приватизація державного майна і особливо розвиток інвестиційних процесів в економіці України основа розвитку відтворювальних процесів. Інвестиції, як довгострокові вкладення капіталів у розвиток підприємств, організацій та галузей в умовах спаду промислово-виробничого потенціалу набувають першочергового значення і повинні стати пріоритетними, тим більше за умов дефіциту бюджету. Пріоритети використання інвестицій у виробничому секторі економіки повинно бути як при використанні державних так і недержавних коштів.

В цьому аспекті заслуговує на увагу концепція науковців по розвитку інвестиційної діяльності в регіоні, згідно якої більш обгрунтовано та зважено приймаються інвестиційні рішення, забезпечується комплексність вирішення регіональних проблем з урахуванням інвестиційних можливостей, дозволяє прискорити процес відтворення виробничого потенціалу і таким чином сприяє відродженню економіки країни в цілому[117,С.50].

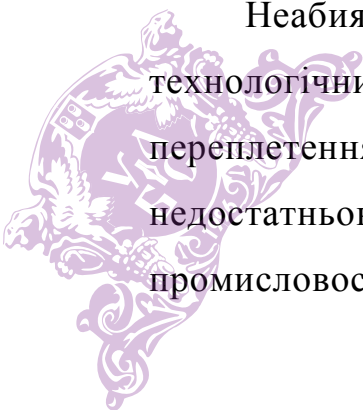

Дійсність сьогодення в тому, що інвестиційні процеси активізуються у невиробничих секторах економіки і найбільше у торговельній діяльності. Між тим, капітал отриманий від торговельної діяльності у значній мірі скеровується у тіньову економіку. Завдання всіх управлінських структур - залучення тіньового капіталу у інвестиційні процеси направлені на відтворення вітчизняного виробництва.

Методологічний фактор характеризується необхідністю розбудови незалежної держави, що потребує якісно нових економічних, правових законодавчих та нормативних актів по створенню кредитної, податкової, цінової політики відповідаючих завданню стабілізації та розвитку економіки і не тільки на макроекономічному але і на мікро-економічному рівнях. Прикладом чого є нормативна база затвердження Державного і місцевого бюджетів, державних і місцевих податків, відпрацювання системи покриття дефіциту державного бюджету і покриття випадючих доходів місцевих бюджетів (регулюючими податками чи через систему дотацій, субвенцій і субсидій).

Процес відпрацювання методики підходів до вирішення питань становлення фінансової, кредитної систем і економіки в цілому потребує великого проміжку часу, залучення до цієї справи широкого загалу науковців і практиків, вивчення процесу побудови цих систем у передових країнах світу і на цій основі видання методичних вказівок, положень, рекомендацій органам державної влади та управління.

Неабияке значення для прогресу економіки України відіграє технологічний фактор. Економіка України характеризується великим переплетенням різних технологічних способів виробництва із недостатньою автоматизацією та механізацією виробництва, як у промисловості так і сільському господарству, що потребує докорінної

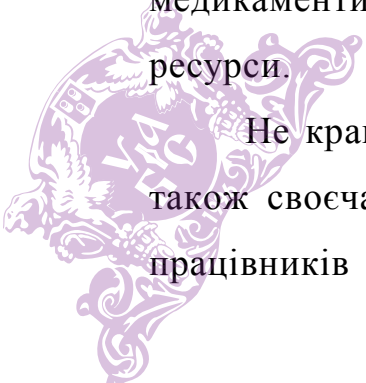
його модернізації і переходу до нового технологічного способу виробництва, характерного для економічно розвинутих суспільств.

В цьому необхідна глибока структурна перебудова економіки яка повинна охоплювати не тільки макрорівень, але й мікрорівень і в першу чергу реструктуризацію і модернізацію підприємств, за рахунок впровадження ресурсозберігаючих технологій і особливо оновлення технологічного обладнання, підвищення якості продукції та зниження її собівартості.

Наведені фактори вимагають прийняття дійових заходів по вирішенню питань перебудови економіки України у плані відновлення відтворювальних процесів виробництва його прибутковості та зростання доходів бюджету і зменшення негативного впливу дефіциту бюджету. Не вирішення цих питань виводить на передній план соціальний фактор, який уособлює у собі негаразди економічного розвитку. Скорочення видатків бюджету на утримання соціально-культурної сфери не дає змоги профінансувати заробітну плату як науковцям так і учителям, лікарям та обслуговуючому персоналу, які, в окремих випадках не отримали її ще за 1997 рік, аналогічно і з виплатами пенсій.

Дефіцит бюджету зумовив необхідність скорочення як чисельності апарату управління зверху до низу так і числа лікарень, шкіл, дитячих садків. При цьому, видатки на капітальний ремонт приміщень і установ соціально-культурної сфери практично зведені до мінімуму і це уже на протязі кількох років. Не краще положення із коштами на медикаменти для лікарняних установ та на паливно-енергетичні ресурси.

Не краще положення і у галузі виробництва де заробітна плата також своєчасно не отримується, що породжує негативне ставлення працівників як виробничої так і бюджетної сфер до заходів по

стабілізації і розвитку економіки які провадять вищі та місцеві органи влади і управління та підвищує соціальну напругу у суспільстві.

Владні і управлінські структури для нівелювання соціальної напруги у суспільстві приймають законодавчі та нормативні документи по підвищенню ставок заробітної плати, розміру пенсій, стипендій і при відсутності дохідних джерел вимушені збільшувати видатки бюджету і, зрозуміло, його дефіцит.

Таким чином, соціальний фактор займає одне з ведучих місць у створенні пасивного дефіциту бюджету. Знання причин і факторів бюджетного дефіциту дають змогу прогнозувати їх і мати змогу своєчасно запобігти негативним проявам і на цій основі розробити заходи розвитку економіки як на макро так і мікрорівнях.

1.3. Система показників оцінки рівня бюджетного дефіциту та його фінансування.

Бюджетний дефіцит є складовою частиною елементів будь-якої економічної системи. Поряд з ним, у залежності від економічного розвитку держав, присутні такі економічні категорії інфляція, банкрутство, бартер та інші. В своїй сукупності названі категорії провокують і стимулюють спад виробництва, скорочення надходжень доходів бюджету і зростанню його дефіциту, що потребує наукового підходу до вивчення процесів які відбуваються у економіці, особливо перехідного періоду, який проходить наша держава.

На наш погляд, трансформаційні процеси які переживає Україна з початку 1992 року свідчать про відсутність системного характеру, проходять досить невважено, без врахування і визначення структурних причин економічних негараздів: спаду виробництва, зменшення доходів і відповідно видатків бюджету та зростання дефіциту бюджету. Його зменшення чи зростання потребує також

системного підходу до визначення чинників цих процесів та систематизації показників оцінки рівня бюджетного дефіциту.

Аналізуючи рівень бюджетного дефіциту періоду незалежності України можна виділити наступні показники оцінки рівня бюджетного дефіциту, у процентах до: ВВП, доходів і видатків.

На нашу думку, рівень показників бюджетного дефіциту залежить і від зростання зовнішнього боргу, внутрішнього боргу та податкової політики, а до 1997 року і від кредитів НБУ на фінансування заходів передбачених у державному бюджеті.

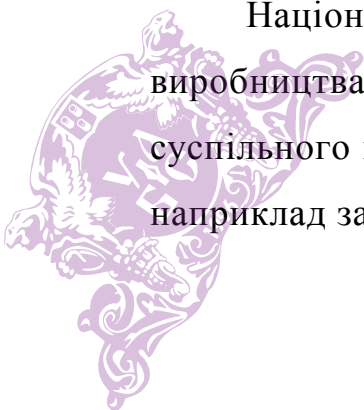
Для відпрацювання впливу на дефіцит названих чинників проаналізуємо кожний із названих показників.

Головним показником бюджетного дефіциту є валовий внутрішній продукт (ВВП), який характеризує собою загальну величину створеної доданої вартості у виробничій і невиробничій сферах економіки і відображається у доходах та їх використанні.

ВВП надає змогу визначати не тільки показник дефіциту бюджету, як у сумарному значенні, так і в процентах, а також доходи і видатки державного і зведеного бюджету у цих же показниках. За допомогою ВВП вимірюється і прогнозується стан економіки (спад, підйом і стагнація).

ВВП, як універсальний показник розвитку економіки застосовується у всіх країнах ринкової економіки, на відміну від національного доходу як універсального показника періоду соціалізму.

Національний дохід (НД) створено у сфері матеріального виробництва. Це є вартість або відповідна їй частка сукупного суспільного продукту у натуральній формі за відповідний період часу, наприклад за рік.

У наукових колах точаться дискусії по правомірності показників ВВП і НД, але якщо з ВВП вирахувати величину спожитого основного капіталу (амортизацію) і непрямі податки (чисті податки) то будемо мати національний доход. Роль ВВП в економіці зумовлюється його функціями, формування бази для розробки державного бюджету, ефективності зовнішньоекономічної діяльності, регулювання зв'язків з міжнародними фінансово-економічними та політичними організаціями. Показник ВВП - найкращий економічний показник для аналізу стану економіки та оцінки здійснення економічної політики.

Таким чином, ВВП є головним у системі показників оцінки рівня доходів і видатків зведеного і державного бюджету і бюджетного дефіциту.

Таблиця 1.2.

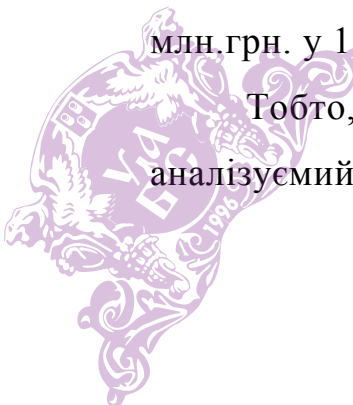
Система показників оцінки дефіциту зведеного бюджету України.

(у відсотках)

№ п/п	Показники	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Бюджетний дефіцит у відсотках до:								
1.	ВВП	13,8	5,1	8,9	6,6	4,9	6,7	3,3
2.	Доходів	56,3	15,3	20,6	17,5	13,1	22,8	11,3
3.	Видатків	35,9	13,5	17,05	14,9	11,6	18,6	10,2

Аналіз таблиці 1.2 свідчить, що рівень дефіциту бюджету у процентах до ВВП має тенденцію до зменшення відповідно з 13,8 % у 1992 р. до 3,3 % у 1998 р., що зумовлено не економічним розвитком а інфляційними процесами, завдяки яким, при спаді виробництва, маємо значне зростання ВВП з 50,0 млн.грн. у 1992 р. до 103869 млн.грн. у 1998 р.

Тобто, завдяки інфляційним процесам в економіці ВВП за аналізуемий період зріс у 2077 разів, а бюджетний дефіцит лише у

898,0 разів. Ріст бюджетного дефіциту за вказаний період відставав від зростання ВВП більш ніж у 2 рази.

Виходячи з наведеного аналізу маємо, що зростання дефіциту бюджету відповідало зростанню ВВП і ніяких заходів по його зменшенню не запроваджувалось.

Другим показником оцінки дефіциту бюджету є його відношення до доходів бюджету.

На наш погляд оцінка відносних показників рівня бюджетного дефіциту неможлива без порівняння з тенденцією розвитку абсолютних значень їх складових.

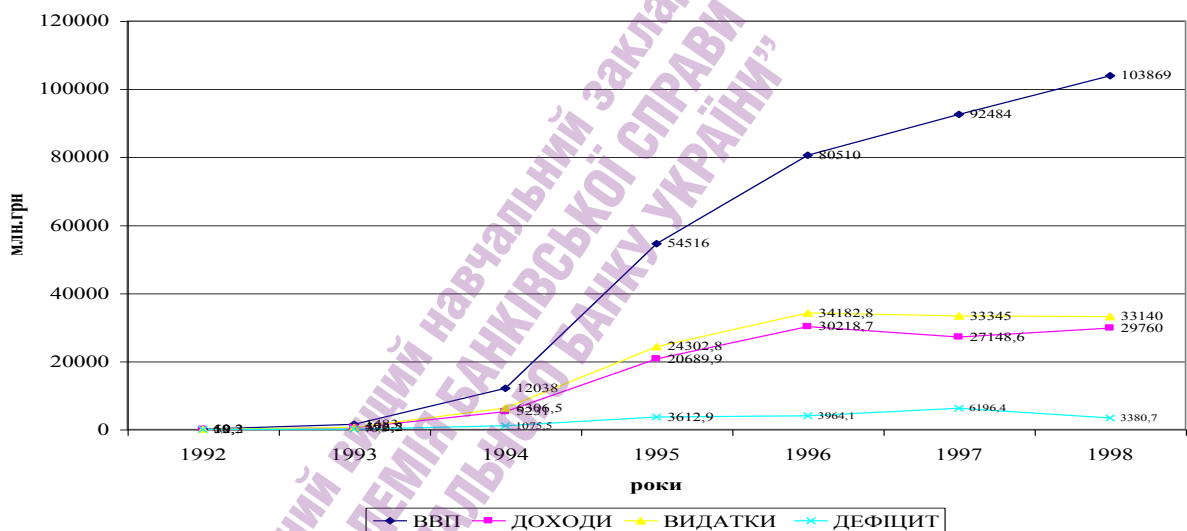

Рис. 1.5. Динаміка основних загальноєкономічних показників розвитку України 1992-1998 роки

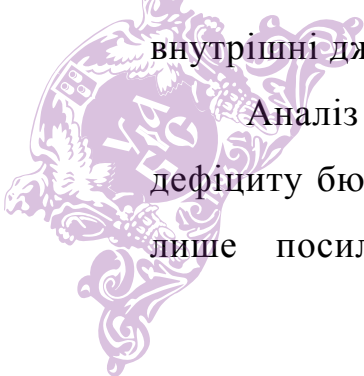
Виходячи з рис. 1.5. маємо, що доходи зведеного бюджету зросли з 12,3 млн.грн. у 1992 р. до 29760 млн.грн. у 1998 р. або у 2154,6 рази і перевищили зростання ВВП у 1,2, що зумовило пригнічення відтворювальних процесів виробництва і зменшення інвестицій. Поряд з інфляційними процесами цей показник свідчить про відсутність чіткої і виваженої політики по структурній перебудові економіки зумовлене пріоритетом політики над економікою.

Аналіз показує, що поряд з спадом виробництва і зменшенням прибутку та доходів бюджету, наприклад у 1996 р. по відношенню до попереднього року виконання прибутку становить 77,0 %, а у 1998 р. - 82,0 %. При цьому видатки зведеного бюджету не зменшуються. Так, видатки бюджету за період з 1992 р. по 1998 р. зросли у 1736,7 раз, а прибуток по господарству України лише у 454,3 рази, що і зумовило поряд з кризою платежів пригнічення виробництва, заборгованість по виплатам заробітної плати і пенсій та підвищило соціальну напругу у суспільстві.

Аналіз показників оцінки рівня бюджетного дефіциту та його фінансування був би неповним без розкриття показників його фінансування за рахунок кредитів НБУ та зовнішніх і внутрішніх запозичень.

Починаючи з періоду становлення незалежності України бюджет, як і раніш, затверджується з дефіцитом, фінансування якого у період з 1991 по 1997 рр. проводилось за рахунок кредитів Національного банку України. У період з 1991 по 1995 рр. єдиним джерелом покриття дефіциту бюджету визначались кредити Національного банку України і тільки у бюджеті держави на 1995 р. джерелом покриття його дефіциту визначено поряд з кредитами НБУ ще й зовнішні і внутрішні джерела запозичень. У 1995 р. вони становили відповідно 2942,8 млн.грн., 793,4 млн.грн. і 304,0 млн.грн., а 1996 р. став останнім роком фінансування дефіциту бюджету за рахунок залучення кредитів Національного банку України і весь акцент погашення дефіциту бюджету перекладено на зовнішні і внутрішні джерела фінансування.

Аналіз показав, що залучення кредитів НБУ на погашення дефіциту бюджету не сприяє поліпшенню економічного становища, а лише посилює інфляційні процеси в економіці. Відмова від

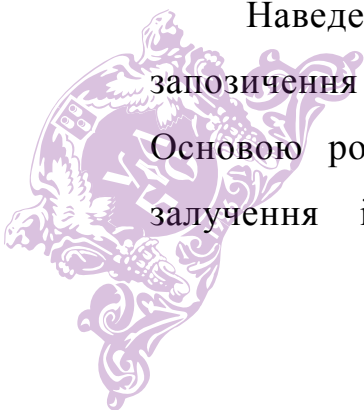

кредитування дефіциту бюджету дала змогу значно зменшити інфляційні процеси в економіці, що дало змогу чітко провести грошову реформу і ввести національну валюту - гривню.

Відпрацювання механізму фінансування дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх і внутрішніх запозичень, визначення їх впливу на економіку дозволило за короткий термін часу з 1995 по 1997 р. прийти до висновку, що їх залучення повинно ґрунтуватись на чітко виваженій науковій основі, тому що зростання державного боргу країни без прийняття заходів по стабілізації економіки, інвестиційної діяльності, розвитку відтворювальних процесів у виробництві призведуть до ще більших негараздів у економіці.

У світовій практиці відомі приклади збільшення зовнішнього боргу як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Але зростання зовнішнього боргу України йде дуже швидкими темпами і не за рахунок впровадження інвестиційних проектів, а на фінансування дефіциту бюджету та інші нагальні потреби. Так, фінансування дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх запозичень зросло з 793,4 млн.грн. у 1995 р. до 2250,0 млн.грн. передбачених у державному бюджеті на 1998 рік або збільшилось за цей період більш ніж у 2,8 рази. Ось одна з головних причин, чому у Державному бюджеті на 1998 р. було передбачено граничний розмір державних зовнішніх запозичень на погашення державного боргу та фінансування дефіциту Державного бюджету в сумі 3079100 тис. доларів США.

Наведене дає підставу стверджувати, що у подальшому зовнішні запозичення також будуть провадитись у жорстких граничних рамках. Основою розвитку інвестиційних процесів повинно стати широке залучення іноземних кредитів на приватній, не гарантованій

державою основі і повинно цілком залежати від розбудови ринкової економіки в Україні.

Поряд з зовнішніми запозиченнями на фінансування дефіциту бюджету залучаються внутрішні запозичення за рахунок випуску і реалізації ОВДП. Враховуючи, що випуск внутрішніх позик, як і зовнішніх, здійснюється у межах граничного обсягу внутрішнього державного боргу, граничний розмір боргу визначений на 1998 рік у сумі 16961.1 млн.грн. У вказану суму входять: граничний розмір боргу за станом на 01.01.98 р. - 14150,7млн. грн., приріст заборгованості за внутрішніми позиками - 2112,7 млн.грн. та приріст заборгованості за несписаними кредитами Національного банку - 697,6 млн.грн.

Наведене свідчить про те, що як зовнішні так і внутрішні позики, в основному спрямовуються не на інвестиційну політику у розбудові економіки, а на вирішення питань сьогодення і погашення дефіциту бюджету. Тому потрібне чітке усвідомлення, що бюджет формується не від потреб, а від можливостей мобілізації фінансових ресурсів, що потребує жорсткого обмеження видатків.

Указом Президента України від 21.01.98р. "Про запровадження режиму жорсткого обмеження бюджетних видатків та інших державних витрат, заходи щодо забезпечення надходження доходів до бюджету і запобігання фінансовій кризі" доручено Кабінету Міністрів вжити додаткових заходів, спрямованих на зниження розміру дефіциту Державного бюджету України на 1998 р. до 2,5 % з наступним скороченням його у 1999 р. до 2 % валового внутрішнього продукту.

Аналіз бюджетно-податкової політики ряду розвинутих країн та країн з перехідною економікою показує, що в більшості з них бюджетно-податкова політика недоцільна з точки зору перспективи.

Відносна величина бюджетного дефіциту буває завищеною для умов, що склалися, і через деякий час відносна величина державного боргу та витрати на його обслуговування стають дуже високими. Тому в якийсь момент параметри бюджетно-податкової політики стає необхідним суттєво змінювати, а довгострокові витрати в результаті мавших місце бюджетних дефіцитів набагато перевищують отриману вигоду.

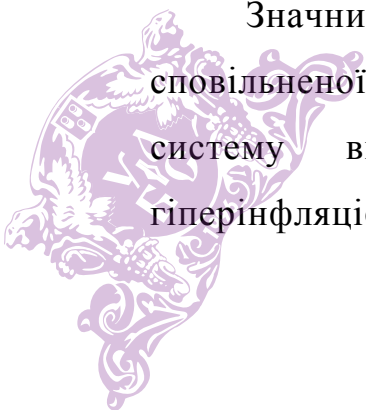
Проведений аналіз дозволив з'ясувати важливі довгострокові взаємозв'язки між деякими важливими показниками бюджетно-податкової політики та економічного зростання. Ці взаємозв'язки нерідко не враховуються при визначенні розмірів поточного бюджетного дефіциту та способів його фінансування.

Проведення стабілізаційної політики потребує адекватного регулювання бюджету і, відповідно, визначення розмірів та способів покриття бюджетного дефіциту і погашення державного боргу.

В цьому плані істотну роль відіграє первинний дефіцит - загальний дефіцит Державного бюджету, зменшений на суму виплат відсотків по державному боргу. Сума виплат відсотків по державному боргу може складати значну частину загального дефіциту і, поділена на величину ВВП, визначає нижню границю ставки податку, обмежуючи гнучкість фіскальної політики.

З іншого боку, "хронічний" бюджетний дефіцит невпинно збільшує розмір державного боргу, обмежуючи можливості уряду при проведенні стабілізаційної політики.

Значний бюджетний дефіцит вважається своєрідною "бомбою" сповільненої дії, яка рано чи пізно вибухне, руйнуючи економічну систему вимушеною монетизацією державного боргу та гіперінфляцією.

Таким чином, актуальним є питання вибору способів та стратегії фінансування дефіциту зведеного та державного бюджету (далі бюджету) та скорочення державного боргу. Під фінансуванням дефіциту бюджету розуміється процедура залучення коштів з різних джерел з метою забезпечення фінансування державних витрат.

Окремі науковці виводять тезу, що фінансування дефіциту бюджету повинно проводитись урядом трьома шляхами: за рахунок зовнішніх позик, кредитів банків та шляхом залучення коштів на ринку цінних паперів [118,С.50].

На нашу думку, фінансування дефіциту бюджету здійснюється за рахунок централізованих (державних) та місцевих (регіональних, обласних, міських) джерел.

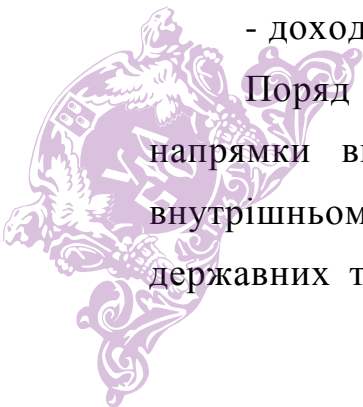
Централізовані джерела:

- випуск та розміщення державних облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП, ДКЗ) державних ощадних позик;
- кредити уряду, що надаються недержавними фінансовими структурами (в т.ч. банківськими консорціумами) під заставу "закріпленого" державного пакету акцій державних підприємств;
- доходи від приватизації (що не були враховані при формуванні доходної частини бюджету);
- відстрочка погашення державного боргу оформленням заборгованості державними валютними векселями;
- іноземні позики (міждержавні кредити, кредити МВФ, ЄБРР);
- емісійні кредити (монетизація дефіциту).

Місцеві джерела:

- випуск та розміщення муніципальних облігацій;
- доходи від приватизації.

Поряд з джерелами покриття дефіциту бюджету визначаються і напрямки використання залучених коштів (виплата відсотків по внутрішньому та зовнішньому державним боргам, фінансування державних та муніципальних програм і т.д.). Це потребує розробки

програми розподілу коштів на покриття дефіциту зведеного і державного бюджету на центральному та регіональному рівнях.

Вирішення цього питання неможливе без аналізу стану справ не тільки на макrorівні, але і на мікрорівні. Бюджет є ефективним інструментом регулювання темпів розвитку не тільки економіки держави, а і окремих його регіонів, що потребує розробки та обґрунтування тактики і стратегії державної політики формування бюджетів всіх ланок бюджетної системи. Невиважена бюджетна політика по відношенню до регіонів призводить до невиконання доходів і зростання дефіциту бюджету. Про це свідчить і те що фактичний обсяг ВВП у 1997 р. скоротився на 3,3 % а дохідна частина зведеного бюджету невиконана на 10,8%.

Недоїмка по надходженню податків до бюджету за 1997 р. зросла в 1,7 рази і це за умови списання і реструктуризації заборгованості на 5,4 млрд.грн. Недостатньо виважена бюджетна політика по відношенню до регіонів, поряд з іншими чинниками, спровокувала таку політику. Так, найвагомим у структурі доходів зведеного бюджету був і податок на додану вартість який у структурі доходів зведеного бюджету на 1998 рік займає 28 %, надходження якого становлять 7,6 млрд.грн., але відрахування у бюджеті областей по нормативу не передбачені, аналогічно і по акцизному збору частина відрахувань від якого може надходити у бюджеті місцевого рівня тільки у випадку перевиконання завдань передбачених у державному бюджеті, що не породжує заінтересованість областей у його виконанні і перевиконанні. Примусовими діями податкової адміністрації та податкової міліції питання стягнення заборгованості по платежам у бюджет не вирішити. Потрібна цілеспрямована робота по стягненню недоїмки всіх місцевих органів влади і управління.

Не менш важливим питанням залишається і затвердження у державному бюджеті дотацій, крім п'яти областей, республіканському, Автономної Республіки Крим, обласним та міському (м.

Севастополя) бюджетам у сумі 2502,2 млн.грн. і є негативним показником надходжень доходів. Практично, ці бюджети штучно зроблені дефіцитними у зв'язку з відміною встановлення податку на додану вартість регулюючим джерелом надходжень доходів бюджетів усіх рівнів, що також не стимулює виконання бюджету і збільшує дефіцит бюджету.

Таким чином, аналіз показує, що поряд з проведенням заходів по стабілізації економіки і впровадженням відтворювальних процесів у виробництві стимулюючих надходження доходів у бюджет, необхідно: підняти відповідальність місцевих органів влади і управління за виконання показників надходження доходів і ліквідацію недоїмки; установити відрахування від податків на додану вартість і акцизного збору до доходів місцевих бюджетів, як регулюючі доходи; надавати дотації таким областям які не забезпечують доходів бюджету на своїй території, з послідуочим зменшенням сум дотацій для забезпечення економічного розвитку областей і держави в цілому.

Рис.1.3. Розробка стратегії скорочення дотацій бюджетам областей

Проведення заходів по скороченню дотацій повинно опиратись на системний підхід по розробці стратегії її скорочення, як це зображено на рис.1.3.

Реалізація заходів по скороченню дотацій областям повинна забезпечити відновлення, стабілізацію і розвиток виробництва регіонів, його прибутковість і дохідність, що надасть поступального розвитку економіки, удосконаленню бюджетного процесу, виконанню бюджету і поетапного зменшення дотацій областям і дефіциту державного бюджету.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 2.

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ДЕФІЦИТОМ В ЕКОНОМІЦІ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

2.1. Фінансові аспекти реформування економіки.

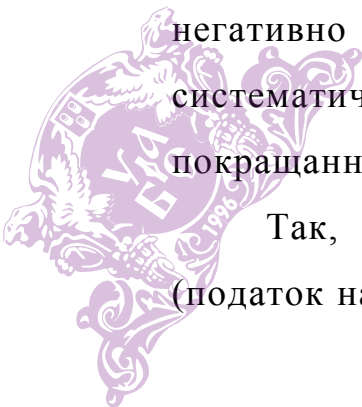
Побудова нової економічної системи базується сьогодні на різнобічних формах власності (державна, акціонерна, приватна і т.д.) де ведуче місце належить тій формі власності яка має найвищу соціально-економічну ефективність.

Світовий досвід свідчить про необхідність додержання пропорцій в розвитку всіх форм власності, що потребує державного втручання в процеси реформування економіки. Це втручання повинно забезпечувати розвиток виробництва, впровадження наукоємких та ресурсозберігаючих технологій.

В умовах спаду виробництва, вирішення цих питань складна проблема, для вирішення якої необхідний великий проміжок часу, який пройшли країни з ринковою економікою. Україна цього часу не має, тому що маємо цілу низку невирішених проблем таких як криза неплатежів, тяжкий фінансовий стан підприємств та бюджетної сфери [84, С.77].

Криза платежів гнітюче впливає на розвиток виробництва, чому в значній мірі сприяє бартер, взаємозаліки та казначейські векселі, що призводить до негараздів в системі грошового обігу і, природно, ніяк не може свідчити про фінансову стабілізацію та негативно впливає на стан виконання бюджету і призводить до систематичних затримок виплати заробітної плати. Не сприяє покращанню становища і система оподаткування.

Так, зміни в оподаткуванні проведені останнім часом (податок на прибуток, податок на додану вартість) значною мірою

впливають на ефективність виробництва і загальний економічний розвиток країни [60,С.358].

В жовтні 1997 року введено в дію Закон України "Про податок на додану вартість" (далі ПДВ). Норми порядку обчислення і сплати податку на додану вартість суттєво відрізняються від раніше діючих. Наприклад, в новому податку зафіксована ціла низка статей визначаючих категорію платників, об'єкти, базу та ставки оподаткування, перелік неоподатковуваних та звільнених від оподаткування експортних та імпорتنних операцій, порядок, спеціальної реєстрації платників, визначення податкового кредиту і зобов'язань.

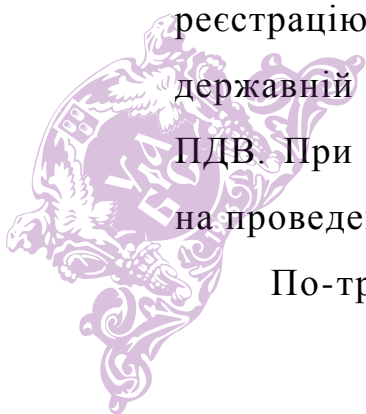
Швидке введення ПДВ і змін до нього у 1998 році без відповідної підготовки спеціалістів державних податкових адміністрацій, а тим більше підприємств усіх форм власності породжує велику кількість помилок в його нарахуванні і відповідно притягнення до відповідальності (штрафів), що погіршує і без того тяжкий стан фінансів підприємств.

Обґрунтування цього положення містяться в особливостях нового ПДВ, які в основному визначаються:

По-перше, встановленням нового підходу визначення категорії платників.

По-друге, запровадженням спеціальної реєстрації платників ПДВ у державній податковій адміністрації за місцем їх знаходження з видачею платнику ПДВ спеціального свідоцтва про реєстрацію та присвоєння йому податкового номера, що дає змогу державній податковій адміністрації створити єдину базу платників ПДВ. При цьому не враховано затрати часу спеціалістів і коштів на проведення цієї роботи.

По-третє, впровадженням рівного порядку обчислення та

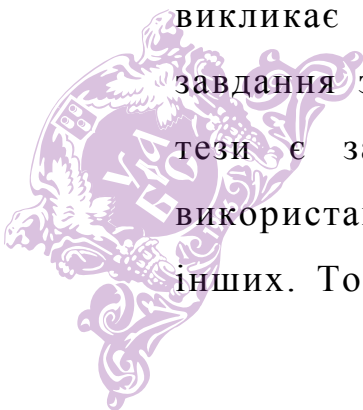
сплати ПДВ, за деякими винятками, для всіх категорій платників.

По-четверте, запровадженням єдиної відповідальності платників за повноту і своєчасність проведення розрахунків з бюджетом.

Як в Законі про ПДВ, так і в інших не відпрацьований механізм становлення податкової політики в поєднанні з проведенням комплексу заходів, направлених на відпрацювання концепції розвитку виробництва, а тому як податку на ПДВ, так і іншим властиві тіж негативні риси, як і попереднім. Наприклад, податок на ПДВ визначив базою оподаткування відвантажену продукцію.

Такий захід можна було б сприймати позитивно при наявності стабільного розвитку економіки, наявності у підприємств достатніх оборотних коштів і прибутків, а тому він не привів би до суттєвих змін їх фінансового стану. Дійсність сьогодення характеризується повною відсутністю оборотних коштів та й спадом, у більшості підприємств, виробництва. Тому законодавче закріплена база оподаткування ПДВ відвантажена, а не оплачена продукція – передчасний захід.

Поряд з цим, введення нового податку на прибуток підприємств в умовах нинішньої загальної нестабільності та нових податків неузгоджених з чинним законодавством викликає думку, що в першу чергу вирішується фіскальне завдання з метою наповнення бюджету. Підтвердженням цієї тези є затвердження нових ставок, плати за спеціальне використання лісових ресурсів, за використання радіочастот та інших. Тобто діючий порядок оподаткування спрямований на

максимальне вилучення доходів господарюючих суб'єктів.

Внаслідок розриву господарських зв'язків порушився кругообіг коштів у виробництві, що призводить до банкрутства. Причина у втраті підприємствами своїх оборотних коштів і неможливості відновлення витрачених матеріальних ресурсів [33,С.7]. В цих умовах негативний вплив невиваженої податкової політики на виробничу діяльність та фінансовий стан підприємств різко посилюється.

За 1998 рік обсяги товарної продукції зменшено проти попереднього року на 1,5 %. У промисловості подальшого поширення набули бартерні операції, частка яких у загальному обсязі реалізації продукції становила: у харчовій промисловості 42%; паливної, деревообробної і целюльозно-паперовій та промисловості будівельних матеріалів - 50-60%.

В ряді галузей бартер став майже єдиним видом розрахунків, так у цементній він становить більше 70%, а у шинній 90%. Це наочне свідчення заміни грошового обігу натуральним обміном товарів.

Негаразди економічного розвитку України залежать від стану економічного розвитку регіонів. Так, рівень виробництва промислової продукції у 1998 р. по відношенню до 1997 р. становить 98,5 % у той же час нижче цього показника працювало 12 областей, Автономна Республіка Крим та м. Севастополь. При цьому, частка промислової продукції реалізованої на бартерних умовах становила 42,4%, дивіться табл.2.1.

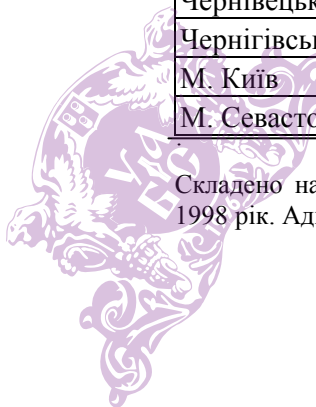

Таблиця 2.1.

Фінансово-економічні показники регіонального розвитку України

	Рівень виробництва промислової продукції, 1998р. в % до 1997р.	Частка промислової продукції, реалізованої на бартерних умовах в 1998 р., %	Рівень виробництва товарів народного споживання, 1998р. в % до 1997р.	Заборгованість по зарплаті по всіх організаціях, 1.1.1999р. в % 1.1.1998р.	в т.ч. по бюджетних організаціях	Заборгованості по виплаті пенсій, 1.1.1999р. в % до 1.1.1998р.	Дебиторська заборгованість між підприємствами України, 1.12.1998р. в % до 1.1.1998	Кредиторська заборгованість між підприємствами України, 1.12.1998р. в % до 1.1.1998	Недімка по податках і зборах до держбюджету у % до надходжень на 1.1.1999р.
Україна	98,5	42,5	100,0	132,8	134,0	154,2	137,2	131,0	45,2
АР Крим	102,3	41,8	102,6	151,5	150,7	139,9	129,8	98,0	30,9
Вінницька	105,5	37,5	96,4	130,6	147,0	177,2	124,4	137,9	30,4
Волинська	107,9	37,7	111,3	124,7	164,7	171,7	156,4	138,3	28,8
Дніпропетровська	97,0	49,2	102,0	120,3	87,5	0,0	81,0	99,2	157,0
Донецька	81,1	43	97,8	125,3	73,3	146,0	140,5	131,9	48,9
Житомирська	100,0	45,1	96,6	136,6	180,7	106,4	139,3	128,9	19,3
Закарпатська	119,9	21,8	100,4	153,5	165,7	88,3	130,8	119,8	16,2
Запорізька	102,2	45,8	115,7	120,1	56,1	0,0	144,6	151,0	62,1
Івано-Франківська	96,7	33,6	99,1	121,1	103,9	162,1	113,4	115,8	39,1
Київська	106,8	41,2	114,5	131,9	107,9	187,0	165,9	151,6	71,0
Кіровоградська	104,2	37,9	106,0	135,3	163,5	134,0	126,6	118,8	39,4
Луганська	94,0	48,5	100,8	138,0	159,9	190,0	131,6	128,4	71,8
Львівська	90,4	32,9	92,4	137,1	154,2	157,5	139,4	129,9	31,3
Миколаївська	105,2	29,5	117,1	155,1	168,7	0,0	147,1	127,6	35,4
Одеська	127,4	21,6	123,0	134,4	153,2	0,0	137,8	127,5	6,7
Полтавська	104,0	57,6	91,6	153,9	156,7	145,4	116,3	111,7	53,7
Рівненська	97,4	64,3	80,9	114,8	113,3	204,9	145,1	120,9	56,0
Сумська	96,1	50,6	90,7	129,7	110,7	128,7	139,5	135,4	47,1
Тернопільська	106,3	44,9	97,5	128,0	115,7	163,8	140,1	133,4	28,2
Харківська	101,8	40,7	102,8	138,0	191,8	155,4	151,0	138,4	33,3
Херсонська	105,8	33,3	109,9	141,4	148,9	168,7	107,5	112,8	31,3
Хмельницька	87,8	56,3	76,7	135,1	113,4	153,5	134,9	127,4	27,4
Черкаська	101,0	21,2	100,0	152,2	168,1	123,4	132,0	129,5	22,8
Чернівецька	101,7	31,7	89,2	127,0	105,5	147,7	123,6	113,2	16,3
Чернігівська	93,9	36,0	99,2	142,8	164,0	168,2	158,1	139,3	10,4
М. Київ	100,9	10,0	96,6	0,0	0,0	0,0	174,8	170,4	27,5
М. Севастополь	11,2	48,2	100,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,2

Складено на підставі даних Моніторингу макроекономічного та регіонального розвитку України за 1998 рік. Адміністрація президента України.

Рівень виробництва товарів народного споживання у 1998 р. по відношенню до попереднього скоротився до 1,5%, відповідно дебіторська заборгованість зросла за досліджуемий період до 137,2 %, а кредиторська до 131,0 %, що посилює кризу платежів, результатом чого стало, поряд з заборгованістю по заробітній платі, несвоєчасні розрахунки по податкам і зборам перед бюджетом. Недоїмка по яких на 01.01.99 р. становила 45,2 % до надходжень податків і зборів. Причому, практично всі регіони, за винятком Дніпропетровської області, мали недоїмку, що стало головним чинником невиконання показників надходження доходів бюджету і зростання його дефіциту.

Дефіцит бюджету негативно впливає на можливості зростання. Так оцінка значень макроекономічних показників розвинутих країн, що пройшли етап становлення за період з 1962 по 1994р. та 31 країни з перехідною економікою показує, що із зростанням частки дефіциту бюджету в ВВП та державних витрат у ВВП зменшуються темпи економічного зростання [116,С.55].

Нестабільне економічне становище промислових підприємств негативно впливає на інноваційні процеси. Брак власних коштів, неплатоспроможність замовників, несприятливий інвестиційний клімат стримують розвиток виробництва, отримання прибутків, зменшуються надходження доходів у бюджет, зростає бюджетний дефіцит, що відображено у табл. 2.2.

Діюча система податків не підвищує фінансову стабільність підприємств і не робить пріоритетним розвиток підприємств, а тим більше не стимулює впровадження новітніх технологій для виробництва конкурентоспроможної продукції [126,С.35]. Наслідком такої дії є те, що підприємства не мають змоги

пристосуватись до змін податкового законодавства і ледь живі, якщо вони не приховують кошти від оподаткування.

Таблиця 2.2.

Динаміка приросту основних макроекономічних показників

№№ пп	Показники	1993	1995	1997	1998
1.	Темпи зростання ВВП до попереднього року, у порівняльних цінах, %	85,8	87,8	97,0	98,3
2.	Темпи зростання обсягів промислової продукції до попереднього року, %	92,0	88,0	98,2	98,5
3.	Темпи зростання обсягів виробництва ТНС до попереднього року, %	84,1	82,2	86,2	100
4.	Темпи зростання прибутку по народному господарству до попереднього року	35,9	3,7	82,0	-
5.	Частка податків у % до ВВП	27,2	34,3	22,4	20,4
6.	Частка доходів зведеного бюджету у % до ВВП	33,5	38,0	30,1	27,4
7.	Дефіцит зведеного бюджету у % до ВВП	5,1	6,6	6,7	2,0

Складено на підставі даних Бюлетенів НБУ 1997-1998 років.

Таким чином, податковий тиск на підприємства виведений в ранг державної фіскальної політики є однією з основних причин фінансової нестабільності.

Дійсність така, що всі розуміють необхідність формування податкової системи, яка повинна базуватись на досвіді науки і практики стосовно до нашої суворої дійсності, так як податки не можуть бути інструментом швидкого і оперативного втручання в фінанси підприємств всіх форм власності і інших ринкових структур [24, С.25].

Якщо ж податки розглядати в аспекті швидкого втручання, то це може призвести до ще більшої дестабілізації економіки.

Досвід останніх років свідчить, що як фінансові, так і економічні, а тим більше соціальні наслідки податкових реформ не прогнозуються, що є однією з причин напруженості в суспільстві.

При введенні нової податкової системи необхідно враховувати і складні взаємовідносини суверенних держав, так як Україна знаходиться практично в замкнутім економічнім просторі держав СНД і в меншій мірі західних держав, що потребує:

По-перше, погодження податкової політики.

По-друге, прийняття заходів до недопущення подвійного або ж потрійного оподаткування однойменних товарів.

По-третє, потрібно погодження податкових ставок по конкретним податкам.

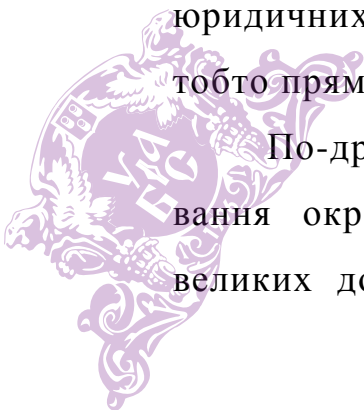
Недодержання цих положень може призвести до ще більшої напруги між державами або необхідно буде вирішувати питання надання пільг по податкам на товари, які будуть надходити в ці країни.

Аналізуючи податкову систему України можна зробити висновки, що її введено без наукового обґрунтування норм і нормативів і вона не враховує особливості різних галузей.

Виходячи з наведеного можна чітко визначити принципи на які повинна опиратись податкова політика України:

По-перше, об'єктом оподаткування повинен бути прибуток юридичних осіб, земля, майно, капітал та доходи фізичних осіб, тобто прямі податки.

По-друге, захист вітчизняного виробника, обмеження споживання окремих видів товарів та не обґрунтоване одержання великих доходів повинно стати аксіомою податкової політики.

Регулювання цих заходів повинно провадитись через непрямі податки - акциз.

По-третє, підтримка через систему оподаткування передових напрямків виробництва та виробництва конкурентоспроможної продукції вітчизняних виробників через застосування диференційованих ставок податків.

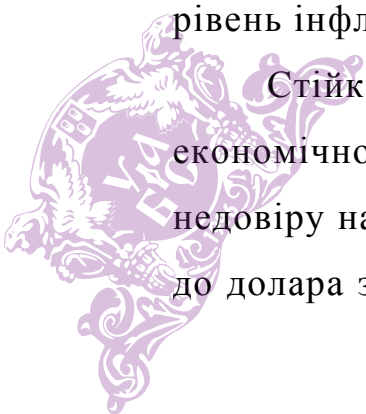
По-четверте, чітке розмежування податків між державним і місцевими бюджетами. Випадаючі доходи місцевих бюджетів повинні покриватись за рахунок дотацій і субвенцій передаваних з державного у місцеві бюджети.

Наука і практика сьогодення мають різні підходи до формування як фінансової політики держави, так і її складової частини – податкової політики.

Розбіжність в критеріях оцінки. Науковці виходять з необхідності системного вивчення фінансової політики передових держав світу відбору найбільш оптимальних елементів та на основі їх вивчення, апробації, розробки фінансової політики України виходячи з стану її економіки та створення сприятливих умов економічного розвитку як на макро так і мікрорівнях [125,С.52].

Фінансовій політиці держав з перехідною економікою, впливу макроекономічних чинників на формування дефіциту бюджету присвячено і дослідження Віто Танзі [139], до яких він відносить фінансову політику держави у перехідній економіці, рівень інфляції, рівень безробіття, стійкість національної валюти.

Стійкість національної валюти у першу чергу залежить від економічного розвитку країни. Негаразди в економіці зумовлюють недовіру населення до гривні. Аналіз курсу гривні по відношенню до долара засвідчує, що з моменту її введення і до 01.01.98р. курс

був стабільним, а 1998 рік характеризує його зростання з 1 грн. 90 коп. на 01.01.98р. до 3 грн. 50 коп. за долар або у 1,8 рази, а також стрімке зниження курсу гривні щодо долара за 9 місяців 1999 року на 30.4 % призвело до зростання грошової маси в обігу.

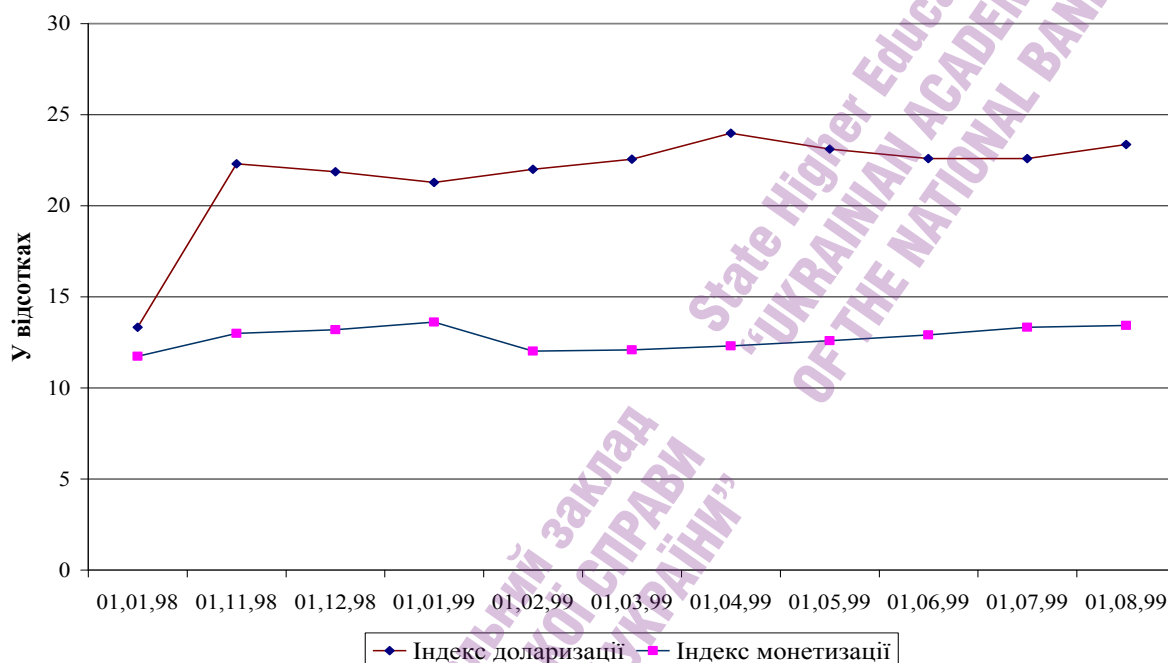
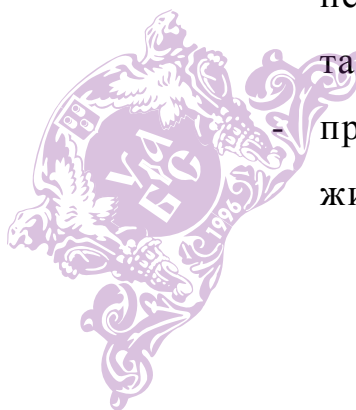

Рис. 2.1. Схема доларизації і монетизації

Рівень монетаризації економіки, як відношення грошової маси до обсягу ВВП, зріс з 01.01.98р. на 3,2 % а доларизації на 8,7 %, що схематично зображено на рис. 2.1.

Практика ґрунтується на необхідності вирішення питань сьогодення:

- забезпечення необхідних умов для формування доходів бюджету за рахунок зростання податкового тиску;
- необхідності розрахуватись з медичними, освітянськими та іншими працівниками;
- проведенню комплексу заходів по впровадженню в життя програм на подолання кризи платежів та інші.

Ці питання при наявності діючих протиріч в законодавчій та іншій нормативно-правовій базі вирішити неможливо.

Негаразди економічного розвитку ґрунтуються в першу чергу на розриві економічних зв'язків з країнами СНД тому, що налагодження тісних економічних зв'язків з країнами далекого зарубіжжя можливе за умови виробництва конкурентоспроможної продукції та великого відрізка часу на її запровадження на ринках цих країн.

Реформування економіки України дуже складна проблема яка потребує чіткого визначення її кінцевої мети та пріоритетів в першу чергу по виробничій базі, на основі якої необхідно розвивати спеціальну базу, що потребує концептуального, програмного та організаційного забезпечення. Названі положення повинні підтверджуватись реальними розрахунками. Відсутність їх і призвела до спаду виробництва, кризи неплатежів, зростаючому дефіциту бюджету. При цьому, слід враховувати, що ні виробничі, ні фінансові відношення не були пристосовані до змін, які виникли з переходом до побудови нової економічної системи. Такий стан справ призвів до відриву фінансів від дійсного стану виробництва, чому сприяло різке зниження облікової інформації та показників статистичної звітності. Розрахунок на ділову активність підприємців себе не виправдав, тому що розвивається не виробництво, в умовах жорсткого податкового тиску воно й не може розвиватись, а торгівля, де легше сховати прибуток від оподаткування. Виникла ситуація коли більшість суб'єктів підприємництва ухиляється від сплати податків, зменшується доходна частина державного і місцевих бюджетів, що потребує негайних заходів по стимулюванню виробництва.

Розвиток підприємництва не відповідає потребам реформування економіки. Так, аналізуючи стан малого та середнього підприємництва (далі МСП) на Україні відповідно до деяких країн світу можна зробити висновок, що він знаходиться у початковому стані. За 1996 рік кількість МСП у Великобританії становила 2630 тис. шт., у Німеччині – 2290 тис. шт., у США – 19300 тис. шт., Японії - 6450 тисяч, навіть у Росії - 836,2 тис. шт., а в Україні тільки 99,6 тисячу яких зайнято тільки 1,1 млн.чол. (табл.2.3).

Таблиця 2.3.

Стан малого та середнього підприємництва (МСП) в деяких країнах світу, 1996 р.

Країна МСП	Кількість малих та середніх підприємств, тис.шт.	Кількість малих та середніх підприємств на 1000 населення	Зайнято в МСП млн.чол.	Частка МСП у загальній кількості зайнятих, %	Внесок у ВВП, %
Великобританія	2630	46	13,6	49	50-53
Німеччина	2290	37	18,5	46	50-54
Італія	3920	68	16,8	73	57-60
Франція	1890	35	15,2	54	55-62
Країни ЄС	15770	45	68	72	63-67
США	19300	74,2	70,2	54	50-52
Японія	6450	49,6	39,5	78	52-55
Росія	836,2	5,65	8,1	9,6	10-11
Україна* (на 1.07.97)	99,6	2,0	1,1	5,7	9,0-9,5

*Розраховано за даними Державного комітету статистики України

Джерело: Малий бізнес Росії. Проблеми і перспективи. Москва, РАР МП, 1996. - с.11

З наведеної таблиці бачимо внесок малого та середнього підприємництва у валовий внутрішній продукт, крім Росії і України, який перевищує 50 %, в Росії він становить 10 %, і в Україні тільки 9,0 %.

Аналіз показує, що якби було надано поступального розвитку малому та середньому підприємству в Україні

можна було б мати додаткове надходження коштів, які б повністю задовольнили потреби бюджету і скорочення дефіциту бюджету.

Наведений аналіз дає всі підстави стверджувати про недостатню увагу держави в напрямку підтримки розвитку підприємництва і про необхідність подальшого впровадження в життя розпочатих реформ.

Державна підтримка виробництва повинна базуватись:

По-перше, на визначенні дійсної вартості основних засобів виробництва – основного капіталу з урахуванням його зношеності.

По-друге, до переходу на дійсно ринкові відносини встановити на підприємствах всіх форм власності чіткий бухгалтерський облік і статистичну звітність та на їх основі ввести аналіз таких показників як фондоддача, фондоємкість та рентабельність як на підприємствах так і макрорівні.

По-третє, переорієнтацію податків на стимулювання розвитку виробництва і економіки в цілому.

По-четверте, на широке впровадження в виробництво інвестицій, включаючи лізинг, як за рахунок власних коштів (бюджет, амортизаційні відрахування, кредит) так і залучених від зовнішніх інвесторів, що потребує державних гарантій інвестиційної діяльності.

В умовах нестабільної економіки в Україні, коли ринок капіталу тільки формується все більше зрозумілою і очевидною стає взаємозалежність складових, так званого кола слаборозвинутої притаманного країнам що розвиваються [82,С.263].

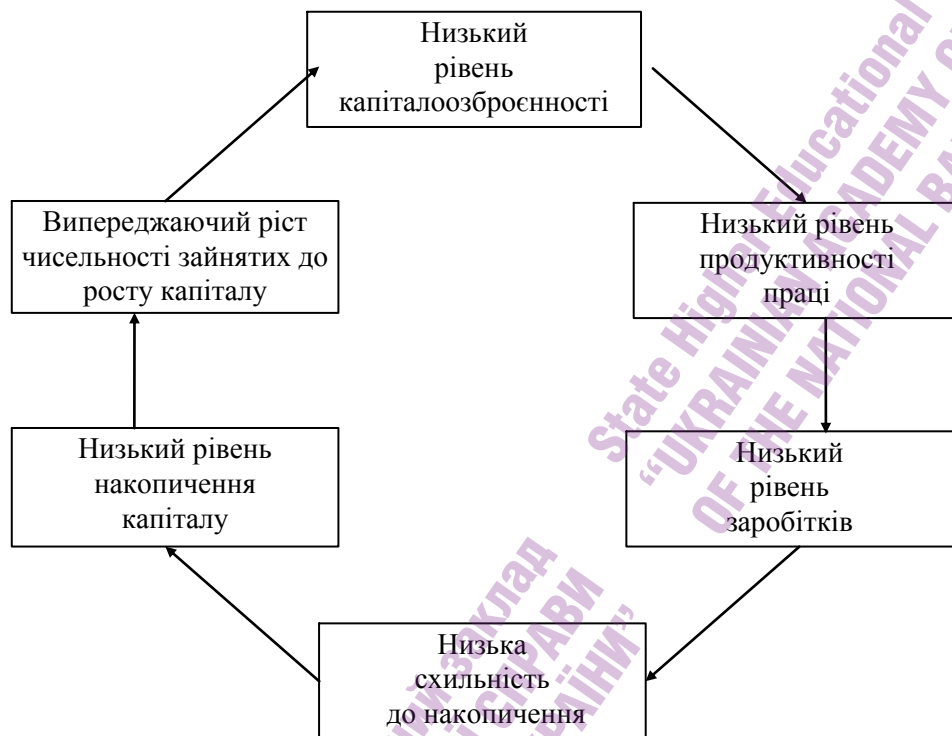

Рисунок 2.2. Замкнуте коло слаборозвинутості

Кожний елемент кола, зображеного на рисунку 2.2., спонукає розвиток і дію наступного, а саме: низький рівень накопичення капіталу призводить до перевищення темпів зростання чисельності зайнятих в усіх галузях промисловості по відношенню до росту капіталу. Це стає причиною зниження рівня капіталоозброєності, що веде до падіння рівня продуктивності праці. Таким чином, немає основи виникнення високого рівня заробітків у населення, як одного з головних власників інвестиційних коштів, тобто падіння їх спроможності до накопичення заощаджень.

Відмінність Української системи господарювання полягає в тому, що вона дозволяє не тільки працездатному населенню

отримувати додаткові заробітки, а й підприємствам мати приховані прибутки, які згодом осідають у вигляді заощаджень у готівці чи іноземній валюті, тобто перетворюються на нейтральні гроші, які повністю виключено з грошового обігу. Такі гроші не знаходяться на рахунках у банках через недовіру населення і підприємців до грошово-кредитної політики держави, але в змозі розірвати вже наведене в схемі "коло", яке за таких умов набуває вигляд наведений на рисунку 2.3.

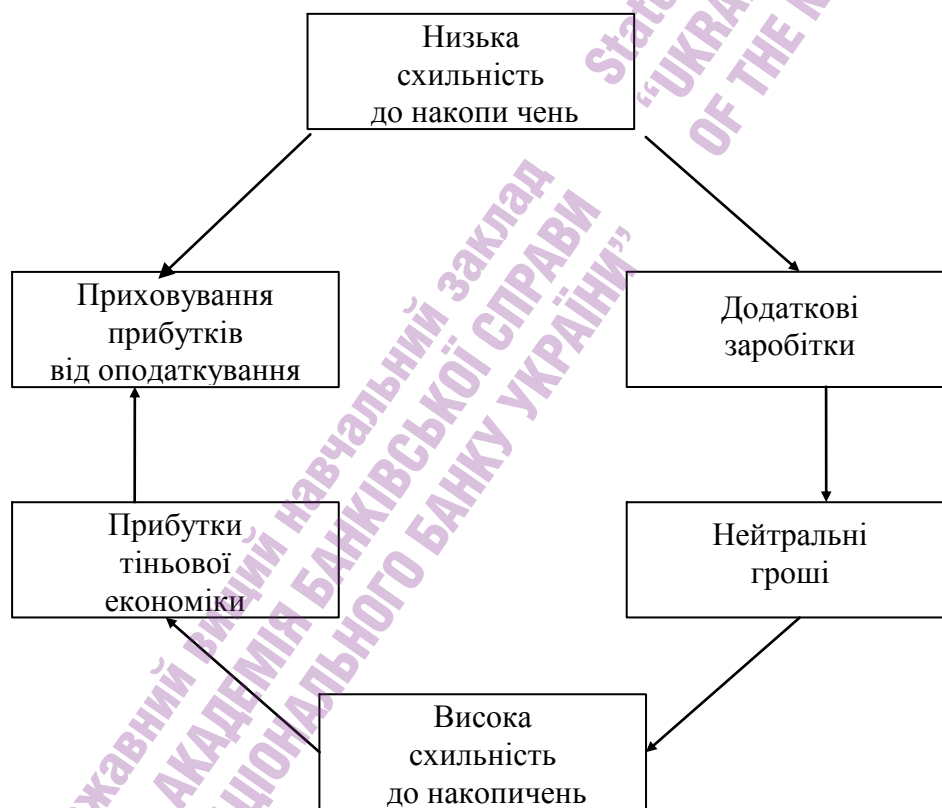

Рис. 2.3. Замкнуте коло стабілізації економіки.

Спираючись на загальновідомі взаємозв'язки макроекономічних показників фінансова система, яка здібна більш ефективно піднімати внутрішні накопичення, збільшує здібність країни до інвестування і накопичення.

На наш погляд, прийняття дійових заходів по відновленню довіри населення до національної валюти повинно надати посту-

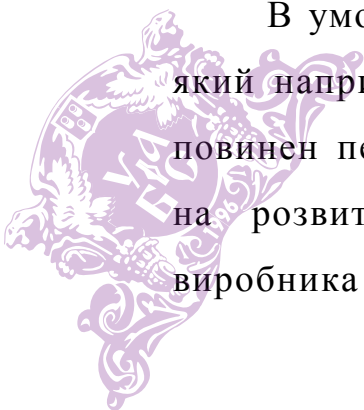
пальне включення коштів у розвиток економіки держави і інвестиційних процесів.

Не останнє місце в підтримці вітчизняного виробництва займають так звані "нейтральні гроші" поява яких відображає ступінь довіри населення до національних грошей. Коли населення обмінює свої заощадження на валюту (долари, фунти стерлінгів, марки тощо).

За різними друкованими джерелами інформації, заощадження населення у валюті, які не беруть участі в грошовому обігу становлять від 10 до 20 млрд. доларів. Суми цих заощаджень коливаються в залежності від спаду чи зростання інфляції, коли держава не може забезпечити чіткої, гарантованої індексації грошових збережень громадян, які знаходяться на вкладах у банках. Валютні заощадження громадян можуть і повинні брати активну участь у стабілізації економіки України, для чого необхідна чітка система страхування заощаджень громадян на випадок їх обезцінення або банкрутства того чи іншого банку.

Слід відмітити, що Національним банком України вже приймаються заходи по поверненню довіри громадян до національної валюти, що відображено в постановах НБУ про формування в банках всіх рівнів страхового фонду для компенсації в першу чергу громадянам збережень в разі банкрутства того чи іншого банку.

В умовах дефіциту як державного так і місцевих бюджетів, який наприклад згідно п.1 бюджетної резолюції на 1998 рік не повинен перевищувати розмірів витрат передбачених бюджетом на розвиток, вишукати кошти на підтримку вітчизняного виробника неможливо.

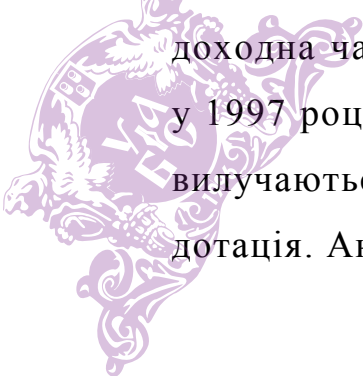

Вихід в чіткій гарантії держави по залученню вільних валютних коштів населення в інвестиційну діяльність по впровадженню передових технологій в виробництво і на цій основі суттєвого підйому економіки, а відповідно і доходів бюджету.

В умовах кризи платежів, невиплат заробітної плати, незабезпечення соціальних гарантій, органи влади і управління повинні вишукувати нетрадиційні напрямки забезпечення життєдіяльності економіки.

На думку автора, ці напрямки повинні опиратись не на фіскальні методи збільшення доходів бюджету і не на емісійне покриття його дефіциту, а на впровадження в життя чіткої системи структурної перебудови економіки за рахунок: створення привабливості інвестицій, як внутрішніх так і зовнішніх, в виробництво, залучення в інвестиційну діяльність "нейтральних грошей" під гарантію держави; впровадження лізингу; державного захисту внутрішнього ринку (за рахунок підвищення податкового тиску на громадян проходить різке зниження попиту на товари), вирішення питання направлення коштів від приватизації на відтворення виробництва.

Необхідно звернути увагу і на той факт, що в останні роки просліджується чітка тенденція вищих органів влади і управління перекласти тягар зростаючого дефіциту бюджету на регіони. Надавши місцевим органам управління самостійність в вирішенні як господарських так і фінансових питань їх фінансова база - доходна частина бюджету із року в рік зменшується. Наприклад, у 1997 році всі надходження по податку на додану вартість 100% вилучаються до державного бюджету, а регіонам планується дотація. Аналогічне направлення має і бюджет на 1998 рік.

Просліджується чітка система впровадження жорсткої залежності місцевих бюджетів від державного бюджету. Зменшуючи доходи місцевих бюджетів, держава перекладає тягар фінансування бюджетних організацій і установ з державного на місцеві бюджети, не регулюючи доходи останніх нормативами відрахувань від загальнодержавних доходів, а збільшуючи суми дотацій які буцімто будуть перераховуватись з державного до відповідних місцевих бюджетів.

Особливої уваги заслуговує відношення до регіонів які стабільно на протязі 1998 р. з місяця в місяць виконують показники по зростанню обсягів виробництва промислової продукції, різко знизили заборгованість по заробітній платі, забезпечують виконання надходжень в державний бюджет податків і при цьому не мають ніяких відрахувань до місцевих бюджетів. Відсутня система заохочення, що призводить до втрати довіри та й бажання підприємців, підприємств та й регіонів в цілому працювати краще.

На нашу думку необхідно передбачити і законодавчо закріпити заходи заохочення підприємств всіх форм власності в нарощуванні виробництва. При зростанні виробництва, особливо прибутку, у 1998р. по відношенню до 1997р. на 5 проц. сума прибутку неоподатковується, якщо його направлено на приріст оборотного капіталу чи придбання обладнання.

Власник (приватний, акціонерний чи колективний) повинен чітко усвідомлювати, що держава заохочує його працю як основу економічного розвитку.

2.2. Удосконалення методів регулювання доходів, видатків та дефіциту Державного і місцевих бюджетів.

Бюджет є вирішальною і провідною ланкою фінансової системи, через яку провадиться перерозподіл більшої частини національного доходу.

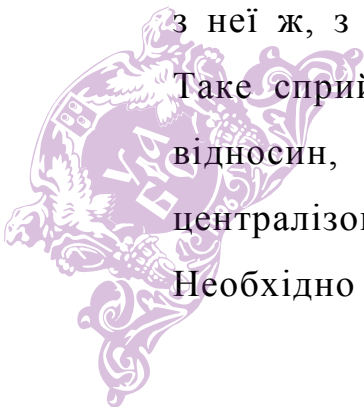
Бюджет об'єктивно необхідний для забезпечення існування держави, розвитку економіки і культури. Утворення централізованого державного фонду грошових коштів необхідне не тільки для задоволення фінансових потреб держави, воно викликане передусім економічними потребами.

Розвиток економічних відносин в умовах переходу до ринку, їх зміцнення і вдосконалення потребує підвищення ролі бюджету як системи економічних відносин розподілу і перерозподілу національного доходу через державні фінанси. При цьому не можна забувати, що бюджет не тільки виконує розподільчі функції, а й бере активну участь у створенні фінансових ресурсів держави.

Держава планує бюджет, його доходи і видатки, регулює через доходи всі бюджети за рахунок передачі їм загальнодержавних доходів.

Форми і методи роботи в напрямку бюджетного планування змінюються, але бюджет завжди є об'єктивною необхідністю.

Було б великою помилкою сприймати державний бюджет як своєрідну касу: до неї, з одного боку, державні кошти надходять і з неї ж, з іншого боку, витрачаються на різні потреби держави. Таке сприйняття не дозволяє бачити головного — економічних відносин, які зумовлюють створення й використання централізованого фонду грошових коштів через бюджет. Необхідно пам'ятати, що за сухими цифрами бюджету стоїть

реальне життя. Джерела надходжень коштів до бюджету, їх спрямування і використання у процесі розширеного відтворення визначаються системою економічних відносин, характером суспільних відносин, які становлять матеріальну основу фінансів.

Держава через бюджет акумулює велику частину національного доходу і фінансує народне господарство та весь соціально-культурний розвиток, керує цими процесами, контролює додержання строгої економії коштів і зростання їх надходжень, а через них домагається скорочення дефіциту бюджету.

Структура доходів і видатків бюджету кожної держави визначається економічним ладом суспільства, природою і функціями держави. Наприклад, у державах з розвинутою ринковою економікою доходи бюджету формуються без безпосереднього зв'язку з виробничим процесом, через систему податків. Розмір доходів бюджету в них на наступний рік затверджується на основі приросту чи зменшення доходів на наступний рік порівняно з минулим періодом, що пов'язано із введенням поправочного коефіцієнта, вирахованого на основі середніх даних за кілька років. У зв'язку з цим не можна порівнювати систему формування бюджетів розвинутих ринкових держав з бюджетом нашої держави, яка перебуває на порозі ринкової економіки, тому що в Україні довгий час простежувалась пряма залежність між матеріальним виробництвом, де створювався національний дохід, і ростом державного централізованого фонду фінансових ресурсів. Відмова від практики фінансового планування доходів і видатків бюджету держави веде до тяжких наслідків — незбалансованості й різкого дефіциту бюджету [39,С.43].

Бюджетний дефіцит виникає в результаті незбалансованості економіки, зниження доходів і різкого зростання видатків, викликаних безгосподарністю. Ринкова економіка не може ліквідувати дефіцит бюджету, якщо не будуть вжиті дійові заходи щодо стабілізації економіки й вирівнювання видатків з доходами, а це потребує жорсткого режиму економії коштів, який повинні провадити всі владні і управлінські структури.

Форми участі органів влади й управління у процесах формування фінансів та бюджету різні, але спільним для них є управління податковою політикою, бюджетним фінансуванням і регулюванням усіх бюджетів — від державного до сільського.

У бюджетній системі України наявні різноманітні бюджети, а тому їх регулювання в умовах ринкової економіки — дуже складна справа. При цьому дається в знаки й те, що в літературі регулювання бюджетів освітлене недостатньо.

Можна виділити чотири форми регулювання бюджетів:

1. Централізована, здійснювана Мінфіном з метою вирівнювання можливостей одержання доходів і фінансування видатків усіма місцевими органами держави.
2. Децентралізована, основою якої є фінансова самостійність місцевих рад.
3. Забезпечення джерелами доходів усіх ланок бюджетної системи.
4. Забезпечення бюджетним фінансуванням усіх галузей народного господарства.

У Верховній Раді і на місцях йдуть суперечки щодо централізованої і децентралізованої форм регулювання доходів місцевих бюджетів.

Розширивши права і водночас підвищивши відповідальність місцевих рад за економічні результати діяльності (особливо у вирішенні соціальних і економічних питань), держава не підкріпила ради реальними джерелами доходів або ж фінансовою базою. Проте добре відомо, що без фінансів жодна влада не діятиме.

Фінансові кошти, як і раніше, нагромаджуються у державному бюджеті як загальнодержавні податки і обов'язкові платежі, господарем яких є Верховна Рада України, що розподіляє ці кошти між державою і місцевими органами влади у вигляді відрахувань.

Не можна забувати, що самостійність місцевих органів влади формується в умовах жорстокої фінансової кризи — дедалі більше зростаючого державного боргу України, бюджетного дефіциту та інфляції, яка є найбільш жорстокою формою фінансової кризи.

Таке положення з фінансами не дає змоги встановити стабільні нормативи відрахувань до місцевих бюджетів від загальнодержавних податків і обов'язкових платежів.

Процес регулювання бюджетів всіх рівнів базується на розрахунках показників для складання проектів бюджетів. Визначення показників виходить з того, що всі бюджети бюджетної системи самостійні і їх складання, розгляд та затвердження є виключним правом рад відповідних рівнів. Регулювання показників бюджетів області, міст і районів розглянемо на прикладі Сумської області, які наведені у табл. 2.4.

Показниками місцевих бюджетів на 1998 рік передбачено надходження по всіх видах доходів, у сумі - 268334,0 тис.грн., з них закріплених доходів (місцеві податки) - 80814,0 млн.грн., тобто область не забезпечує свої бюджети необхідними капіталами у сумі 268184,7 тис.грн. Держава передає області для

Таблиця 2.4.

**РОЗРАХУНКОВІ ПОКАЗНИКИ
ДО ПРОЕКТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НА 1998 РІК.**

тис. грн.

НАЗВА РАЙОНІВ ТА МІСТ	ВСЬОГО видатків	ВСЬОГО закріпл. доходів	Додаткова потреба в коштах	Прибутковий податок з			Податок на прибуток			ВСЬОГО відрахув.	Дотація одержана з Державного бюджету	Дотація надана з обласного бюджету
				контин- гент	норматив відраху- вань (%)	сума від- рахув.	контин- гент	норматив відраху- вань (%)	сума відрахув.			
1 Білопільський	7674.9	2246.0	5428.9	1700.0	100.0	1700.0	600.0	100.0	600.0	2300.0		3128.9
2 Буринський	4918.8	897.0	4021.8	960.0	100.0	960.0	2000.0	100.0	2000.0	2960.0		1061.8
3 Великописарівський	4264.9	465.0	3799.9	570.0	100.0	570.0	150.0	100.0	150.0	720.0		3079.9
4 Глухівський	3620.1	936.0	2684.1	530.0	100.0	530.0	450.0	100.0	450.0	980.0		1704.1
5 Конопотський	3673.9	855.0	2818.9	800.0	100.0	800.0	800.0	100.0	800.0	1600.0		1218.9
6 Краснопільський	4923.0	981.0	3942.0	680.0	100.0	680.0	505.0	100.0	505.0	1185.0		2757.0
7 Кролевецький	6623.0	1414.0	5209.0	1680.0	100.0	1680.0	1800.0	100.0	1800.0	3480.0		1729.0
8 Лебединський	5313.8	947.0	4366.8	680.0	100.0	680.0	900.0	100.0	900.0	1580.0		2786.8
9 Л-Долинський	3729.4	735.0	2994.4	680.0	100.0	680.0	50.0	100.0	50.0	730.0		2264.4
10 Недригайлівський	4419.1	598.0	3821.1	670.0	100.0	670.0	180.0	100.0	180.0	850.0		2971.1
11 Охтирський	2866.1	1111.0	1755.1	2000.0	30.0	600.0	5000.0	5.0	250.0	850.0		905.1
12 Путивльський	5530.7	892.0	4638.7	830.0	100.0	830.0	230.0	100.0	230.0	1060.0		3578.7
13 Роменський	4747.0	2424.0	2323.0	1150.0	70.0	805.0	1800.0	30.0	540.0	1345.0		978.0
14 С-Будський	4180.3	527.0	3653.3	540.0	100.0	540.0	310.0	100.0	310.0	850.0		2803.3
15 Сумський	7045.0	1682.0	5363.0	2700.0	100.0	2700.0	2100.0	100.0	2100.0	4800.0		563.0
16 Тростянецький	5142.3	1565.0	3577.3	3180.0	40.0	1272.0	2000.0	50.0	1000.0	2272.0		1305.3
17 Шосткинський	2613.0	679.0	1934.0	670.0	100.0	670.0	230.0	100.0	230.0	900.0		1034.0
18 Ямпільський	4653.2	762.0	3891.2	1050.0	100.0	1050.0	510.0	100.0	510.0	1560.0		2331.2
19 м. Суми	37950.2	21339.0	16611.2	37300.0	30.0	11190.0	39527.0	10.0	3952.7	15142.7		1468.5
20 м. Конопот	11931.4	4314.0	7617.4	7700.0	55.0	4235.0	6800.0	40.0	2720.0	6955.0		662.4
21 м. Лебедин	2734.3	1356.0	1378.3	1640.0	40.0	656.0	1050.0	50.0	525.0	1181.0		197.3
22 м. Ромни	8626.1	1977.0	6649.1	3200.0	100.0	3200.0	3050.0	80.0	2440.0	5640.0		1009.1
23 м. Шостка	12472.1	3802.0	8670.1	3700.0	100.0	3700.0	2105.0	100.0	2105.0	5805.0		2865.1
24 м. Охтирка	7960.8	2248.0	5712.8	5650.0	80.0	4520.0	28623.0	3.0	858.7	5378.7		334.1
25 м. Глухів	6344.5	1891.0	4453.5	1760.0	100.0	1760.0	730.0	100.0	730.0	2490.0		1963.5
РАЗОМ	173957.9	56643.0	117314.9	82020.0		46678.0	101500.0		25936.4	72614.4		44700.5
Облфінуправління	175040.8	24171.0	150869.8			35342.0	4000.0		79563.6	114905.6	80664.7	-44700.5
ВСЬОГО по області	348998.7	80814.0	268184.7	82020.0	100.0	82020.0	105500.0	100.0	105500.0	187520.0	80664.7	0.0

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

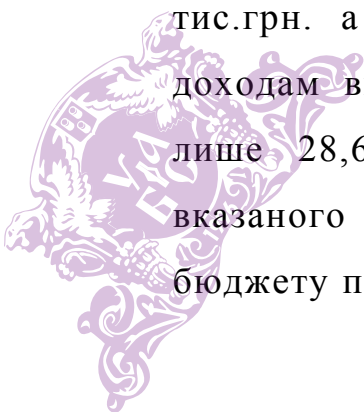
State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

формування бюджетів місцевого рівня 100% прибуткового податку з громадян і 100% податку на прибуток підприємств, що розрахункове становить відповідно суми - 82020,0 тис.грн. і 105500,0 тис.грн. Виходячи з суми закріплених доходів і переданих податків загальна сума надходжень доходів у бюджеті області становить 268334,0 тис.грн.

Розрахунки по сітці, штатам і контингентам соціально-культурної галузі, комунального господарства, видатків на утримання органів влади і управління з запровадженням жорсткого режиму економії коштів показують необхідність формування видаткової частини бюджетів області у сумі не менш ніж 348998,7 тис.грн.

Таким чином, з урахуванням всіх дохідних джерел закріплених доходів і переданих податків область не має джерел доходів для покриття видатків у сумі 80664,7 тис.грн., тобто маємо перевищення видатків над доходами або дефіцит бюджетів області на вказану суму, який покривається дотацією з державного бюджету.

Фактично дефіцит бюджету, як по Сумській, так і Вінницькій, Запорізькій, Тернопільській, а всього по 20 областям, Автономній Республіці Крим та місту Севастополь створено штучно. Справа у тому, що податок на додану вартість який раніше був регулюючим джерелом доходів з 1996 року повністю надходить до державного бюджету. Надходження ПДВ до державного бюджету передбачено на 1998 рік у сумі 8756400 тис.грн. а незбалансованість названих місцевих бюджетів по доходам визначено у сумі 2502213 тис.гривень, що становить лише 28,6 % до надходжень ПДВ. При умові, доведення вказаного процента, пропорційно до визначеної суми дефіциту бюджету по кожній області можна було б не надавати їм дотацій

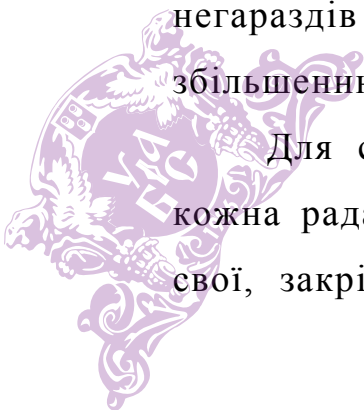

а місцеві бюджети мали б змогу посилити роботу по відпрацюванню механізму залучення додаткових коштів як ПДВ так і інших податків. Виграли б місцеві бюджети і держава у цілому за рахунок того, що за перевиконання, наприклад ПДВ області одержували б 28,6 %, а держава - 71,4 %.

Практика штучного створення дефіциту започаткована не тільки на рівні обласного бюджету, але й при доведенні показників доходів і видатків по містам і районам областей, тобто по всім рівням бюджетної системи. Наприклад, по Сумській області регулюючими дохідними джерелами визначені прибутковий податок з громадян і податок на прибуток підприємств. У розрізі районів і міст області прибутковий податок з громадян визначений як регулюючий для Охтирського, Роменського, Тростянецького та міст Суми, Конотоп, Лебедин і Охтирка відрахування від якого у названі бюджети становить від 30 % до 80 %. Аналогічно і по податку на прибуток підприємств, відрахування від якого у бюджети районів становлять - Охтирського - 5 %, Роменського - 30 %, Тростянецького - 50 % та міст Суми - 10 %, Конотоп - 40 %, Лебедин - 50 %, Ромни - 80 % і Охтирка - 3 %. При цьому всі райони і міста дотаційні і у них немає ніякої зацікавленості у виконанні і перевиконанні завдань по забезпеченню виконання і перевиконання названих податків.

Система дефіцитності і дотаційності, таким чином, пронизує всю бюджетну систему України і слугує поглибленню негараздів у виконанні доходів бюджетів усіх рівнів і збільшенню дефіциту державного бюджету у цілому.

Для самостійного затвердження бюджетів необхідно, аби кожна рада народних депутатів мала на перспективу не тільки свої, закріплені за нею доходи, а й розміри відрахувань від

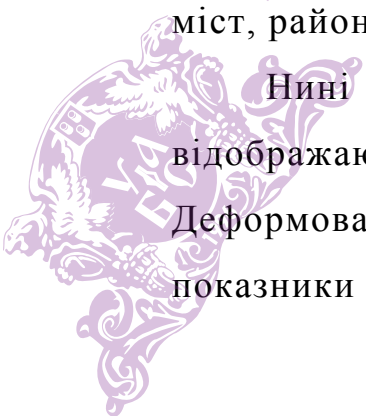
загальнодержавних доходів і податків. До чого веде відсутність подібних нормативів, ми добре обізнані на прикладі затвердження бюджетів у зовсім недалекому минулому. Теоретично самостійні бюджети місцевих рад народних депутатів цілком і повністю залежать від загальнодержавних доходів, які будуть передані їм на черговий рік. Сама ж частка відрахувань визначається тільки після того, як Верховна Рада України схвалить Закон про Державний бюджет. Відсутність механізму регулювання грошових надходжень населення і гіпертрофія частини економіки, зайнятої виробництвом товарів і послуг для населення, призвели до зменшення їх випуску, що збільшило незадоволений попит населення на товари і веде до ще більшого зростання цін.

Необхідно забезпечити регулювання витрат і формування прибутку залежно від галузі виробництва. При цьому не можна забувати про економічний розвиток районів, а саме про те, що в них домінує — промислова чи сільськогосподарська галузь, бо їх дохідні бази дуже різні.

Сільськогосподарські області потребують додаткових вкладень фінансів на розвиток сільського господарства і соціально-культурної галузі.

В умовах сьогодення при формуванні місцевих бюджетів не може бути й мови про однаковий підхід до всіх областей, необхідно враховувати наявний економічний розвиток областей, міст, районів.

Нині бюджет України перебуває в тяжкому стані, відображаючи економічне і соціальне становище суспільства. Деформовано структуру народного господарства, падають якісні показники виробництва, знижується виробництво продукції,

зростає матеріальна і вартісна незбалансованість, а збільшення доходів населення значною мірою перевищує зростання виробництва товарів, посилюється утриманство, невміння жити на основі наявних коштів. Постійно зростаючі видатки бюджетів усіх рівнів по вирішенню соціальних проблем та інших невідкладних завдань при зниженні виробництва товарів призвели до дедалі зростаючого дефіциту доходів рад усіх рівнів.

Це ще раз підкреслює необхідність централізації бюджету в одному органі — Міністерстві фінансів України, централізованого регулювання усіх бюджетів за рахунок загальнодержавних доходів і рівного фінансування усіх галузей.

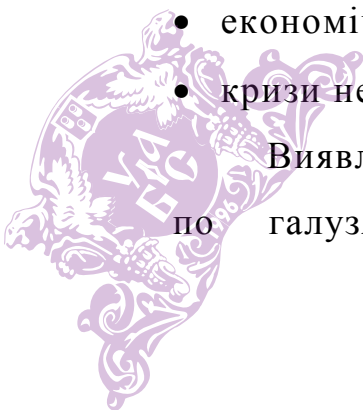
Планування доходів бюджету всіх рівнів (загальнодержавного, обласного, міського, районного, селищного, сільського) відбувається при складанні проекту бюджету. Планування бюджету покликане визначити суму коштів, яка повинна бути залучена до бюджету для фінансування розвитку народного господарства, соціально-культурної сфери, утримання армії, органів влади і управління.

У процесі планування доходів усіх рівнів повинно бути забезпечено повне виявлення доходів по всіх джерелах їх створення.

При плануванні бюджету необхідно виходити з реалій сьогодення:

- підвищення цін;
- економічної кризи й інфляції;
- кризи неплатежів.

Виявлення джерел доходів та видатків бюджету, їх розподіл по галузях характеризують завершення першого етапу

планування проекту бюджету, який потім виноситься на розгляд відповідних рад, при його прийнятті він набуває сили Закону.

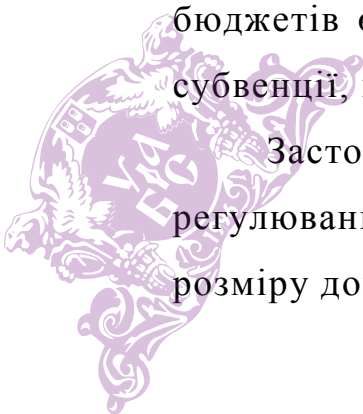
Необхідно мати на увазі, що такі області, як Волинська, Сумська, Чернігівська та ін., — сільськогосподарські, належать до нечорнозем'я, мають недостатньо розвинуту промисловість, у зв'язку з чим цим областям десятки років щорічно в порядку перерозподілу з республіканського бюджету встановлювали підвищені відрахування від загальнодержавних дохідних джерел, вони отримували як дотацію, так і субвенцію.

Бюджетне регулювання застосовується при формуванні бюджетів шляхом виділення коштів по нормативах загальнодержавних податків нижче стоячим бюджетам для збалансування видатків, в яких відображається реальна потреба в коштах господарств і соціально-культурної сфери областей, міст, районів, селищ і сіл.

Якщо закріплені доходи від загальнодержавних податків, обчислені по нормативах, не покривають видатки, при затвердженні державного бюджету передбачається для областей дотація, субвенція чи субсидія. Причому нормативи передбачаються у відсотках, а дотації, субвенції — в грошових одиницях.

Формування і регулювання бюджетів потребують збалансованості, а отже, мають опиратися на балансовий метод регулювання бюджетів. Поряд з даним методом регулювання бюджетів є ще такі методи: податковий, перерозподілу, дотації, субвенції, коефіцієнтів, нормативний.

Застосування того чи іншого методу бюджетного регулювання залежить від підстав складання бюджетів, тобто від розміру дохідної бази.

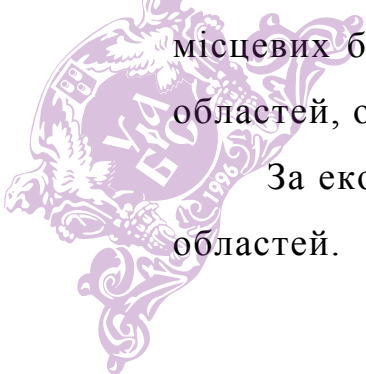
У час, що передував переходу до ринкової економіки, процес складання, як правило, починався з видаткової бази, а потім порівнювали видатки і доходи, не допускаючи перевищення доходів над видатками. Нині бюджет складають на основі прогнозних розрахунків доходів, і це правильно, але тут потрібні чіткі нормативи відрахувань від загальнодержавних джерел доходів у доходи бюджетів місцевих рад, що в умовах економічної кризи неможливо. Тому при регулюванні доходів необхідно поєднувати такі методи: *податковий метод*, що дає змогу мати платежі по встановлених нормативах і ставках; *метод перерозподілу*, який дає змогу через нормативи відрахувань регулювати бюджети і при незбалансованості дохідної і видаткової частин бюджету провести збалансування через *метод дотацій та субвенцій*.

Нормативний метод застосовується в усіх випадках, коли доходи в бюджет від податків та інших платежів встановлюються по нормативах.

Метод коефіцієнтів використовується широко. Зростання цін (причому неодноразове) на товари першої необхідності та іншу продукцію, а також ріст заробітної плати в бюджетних установах регулюються через коефіцієнти, а тому й розрахунки бюджету провадяться із застосуванням коефіцієнтів.

Заключним етапом бюджетного регулювання є збалансованість бюджетів по доходах і видатках, тобто застосовується *балансовий метод*. Таким чином, при плануванні місцевих бюджетів необхідно виходити з економічного розвитку областей, особливо при регулюванні їхніх бюджетів.

За економічним розвитком можна виділити чотири категорії областей.

До першої повинні бути зараховані ті, у яких найбільш розвинутий промисловий потенціал, тому вони мають більші суми надходжень податків у бюджет, відтак відсотки відрахувань від загальнодержавних податків, які залишаються у їхньому розпорядженні, будуть менші.

У другій категорії областей економічний розвиток дещо менший, що потребує більшого відсотка відрахувань.

Третя категорія — це області, які мають доходи, що не забезпечують видатків, тому потребують дотацій, субвенцій.

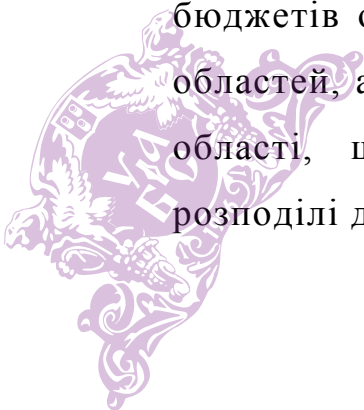
Четверта категорія — це міста, які потребують особливої уваги.

Розподіл областей за економічним розвитком дає змогу:

- спростити систему державного регулювання їхніх бюджетів;
- визначитися з розвитком їхнього промислово-виробничого потенціалу, особливо щодо виробництва товарів;
- запровадити рівнонапружене планування роботи галузей промисловості і сільського господарства й розвиток соціальної інфраструктури.

Крім розподілу областей за економічним розвитком необхідно розраховувати, у кожній із названих груп, бюджет виходячи із чисельності жителів проживаючих у даній області.

Тому необхідно відпрацювати чіткий механізм розрахунків бюджетів областей не тільки виходячи з економічного розвитку областей, а і з розрахунку на одну тисячу жителів у тій чи іншій області, що буде знаменувати соціальну справедливість у розподілі дохідних джерел.

Поряд з цим, такий захід надасть поступального розвитку економіки і скорочення дефіциту бюджету.

Перевищення видатків над доходами бюджету - бюджетний дефіцит (особливо якщо він перевищує 4%) – характеризує неефективний стан економічного розвитку держави. Такий рівень дефіциту бюджету розглядається економічно розвинутими державами як негативний показник, а держава, яка його має у такому розмірі, як не кредитоспроможна. Якщо ж держава на протязі великого відрізка часу (кількох років) не має позитивних економічних зрушень, то вона не може розраховувати на значні зовнішні запозичення та інвестиції. Зрозуміло, що затверджений у Державному бюджеті на 1998 рік дефіцит бюджету у розмірі 3,3% не відповідає вимогам міжнародних фінансово-кредитних установ. Виходячи з цього уже після затвердження бюджету Уряд прийняв рішення звести дефіцит Державного бюджету у 1998 році до 2,5 % за рахунок впровадження жорсткого режиму економії бюджетних коштів і в першу чергу скорочення чисельності апарату управління, який фінансується з Державного і місцевих бюджетів.

Так, згідно з Указом Президента України “Про скорочення видатків Державного бюджету України на 1998 рік” (див. додаток А) видатки Державного бюджету були скорочені загалом на 4757,8 тис. грн. При цьому, як зображено в додатку Б, найбільшого зменшення зазнали видатки на фінансування заходів пов’язаних з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи, будівництво, освіти, сільського господарства та інші. Відомо, що скорочення подібних видів видатків збільшує напругу, перш за все в соціальній сфері, оскільки неодмінно призводить до зростання заборгованості в оплаті праці, скороченню робочих

місць, а, отже, впровадження подібних заходів повинно бути надзвичайно виважено.

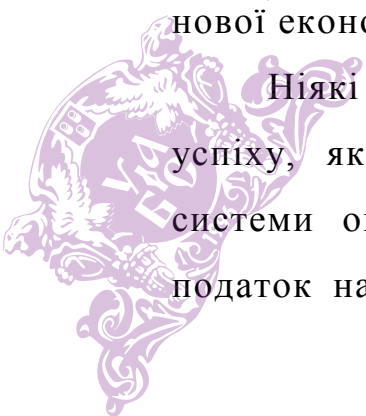
Не можна провадити заходи по покриттю дефіциту бюджету за рахунок введення механізму прямої емісії коштів Національного банку України, цей механізм себе не виправдав. Його введення у дію уже через певний відрізок часу, наприклад місяць, призведе до значного підвищення інфляції і ще більше посилить негативні процеси в економіці, що у свою чергу завдасть ще більшого зниження рейтингу України на світовому фінансовому ринку. Такий захід буде свідчити про відсутність реальних кроків у напрямі структурної перебудови економіки, невиважену податкову політику, значне зростання бартерних операцій та взаємозаліків між бюджетом та платниками податків.

Аналізуючи наведене, можна виділити такі основні методи фінансування дефіциту бюджету: податковий, інвестиційний, запозичень (зовнішніх і внутрішніх), скорочення видатків, інфляційний і емісійний.

Податковий метод є основним методом забезпечення надходжень доходів бюджету і, як такий, суттєво впливає на збалансованість доходів і видатків бюджету, зростання чи зниження дефіциту бюджету.

Тому основним завданням реформування економіки України повинно бути економічне і законодавче реформування податкової діяльності держави, відповідно до завдань побудови нової економічної системи.

Ніякі реформування методів господарювання не матимуть успіху, якщо вони будуть здійснюватись без удосконалення системи оподаткування, і в першу чергу таких податків, як податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств,

акцизний збір та прибутковий податок з громадян, які у загальній структурі надходжень доходів займають більше 50%, що видно з даних табл. 2.6.

Таблиця 2.6.
Частка податків у структурі доходів зведеного бюджету.

(%%)

Показники	1992	1995	1996	1997	1998
Всього доходів	100	100	100	100	100
у тому числі:					
- податок на додану вартість	39,6	21,9	20,7	27,9	25,5
- податок на прибуток підприємств	22,7	23,5	18,2	12,6	19,8
- акцизний збір	4,9	2,0	2,1	3,5	4,4
- прибутковий податок з громадян	11,6	7,7	8,6	11,4	12,5

Статистичний бюлетень “Діяльність податкової служби України”. - К. 1998.

Введення у 1992 р. нових податків – на додану вартість і акцизного збору – надали можливість одержати у доходну частину бюджету 44,5% надходжень, а з урахуванням податку на прибуток підприємств (22,7%) ці податки склали 67,2 % всіх надходжень дохідної частини бюджету, що різко знизило показники фінансового стану підприємств усіх форм власності, посилювало інфляційні процеси в економіці, призвело до заміни грошового обігу бартерними операціями. Таке положення склалося внаслідок кризових явищ в економіці, відсутності чіткої апробації введених податків, невідпрацьованості об'єктів і ставок оподаткування. Вжиті заходи по системі оподаткування у наступні роки не дали

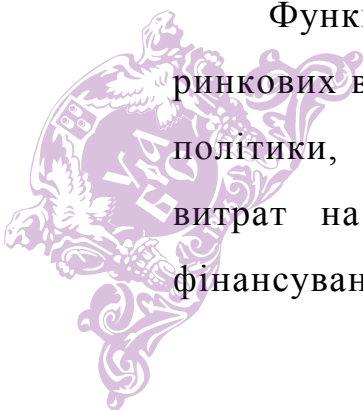
бажаних наслідків. Аксиома, що в ході економічного спаду зменшенню обсягів випуску товарної продукції (у 1998р. порівняно з попереднім на 1,8 %, а у 1997 р. порівняно з 1996 - на 5,1%) і зменшення величини валового внутрішнього продукту (відповідно, на 3,2% і на 10%) автоматично знижують податкові надходження. При цьому, бюджетні витрати не зменшуються (що пояснюється зростанням безробіття, необхідністю збереження соціально-культурної сфери, витратами по субсидіям та інші), що призводить до зростання дефіциту бюджету. Вихід з цього становища у створенні сприятливого середовища для підприємницької інвестиційної діяльності за рахунок зменшення податкового тиску. Реформування податкової системи давно назріло і є об'єктивною необхідністю. Відпрацювання податкової системи потребує глибокого, ретельного аналізу фінансово-господарської діяльності, економічного розвитку суспільства, вивчення доходів бюджету, їх структури, динаміки доходів населення та інших складових наукового підходу до проблеми, що надасть змогу зробити науково-обґрунтований економіко-правовий висновок про доцільність запровадження того чи іншого податку, провести його апробацію і на цій основі виявити його вплив на соціально-економічні процеси та прогнозувати на певний відрізок часу позитивні чи негативні наслідки введення податку [145, С.191].

Дійсність сьогодення, в Україні спостерігається стадія структурного спаду економіки з усіма характерними ознаками, які чітко просліджуються у тривалому падінні ефективності виробництва, продуктивності праці та норми прибутку, також знецінення найманої праці, скорочення внутрішніх заощаджень, зростанні державного боргу. Цей процес не вічний і за спадом

повинно настати зростання. Воно відбудеться не сьогодні і може настати не скоро, якщо не прийняти дійових заходів по відпрацюванню і впровадженню стратегії і тактики державного структурного регулювання, що потребує впровадження безперервного розвитку продуктивних сил суспільства. У цьому аспекті особливе значення набуває впровадження інвестиційної стратегії, тобто необхідно значно оновити науково-технологічний потенціал і особливо впровадження нових високоефективних технологій. Інвестиційна політика повинна ґрунтуватись на фінансуванні високоефективних науково-дослідних робіт, готовності підприємств до впровадження нових технологій і виробництва конкурентоспроможної продукції, виваженої податкової політиці, яка сприятиме створенню привабливого інвестиційного середовища. Цей процес повинен бути безперервний відповідно до інноваційної політики держави. Необхідно з вирішенням питань виробництва конкурентоспроможної продукції не забувати, що вона підлягає постійному оновленню.

Економічна наука, практика розвитку ринкової економіки передових держав показують необхідність чіткого державного регулювання інвестиційної діяльності, тим більше в умовах економічної кризи. У першу чергу потребує розвитку виробничий сектор, впровадження новітніх технологій на перспективних напрямках його розвитку.

Функціонування підприємств усіх форм власності в умовах ринкових відносин потребує проведення ефективною інвестиційної політики, яка має спиратись на: забезпечення як найменших витрат на залучення інвестицій; формування чіткої системи фінансування; одержання максимального прибутку на вкладені

КОШТИ.

Інвестиції можуть здійснюватись як за рахунок залучених коштів, так і за рахунок власних коштів не тільки на рівні підприємств, а й на державному рівні.

Впровадження інвестицій повинно здійснюватись через ринок капіталу, який можна представити схематично (рис.2.4.)

З огляду на рисунок (див. рис.2.4.) в загальному вигляді можна залучити кошти двох видів:

- 1) залучений капітал
- 2) власний капітал

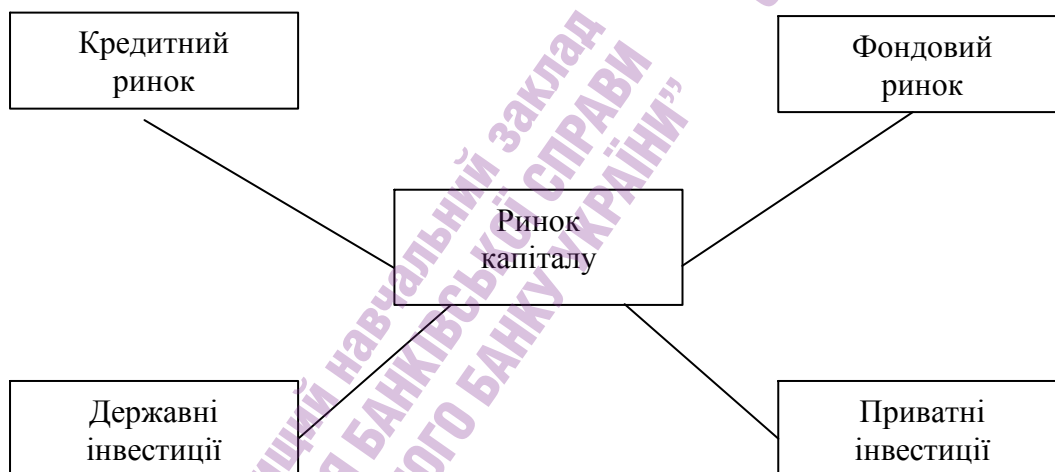
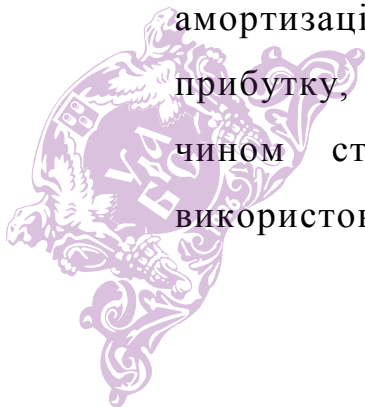

Рис. 2.4. Формування ринку капіталу

До залучених коштів належать кредити банків, позички інших установ, державні та приватні інвестиції, а також емісія облігацій. На мікрорівні до власних коштів відносяться амортизаційне відрахування, реінвестування частини чистого прибутку, а також випуск акцій, оскільки кошти залучені таким чином стають часткою коштів, яке підприємство може використовувати за власним бажанням необмежений час.

На рівні держави можна виділити два види інвестицій - фінансові і виробничі.

До фінансових інвестицій слід віднести вкладення коштів у купівлю акцій, облігацій та інших цінних паперів.

До виробничих – капіталовкладення у виробництво для його розширення, реновації, модернізації та купівлі новітніх технологій.

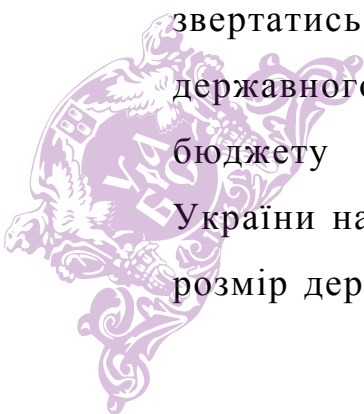
Перехід до ринкової економіки дає змогу поділити інвестиції на приватні і державні.

Приватні інвестиції вкладаються в ті галузі виробництва, які мають високий прибуток, або коли є гарантія, що впровадження в них новітніх технологій дасть змогу одержати високі прибутки. Державні інвестиції направляються, як правило, на пріоритетні напрямки розвитку виробництва як за рахунок бюджетних коштів, так і за рахунок довгострокових кредитів.

Аналіз показує, що на сьогодні нема відповідних умов для створення режиму найбільшого сприяння інвестиційній діяльності як на мікро, так і на макрорівнях.

Орієнтація на експорт товарів у країни з ринковою економікою та на одержання кредитів від МВФ, Світового та інших банків себе не виправдала. Вихід - у жорсткій економії коштів.

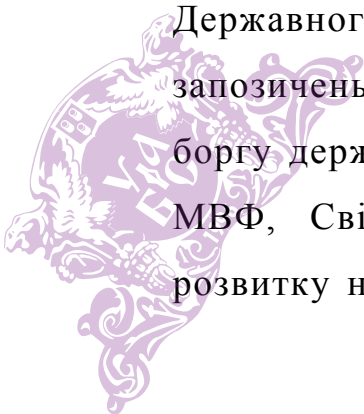
Необхідність проведення жорсткого режиму економії коштів викликана необхідністю, поряд з іншими чинниками, звертатись за допомогою до зовнішніх інвесторів для погашення державного боргу та фінансування дефіциту Державного бюджету України. Розмір державних зовнішніх запозичень України на 1998 р. становить суму 5850,3 млн.грн., а граничний розмір державного внутрішнього боргу на 01.01.99р. визначений

у сумі 16961,1 млн. грн. і зросте у порівнянні з початком 1997 року майже вдвоє. У межах названих сум і повинні провадитись державні і зовнішні запозичення. Зовнішній державний борг являє собою заборгованість держави за непогашеними зовнішніми позиками і невиплаченими по них відсотках на певну дату. Цей борг складається із заборгованості міжнародним банкам, корпораціям і фінансовим організаціям та урядам.

Внутрішній державний борг складається в основному з боргових зобов'язань уряду перед юридичними особами, банківськими установами та по облігаціях внутрішньої державної позики. Облігації державної позики - це цінний папір, який засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання уряду йому номінальну вартість цінного паперу у передбачений строк із виплатою доходу, якщо це визначено умовами випуску. Наприклад, облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) реалізуються за ціною, нижчою від їхньої номінальної вартості, оскільки за ними не здійснюється виплата відсоткового доходу. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю ОВДП, що відшкодовується власнику облігації в момент її погашення, і є доходом (дисконтом) з ОВДП. Тому сума коштів отримана від реалізації ОВДП набагато менша від загальної номінальної вартості випущених облігацій і вона не повністю направляється на погашення дефіциту бюджету.

Не повністю направляється на погашення дефіциту Державного бюджету і сума коштів отримана від зовнішніх запозичень, як і на погашення та обслуговування зовнішнього боргу держави. У сумах зовнішнього запозичення маємо позики МВФ, Світового та Європейського банків реконструкції та розвитку направлені на впровадження інвестиційних проектів, а

також іноземні кредитні лінії з товарним наповненням. Одержання цих запозичень залежить від структурної перебудови економіки та створення інвестиційної привабливості в Україні. Слід підкреслити, що головним чинником, який змушує держави звертатись до зовнішніх запозичень, є не що інше як дефіцит Державного бюджету. Якщо країна, яка отримує міжнародні позики, не проводить економічних реформ, не нарощує свій науково-технічний потенціал, а із року у рік збільшує як внутрішній так і зовнішній борг, то вона не спроможна захистити вітчизняного виробника, а тим більше розвивати експорт і зайняти відповідне місце у світовому розподілі праці.

У цілому як внутрішні так і зовнішні запозичення повинні стимулювати виробництво, зростання капіталу, надходження доходів як у бюджет так і на відтворювальні процеси в економіці і зниження дефіциту бюджету.

Цей тезис підкріплюється і в працях науковців, які стверджують що серед першочергових заходів в області удосконалення фінансової, в т.ч. кредитної політики необхідно виділити ті, які відбуваються у реальному секторі.

Основна задача при цьому заключається в тому, щоб фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел в цілях утримання інфляції не було тормозом для економічного розвитку [93, С.20].

Зменшення дефіциту бюджету можна досягти і шляхом скорочення видатків. На перший погляд, цей метод найпростіший, але і найболючіший, оскільки спад виробництва призводить до зниження надходжень платежів у доходи бюджету, відповідно, і до скорочення видатків на бюджет розвитку і на соціально-культурні заходи (наука, освіта, медицина тощо).

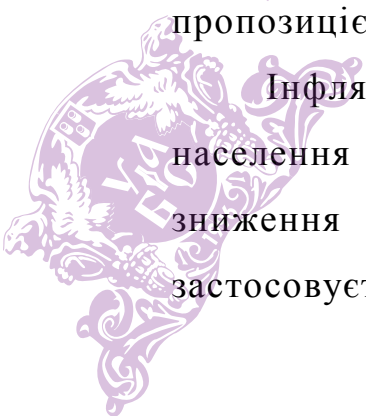
Скорочення видатків проводиться за рахунок запровадження механізму обмеження витрат розпорядниками коштів всіх ланок бюджетної системи. В основному, це – лімітування витрат на основі уточненого прогнозу надходжень доходів і джерел фінансування дефіциту державного бюджету. Причому лімітування здійснюється як за чисельністю працюючих, так і за кошторисами витрат. Такий метод погашення дефіциту бюджету призводить до зростання напруги у суспільстві за рахунок негараздів з оплатою заробітної плати, скорочення чисельності працюючих і поповнення числа безробітних, відсутності коштів на утримання шкіл, лікарень, дитячих садків і т.п.

Інфляційний метод можна об'єднати з емісійним – вони є взаємопов'язаними. Емісію грошової маси на покриття дефіциту бюджету можна розподілити на два періоди: короткостроковий і довгостроковий.

Короткострокова емісія грошової маси на покриття дефіциту бюджету дає можливість активізувати інвестиційні процеси у виробництві та одержати додаткові надходження доходів у бюджет з наступним вирівнюванням грошової маси в обігу.

Довгострокова емісія грошової маси призводить до дестабілізації економіки, внаслідок чого зростає грошова маса, підвищуються ціни, порушується рівновага між попитом і пропозицією. Саме це започаткувало інфляцію в Україні.

Інфляція – це не що інше як інфляційний податок з населення за рахунок знецінення його грошових заощаджень і зниження купівельної спроможності. Якщо інфляція застосовується як засіб відновлення інвестиційної діяльності,

пожвавлення відтворювальних процесів виробництва за рахунок впровадження нових технологій і виробництва конкурентоспроможної продукції, то застосування цього методу дає позитивні результати.

На нашу думку, всі вищенаведені методи мають свої недоліки і переваги (табл. 2.7.).

Таблиця 2.7.

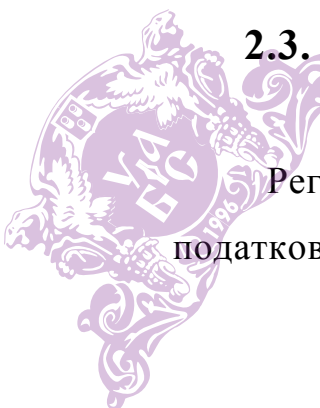
Методи погашення дефіциту бюджету

№№ пп	Методи	Позитивні ознаки	Негативні ознаки
1.	Запозичень	розвиток виробництва	фінансування видатків
2.	Скорочення видатків	скорочення дефіциту	погіршення фінансування бюджетних установ
3.	Емісійний	короткостроковий лаг інвестицій	інфляція
4.	Податковий	зростання доходів	спад виробництва
5.	Інвестиційний	стабілізація і розвиток економіки	скорочення видатків
6.	Інфляційний	можливість інвестицій	дестабілізація економіки

Таким чином, удосконалення методів фінансування дефіциту бюджету повинне проводитися виходячи з необхідності розвитку виробництва; скорочення дефіциту бюджету, зростання інвестицій та доходів. У цілому ж кінцевою метою їх впровадження мають бути стабілізація і розвиток економіки України.

2.3. Виважена податкова політика основа розвитку економіки і скорочення дефіциту бюджету.

Регулювання нових економічних відносин потребує гнучкої податкової політики, яка дала б змогу оптимально пов'язати інтереси

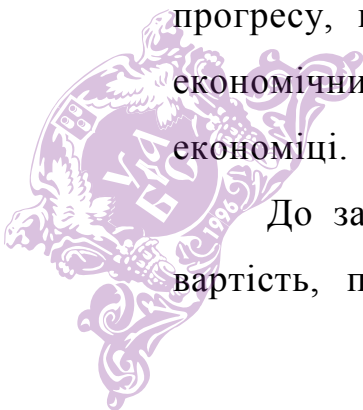

держави з інтересами товаровиробників, рядових платників податків. При цьому мають змінюватись як податкова система, так і методи розрахунків та сплати податків. При цьому не варто кидатися від однієї крайності до іншої. Не можна накладати податкову систему країн з розвинутою економікою на нашу дійсність. У цьому зв'язку необхідно проаналізувати формування доходів бюджету та запровадження нової податкової системи.

Введення нових податків, навіть державних, не стимулює діяльності підприємств жодної форми власності. Податковий тиск веде до згорання виробництва і призводить зрештою до значного зменшення доходів бюджетів усіх рівнів[71,С.30]. Для податкової політики нашої держави поки що характерне те, що:

- по-перше, нові податки ніде на підприємствах, у районах або містах не апробуються;
- по-друге, не відпрацьовуються ставки оподаткування, а тому Верховна Рада України змушена знову й знову змінювати їх;
- по-третє, в нашу економічну систему з домінуючою державною монополією на виробництво і предмети споживання кавалерійськими методами впроваджується система розвинутих ринкових країн. Це свідчить про спадкоємність принципів і методів управління, про примат політики нової законодавчої влади над економікою, але необхідно бачити корені суспільного розвитку не в політиці, а в економіці та фінансах, тобто необхідна економічна політика. Тільки у цьому разі економічна політика стає двигуном прогресу, виступає одночасно формою використання об'єктивних економічних законів і формою вирішення суперечностей в економіці.

До загальнодержавних доходів належать: податок на додану вартість, податок з прибутку підприємств усіх форм власності,

акцизний збір, податковий податок з населення, лісний дохід, державне мито, податок з власників транспортних засобів, плата за землю, податок на доходи громадських організацій та кооперативів й інші податкові та неподаткові доходи. Місцеві податки і збори встановлюються відповідними законами та рішеннями місцевих органів влади.

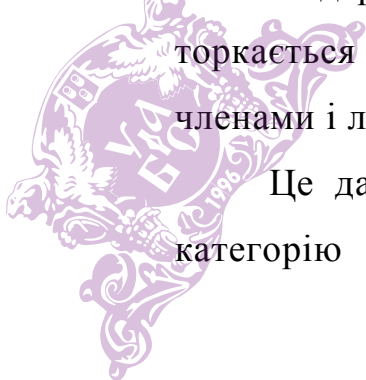
Реформування податкової політики повинно йти через структурну перебудову економіки і фінансів. Тільки на основі цього можна досягти стабілізації і збалансованості як торгово-платіжного балансу, так і бюджету держави [25,С.19].

В цьому напрямі передбачаються два шляхи. По-перше, цілеспрямована підтримка структурної перебудови найбільш важливих для функціонування економіки галузей і виробництв державними коштами, кредитами, державними гарантіями державним інвесторам.

По-друге, перебудова виробництва відповідно до вимог ринку за рахунок власних коштів підприємств, кредитів і позичок. Головне призначення податків - поповнювати бюджет і забезпечувати виконання функцій держави.

За своєю формою їх можна визначити як обов'язкові грошові платежі, які стягуються в бюджет. Це поняття характеризує вельми важливу особливість податків, їх форму і зовнішній вияв. Якщо розглянути їх матеріальний зміст, то податки - та частина ВВП, яка стягується у суб'єктів господарювання і населення на загальнодержавні потреби. Однак економічна природа податків торкається більш глибинних зв'язків, відносин між державою і її членами і ланками господарювання з приводу перерозподілу ВВП.

Це дає основу розглядати податки і як важливу економічну категорію - сукупність економічних відносин. При вилученні

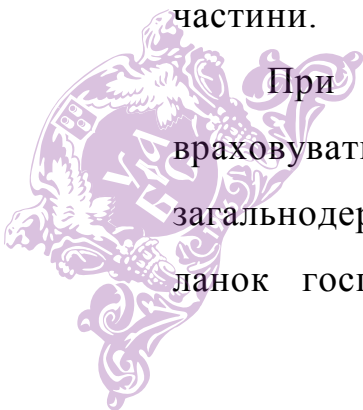
податків між державою і юридичними або фізичними особами виникають грошові відносини, що торкають істотні інтереси учасників створення і розподілу ВВП.

Зацікавленість держави полягає у вилученні частини національного доходу на загальнодержавні потреби, в мобілізації цих коштів і перерозподілі через бюджет. У власників створеного або отриманого за виконані послуги або роботи при вилученні податків зачіпаються першорядні економічні інтереси, оскільки зменшуються їх реальні доходи. Це спричиняє скорочення зайвих ресурсів, а іноді засобів на розширення і вдосконалення виробництва, товаровиробників.

Податки як найважливіша економічна категорія розвинутого товарного виробництва незмінно зв'язані з більш загальною категорією - державним бюджетом, оскільки беруть участь в його формуванні. Своє призначення і функції податки здійснюють в єдиному бюджетному процесі, виконуючи фіскальну і стимулюючу функції. Перша реалізовується за допомогою вилучення частини доходів населення, підприємств для виконання доходів бюджету, друга виражається через економічні важелі впливу на посилення мотивів до праці, економне витрачання ресурсів, розширення і технічне переозброєння виробництва.

Виконуючи свою фіскальну функцію, податки повинні забезпечити акумуляцію частини фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб в бюджет, формування стійкої його прибуткової частини.

При визначенні об'єктів обкладення податками доцільно враховувати оптимальну величину ставок, поєднуючи загальнодержавні і особисті інтереси громадян, а також окремих ланок господарства. Надходження у вигляді податків повинні

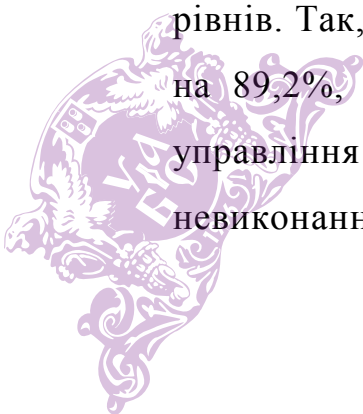

покривати основні фінансові потреби суспільства, але при цьому не позбавляти зацікавленості всіх платників в збільшенні своїх доходів. У протилежному випадку при миттєвому зростанні надходжень в бюджет за рахунок високих податків підривається матеріальна основа стійкості його прибуткової бази - ріст виробництва і підвищення його ефективності.

Якщо головне призначення фіскальної функції податків полягає в постійному, обов'язковому поповненні доходів бюджету, то призначення стимулюючої функції - впливати на розвиток і вдосконалення відтворювальних процесів і досягається це передусім через систему ставок і різних пільг [61, С.75-76]. Вони надаються виробникам при розширенні і поновленні виробництва, використанні неповноцінної робочої сили, створенні нових робочих місць, направленні частини прибутку на добродійні цілі і т.п.

Пільгове обкладення окремих сфер діяльності, господарств, товарів, послуг, доходів незаможних громадян впливає благотворним чином на вдосконалення структури виробництва, насичення ринку дефіцитними товарами, соціальної захищеності населення. Одночасно високі ставки податків обмежують виробництво окремих товарів, послуг, впливаючи на їх попит і пропозицію.

Пригнічуючи виробництво, податки і самі зазнають оборотної дії - їх надходження поступово зменшується, що слугує значному скороченню надходження податків у дохідну частину бюджетів усіх рівнів. Так, дохідна частина зведеного бюджету виконана за 1997 рік на 89,2%, а державного бюджету на 72,4%. По даним головного управління Державного казначейства мінфіну України, причина у невиконанні головного дохідного джерела податку на додану

вартість, його за цей період надійшло лише 89,9% або 7602,0 млн. грн.

Не забезпечено також виконання прибуткового податку з громадян, його надійшло 95,2% до контингенту врахованого при затвердженні державного бюджету.

Надходження до Фонду ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи також виконані лише на 67,6%, не краще положення з надходженням коштів і до Фонду розвитку паливно-енергетичного комплексу, надходження по якому становлять 73,4%.

Таблиця 2.8.

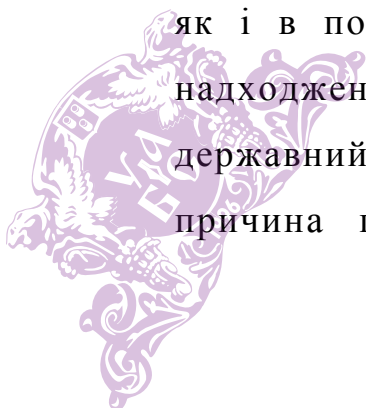
Виконання дохідних частин бюджетів України
1997-1998 роки.

(млн. грн.)

Роки	Зведений бюджет		У тому числі:				
			Державний бюджет			Бюджет Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та м. Севастополя	
	виконано	у % до врахованого при затвердженні Державного бюджету	виконано	у % до врахованого при затвердженні Державного бюджету	Питома вага Державного бюджету у Зведеному	виконано	у % до врахованого при затвердженні Державного бюджету
1997	27148,6	89,2	15689,7	72,4	57,8	14517,1	121,5
1998	28441,1	95,6	15897,8	75,3	55,9	14997,6	127,6

Складено на підставі даних моніторингу макроекономічного та регіонального розвитку України за 1997–1998рр.

Аналіз даних наведених в таблиці (див. табл.2.8.) дає підстави стверджувати, що в 1998 році становище покращилося не набагато. Невиконання доходів зведеного бюджету на 4,4%, як і в попередньому році, відбулося завдяки недостатньому надходженню коштів в державний бюджет. Так в 1998 році державний бюджет було виконано на 75,3%. При цьому, головна причина полягає в невиконанні платежів за використання

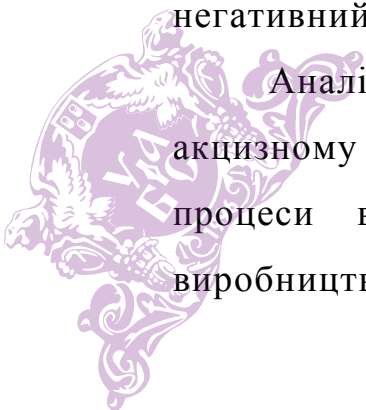
природних ресурсів, доходів від власної та підприємницької діяльності відповідно на 49,8% та 33,7% [119,С.92].

Наведені дані свідчать про невваженість податкової політики та пріоритети політики над економікою.

Необхідно, як уже відмічалось вище, переглянути тактику і стратегію податкової політики відповідно до дійсного стану економіки. Показники економічного розвитку України за 1998 рік у порівнянні з 1997 р. зменшились і становлять по ВВП - 96,8%, по обсягу виробництва промислової продукції - 98,2%, по прибутку - 82,0%. Таким чином, поряд з іншими чинниками податкова політика не стимулює розвиток основних показників економічного розвитку, а навіть пригнічує їх розвиток.

Заслугове на особливу увагу зменшення у 1997 році ставка оподаткування по податку на прибуток підприємств, що підвищило інтерес підприємств до фактичного відображення прибутку у звітах. Поряд з закріпленням надходжень цього, податку у доходи місцевих бюджетів ця акція примусила місцеві органи влади і управління по діловому зайнятись питанням надходжень даного податку у доходи своїх бюджетів. Результатом чого стало виконання надходжень податку на прибуток підприємств за 1997 рік на 149,1 % і за рахунок цього всі місцеві бюджети, включаючи Автономну Республіку Крим та м.Севастополь, забезпечили виконання своїх бюджетів. Це безсумнівно позитивний фактор, поряд з яким знаходиться і негативний фактор характерний для всієї податкової системи.

Аналіз заборгованості по ПДВ, податку на прибуток, акцизному збору та платі за землю характеризують негативні процеси в економіці викликані кризою платежів, спадом виробництва та заміною грошового обігу бартером, що і

викликало заборгованість по названих податках і зборах в цілому по Україні у сумі 10301,7 млн. грн. станом на 01.01.99р. (див. табл.2.9.)

Найбільша недоїмка по надходженню доходів отримана по ПДВ, його не надійшло у сумі 4069,9 млн. грн. або 39,5% до загальної суми недоїмки і 73,6% до надходжень ПДВ. Не надійшло податку на прибуток 1508,0млн. грн. або відповідно -14,3% та 25,8%, недоїмка по акцизному збору становила 509,0 млн. грн. або відповідно 2,7% та 49,2%, що до товарів вітчизняного виробництва, та 1,22 млн.грн. і 17,4 у відсотках до надходжень акцизного збору з імпортних товарів.

Аналіз заборгованості по податках відображає і той факт, що жодна область України не забезпечила безнедоїмочну роботу за станом на 01.01.99 р., заборгованість по податках отримана по всіх без винятку областях. Найменші суми недоїмки мали: Чернівецька, Чернігівська, Закарпатська та деякі інші області.

Таким чином, навіть закріплення загальнодержавних податків за областями, не дивлячись на перевиконання надходжень по податку на прибуток підприємств на 149,1%, не гарантує, в умовах нестабільної економіки, безнедоїмочну роботу.

Чим вище розвинена фінансова наука, прогресивніше методи керування господарством, більш вміло застосовуються податки, тим досконаліше стають способи державного регулювання економікою, забезпечуючи надходження доходів і скороченні

Таблиця 2.9.

Аналіз заборгованості по податках підприємств, організацій, об'єднань і населення на 1 січня 1998 р.

(млн. грн.)

	Разом по всіх податках і зборах			З них:											
				Податок на додану вартість			Податок на прибуток			Акцизний збір з вітч. товарів			Акцизний збір з імп. товарів		
	Надходження за січень-грудень	Недоїмка	Недоїмка у % до надходжень	Надходження за січень-грудень	Недоїмка	недоїмка у % до надходжень	Надходження за січень-грудень	Недоїмка	Недоїмка у % до надходжень	Надходження за січень-грудень	Недоїмка	Недоїмка у % до надходжень	Надходження за січень-грудень	Недоїмка	Недоїмка у % до надходжень
	22781,7	10301,7	45,2	5527,0	4069,9	73,6	5843,0	1508,0	25,8	1034,8	509,0	49,2	7,00	1,22	17,4
Республіка Крим	755,6	233,2	30,9	204,1	141,8	69,5	141,8	18,4	13,0	44,5	12,7	28,5	0,02	0,05	209,1
Вінницька	457,4	139,1	30,4	130,6	85,0	65,1	68,5	18,0	26,3	35,8	10,7	29,9	0,13	0,00	3,1
Волинська	238,5	68,7	28,8	63,0	35,2	55,9	37,1	6,4	17,3	12,7	9,2	72,4	0,01	-	-
Дніпропетровська	1613,7	2532,9	157,0	297,8	722,3	242,5	352,3	141,0	40,0	9,3	17,9	192,5	0,32	0,01	3,4
Донецька	2222,3	1086,0	48,9	333,9	747,4	223,8	644,7	144,3	22,4	64,3	25,5	39,7	0,62	0,07	11,9
Житомирська	386,8	74,8	19,3	114,5	48,9	42,7	78,0	5,7	7,3	16,0	7,1	44,4	0,01	0,01	45,5
Закарпатська	267,2	43,2	16,2	68,4	19,4	28,4	52,1	4,9	9,4	4,2	2,6	61,9	1,59	0,06	3,7
Запорізька	1014,9	630,3	62,1	199,0	168,2	84,5	264,8	396,4	149,7	24,3	3,1	12,8	0,01	0,19	2312,
Івано-Франківська	489,8	191,6	39,1	115,2	109,7	95,2	147,7	15,9	10,8	44,2	25,0	56,6	0,00	0,00	75,0
Київська	738,3	524,0	71,0	239,4	125,0	52,2	165,3	80,7	48,8	36,0	281,3	781,4	0,61	0,01	2,3
Кіровоградська	312,1	123,0	39,4	82,9	67,0	80,8	39,3	9,6	24,4	47,7	19,7	41,3	-0,01	0,01	-
Луганська	793,1	569,1	71,8	154,6	350,1	226,5	201,6	120,4	59,7	17,2	5,7	33,1	0,05	0,50	961,5
Львівська	1082,9	338,9	31,3	333,8	153,3	45,9	289,2	114,1	39,5	51,1	13,4	26,2	0,02	0,01	34,8
Миколаївська	532,4	188,5	35,4	88,3	71,6	81,1	220,7	80,7	36,6	18,3	6,1	33,3	0,20	0,00	0,5
Одеська	1067,1	71,6	6,7	243,6	33,5	13,8	226,8	9,1	4,0	38,8	3,1	8,0	2,45	0,07	2,8
Полтавська	1405,4	754,5	53,7	395,5	216,0	54,6	503,6	50,1	9,9	39,3	7,1	18,1	0,01	0,13	1600,
Рівненська	327,6	183,3	56,0	82,9	68,7	82,9	98,0	93,3	95,2	2,6	3,9	150,0	0,01	0,02	527,1
Сумська	507,7	239,3	47,1	130,0	157,7	121,3	151,6	21,8	14,4	17,1	6,0	35,1	0,04	0,00	2,5
Тернопільська	268,1	75,5	28,2	89,8	44,2	49,2	34,4	7,0	20,3	37,9	7,6	20,1	0,01	0,02	230,0
Харківська	1889,2	629,4	33,3	421,6	241,2	57,2	689,1	23,1	3,4	114,4	13,8	12,1	0,16	0,01	3,7
Херсонська	325,7	101,9	31,3	98,6	67,3	68,3	54,9	9,9	18,0	8,1	2,2	27,2	0,01	0,00	0,0
Хмельницька	401,0	109,7	27,4	112,8	52,6	46,6	91,1	32,1	35,2	10,8	8,0	74,1	0,06	0,00	1,6
Черкаська	612,3	139,9	22,8	149,6	92,2	61,6	145,4	14,4	9,9	110,4	7,9	7,2	0,03	0,02	62,1
Чернігівська	245,3	40,1	16,3	68,8	24,4	35,5	46,9	6,2	13,2	19,1	0,3	1,6	0,06	0,00	7,1
Чернівецька	496,2	51,5	10,4	152,7	28,6	18,7	82,6	6,4	7,7	74,5	1,5	2,0	0,04	0,01	26,8
М.Київ	4150,7	1143,4	27,5	1109,2	186,7	16,8	989,6	75,8	7,7	129,0	6,1	4,7	0,19	0,00	11,5
М.Севастополь	180,5	18,4	10,2	46,1	11,9	25,8	26,0	2,1	8,1	7,0	1,7	24,3	0,32	0,02	6,0

Джерело: Державна податкова адміністрація України. Діяльність податкової служби України 1997р. Статистичний бюлетень. К. 1998.

дефіциту бюджету.

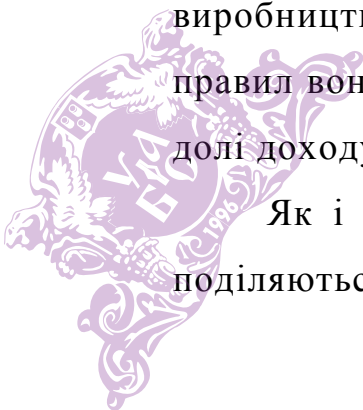
Класифікація податків, як і всіх доходів Державного бюджету, здійснюється по багатьох ознаках, таких як форма і методи їх вилучення і віднесення на вартість продукції платника, об'єкти обкладення, галузь, відомство, їх вагомість і відповідно рівень бюджету, в який вони поступають. У залежності від форми вилучення розрізняють непрямі і прямі податки. Непрямі податки збільшують ціну товару (послуг, робіт), оскільки безпосередньо включаються в її величину. Як правило, вони поступають в бюджет від підприємств, організацій, інших ланок господарства, хоч дійсними платниками залишаються споживачі цінностей або послуг, що відшкодовують в ціні і відповідні податки.

Непрямі податки мають в основному фіскальне значення, оскільки дозволяють постійно стягувати в бюджет частину загального грошового обороту від реалізації товарів, робіт і послуг. Вони є стійкими видами доходів Державного бюджету, оскільки не залежать від кількісних показників діяльності товаровиробників і термінів їх сплати, наближені до безперервних надходжень виручки за реалізовану продукцію і послуги.

Прямі податки безпосередньо зменшують доходи фізичних або юридичних осіб, оскільки ними обкладаються доходи (прибуток, капітал, заробітна плата), а також окремі види майна (нерухомість, земля, природні ресурси і т.п.).

Прямі податки можуть бути віднесені на витрати виробництва або прямо стягуються з доходів, але в кожному з цих правил вони знижують реальні доходи платників через зменшення долі доходу, що залишається в їх розпорядженні.

Як і всі доходи бюджету, податки залежно від платників поділяються на дві великі групи: податки з населення і податки з

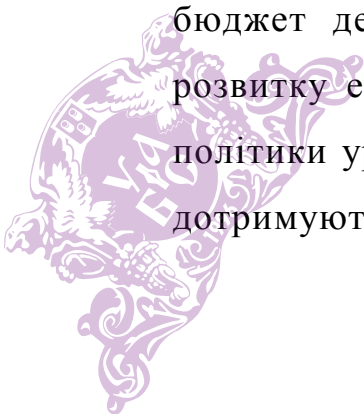
різних ланок господарства: підприємств, організацій, інших економічних структур. До першої групи в свою чергу відносяться категорії платників залежно від видів їх заробітку, діяльності соціальних груп (доходи громадян за виконання ними трудових зобов'язань, дивідендів по акціях, авторських винагород, підприємців і інші).

Податки з юридичних осіб можна класифікувати по галузевій і відомчій ознаці, формам підприємств залежно від власності (державна, акціонерна, приватна і інші), їх типу (великі, середні, малі) і навіть виду діяльності (виробничі, комерційні і т.п.).

Всі ці ознаки грають значну роль при визначенні розміру податків і наданні пільг. Однак основним при встановленні порядку нарахування конкретного виду податку є об'єкт обкладення. Об'єктами обкладення прямими податками можуть бути всі види ресурсів, доходів, майно, а непрямими - грошовий оборот (або його частина) від реалізації окремих товарів, послуг.

По вагомості розрізняють загальнодержавні і місцеві податки. Загальнодержавні податки надходять у Державний бюджет, а місцеві зараховуються повністю в місцеві бюджети. Загальнодержавні податки можуть використовуватися і для збалансування місцевих бюджетів у вигляді відрахувань, і тоді вони відносяться до регулюючих доходів.

Податкові системи являють собою сукупність непрямих і прямих податків, які встановлені законодавством і надаються в бюджет держави. Кожна податкова система відображає рівень розвитку економіки, фінансової науки, різні напрями фінансової політики уряду, її ефективність досягається в тому випадку, якщо дотримуються наступні принципи:

1) рівність обкладення незалежна від форми власності суб'єктів господарювання і соціальних груп громадян пропорційно їх доходам;

2) раціональне поєднання фіскальної і стимулюючої функції податків, що забезпечують формування стійкої бази доходів бюджету на основі розширення виробництва, підвищення його ефективності;

3) забезпечення тісного взаємозв'язку між всіма податками, виключаючи багаторазове обкладення об'єктів, високий рівень податків, оскільки це гальмує економічні стимули, погіршує відношення до праці і підвищення прибутковості.

Таким чином, найгострішою проблемою для економіки України є реформування існуючої податкової системи, надання їй нормальної, цивілізованої якості.

Підходи до реформування податкової системи різні. Одні пропонують провести корекції нині діючих податків. Інші - зовсім змінити модель податків.

Проблема може вирішуватись тим чи іншим методом, але вона не дасть якісних результатів, якщо оподаткування не буде справедливим.

Економічною наукою доведено, що при збільшенні податкового тягаря на певного платника податків ефективність податкової системи спочатку збільшується і досягає свого максимуму, а потім починає різко знижатись. При цьому збитки бюджетної системи стають непоправними.

Залежність між посиленням податкового тягара і сумою податків, що потрапили в державну казну добре доводить графік запропонований американським економістом А.Лафером в другій половині ХХ століття. Вид цієї “кривої” зображено на рис. 2.2.

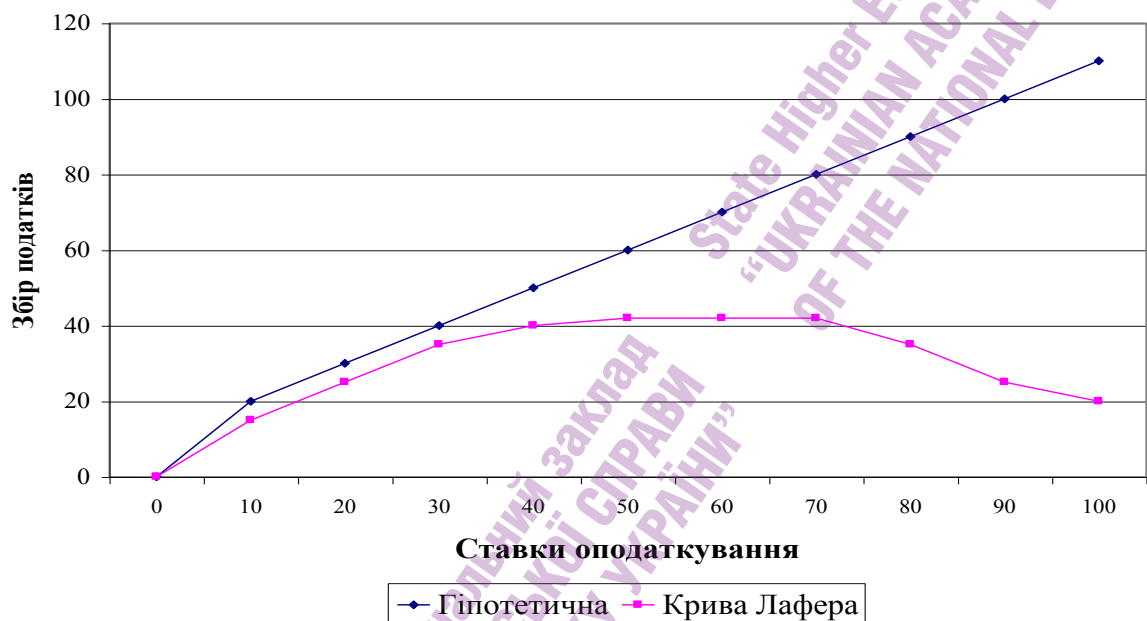

Рис. 2.2. Крива Лафера – модель податкової політики

Саме Лафер довів, що зниження податкового тягара стимулює підприємницьку діяльність, розвиває ініціативу. В цьому випадку, ріст доходів бюджету здійснюється завдяки збільшенню виробництва і розширенню на цій основі податкової бази.

Світовий досвід оподаткування підтверджує, що 30-40% від доходу – ось та межа, за якою починається скорочення заощаджень, а отже і інвестиції в економіку.

А отже, реформування податкової політики необхідно провадити шляхом послаблення податкового тиску щодо тих, хто платить податки і інвестує кошти у виробництво. Для цього необхідно насамперед знизити кількість податків, тому що наше

податкове законодавство цим переобтяжене. З другого боку - необхідно полегшити податковий тиск.

Так, в перші роки реформування економіки податкова політика України носила регресивний характер. При цьому, частка податків у ВВП зросла у 1,5 рази, при тому, що в США, Великобританії та ФРН подібний розмір зростання (1,3-1,2 рази) відбувся на протязі 35 років (з 1955 до 1990).[77, С.88]

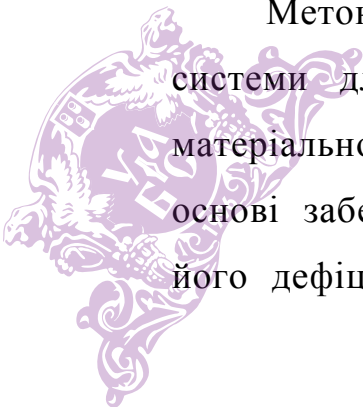
На нашу думку, в умовах спаду виробництва, платоспроможності суб'єктів господарювання, що становлять об'єктивну основу оподаткування, необхідно провадити більш лояльну податкову політику, спрямовану на зниження податкового тягаря.

Передбачається впровадити стимулюючу систему податків: при зростанні обсягів та рентабельності виробництва норматив сплати податків зменшується, що стимулює виробника до збільшення виробництва продукції.

Заслуговує на увагу й питання прибутковості виробництва. Традиційно прибутковим вважається різниця між ціною і матеріальними витратами (так званий балансовий прибуток).

Було б краще, якби прибутком вважалася та частина коштів, яка залишається після вирахування витрат виробництва та витрат на впровадження новітніх технологій і обладнання, що неможливе без використання кредитів, а тому в ці витрати необхідно зараховувати відсотки за кредит та поповнення обігових коштів.

Метою реформування податкової політики є зміна податкової системи для забезпечення стабілізації економіки і насамперед матеріального виробництва, підвищення його ефективності й на цій основі забезпечення доходів державного бюджету та скорочення його дефіциту. Виходячи з цього, можна сказати, що податкова

система повинна забезпечити оптимізацію розподілу і перерозподілу ВВП.

Так, згідно діючого закону “Про бюджетну систему України” та Закону України “Про систему оподаткування” запропонована класифікація податків, що зображена на рис. 2.3. Подібна систематизація необхідна для визначення пріоритетних напрямків податкової політики країни.

Аналіз останньої дає підстави стверджувати, що в 1997-1998 роках непрямі податки займають привілейоване положення в податкових надходженнях державного бюджету. Це пов'язане з одного боку з відносною легкістю стягнення подібних податків, що в умовах інфляції, спаду виробництва є одним з найвагомих дійових заходів фіскальної політики, а з іншого – з об'єктивною необхідністю застосування саме непрямих податків, що пов'язано з низьким рівнем податкової культури суспільства.

На нашу думку, реформування податкової системи повинно відбуватися з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку країни. Україні найбільш підходить варіант американської ліберальної ринкової економіки з порівняно низькою масштабістю перерозподілу державою ВВП. За таких умов податки використовуються як засіб створення сприятливих умов для діяльності промислових підприємств, що вимагає низького рівня податкового тиску. Однак, в умовах сьогодення, не можна забувати про необхідність забезпечення ВВП достатнім об'ємом коштів з

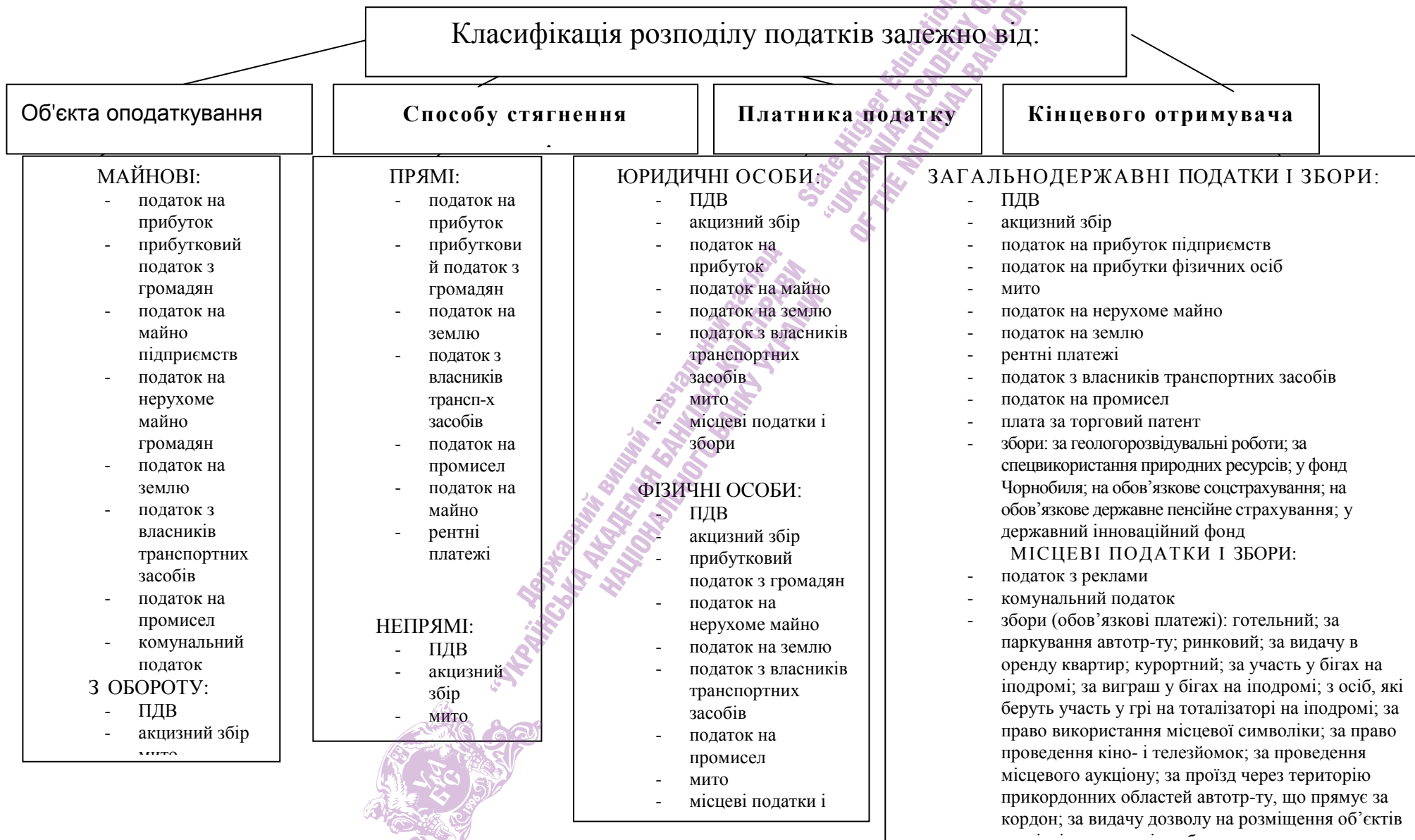

Рис.2.3. Класифікація розподілу податків в Україні

метою використання їх на соціальні цілі.

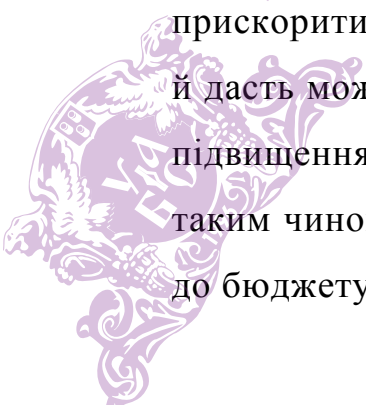
Отже, постає питання оптимізації структури податкової системи, підвищення рівня податкової культури, визначення найефективнішого розміру податкового навантаження.

Реформуванню підлягають правові норми, які визначають форми, методи, механізми регулювання і встановлення величини і порядку стягнення податків, зборів, інших обов'язкових платежів у бюджети та державні цільові фонди, необхідні державі для виконання своїх функцій.

На керівників підприємств виробничої сфери різних форм власності негативно впливає фактор оподаткування прибутку, як результату фінансової діяльності підприємства, що мотивує намагання тим чи іншим способом ухилитись від оподаткування. Велика кількість державних податків сплачуємих підприємством не стимулює підвищення продуктивності праці і зростання його прибутковості.

На нашу думку, було б доцільно об'єднати державні податки(крім ПДВ і акцизного збору, які в кінцевому результаті сплачує споживач – населення) в один податок з основних фондів (основного капіталу). Сплата податку повинна проводитись згідно встановлених нормативів у залежності від продукції, яку випускає платник податку або виконуваних робіт, послуг.

На думку автора, введення єдиного прямого загальнодержавного податку з підприємств надасть змогу не тільки прискорити і спростити процедуру стягнення платежів до бюджету, а й дасть можливість знизити затрати на виробництво, що призведе до підвищення прибутковості, забезпечить розвиток виробництва, і, таким чином, сприяти зростанню надходжень від непрямих податків до бюджету.

Нормативи відрахувань податку до бюджету встановлюються виходячи з балансової вартості основних фондів на початок плануемого періоду з поквартальною розбивкою у процентах в залежності від рентабельності виробництва (робіт, послуг), а також суми фактично сплачених у базовому періоді прямих загальнодержавних податків підприємствами промислової сфери по формулі:

$$N = \frac{X}{\Phi} 100\% \quad (2.1.)$$

де:

N - норматив відрахувань у процентах.

X - сума податку;

Φ - балансова вартість основних фондів;

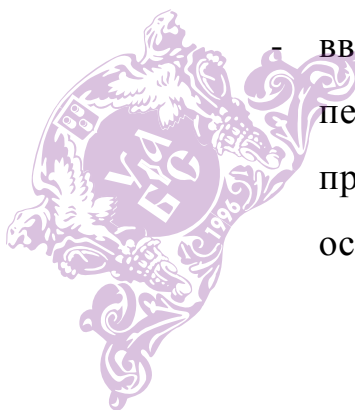
На підставі розрахунків проведених на базі даних про виконання податкових надходжень до бюджетів та вартості основних фондів промислових підприємств в Сумській області у 1998 році норматив відрахувань становить 3,1% (див. додаток В).

У залежності від галузі виробництва та виду діяльності може застосовуватись корегуючий коефіцієнт K, тоді формула матиме наступний вид:

$$N = \frac{X}{\Phi K} \times 100\% \quad (2.2)$$

Заміна державних податків на єдиний податок на основні фонди надає змогу підприємствам промислової сфери:

- ввести в експлуатацію основні фонди, які на сьогодні перепродуються, або не задіяні через бажання власників, продати їх, коли настане підвищений попит на ті чи інші основні фонди;

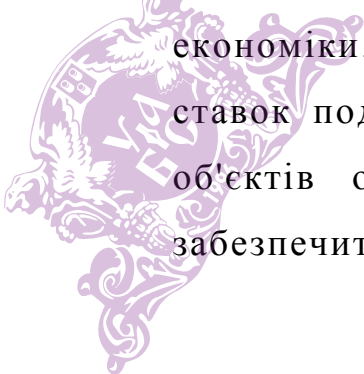

- посилити довіру підприємств до податкової політики держави у цілому;
- оперативно коригувати формування податку у залежності від кризових явищ в економіці чи її стабілізації;
- задіяти такі економічні важелі як фондвіддача і фондоємкість і на цій основі підвищити ефективність виробництва;
- вирівняти умови оподаткування рентабельних і збиткових підприємств, за рахунок чого надати поступального розвитку першим і банкрутству, без державної підтримки, других.

Необхідно також спростити систему нарахування ПДВ у частині подвійного оподаткування доданої вартості на всіх етапах її створення до повної ціни товару, тобто його нарахування і сплата не повинна включатись у додану вартість до кінцевої ціни.

Перебудова податкової системи повинна провадиться із врахування потреб, які забезпечили б формування місцевих бюджетів. Причому нормативи і порядок зарахування податків та інших обов'язкових платежів до бюджетів бюджетної системи регулюються законодавством України [40, С.20].

Децентралізація податків й інших обов'язкових платежів провадиться із врахуванням посилення ролі бюджетів усіх рівнів щодо реалізації радикальних реформ по стабілізації економіки. Заслуговує на увагу концепція зменшення розмірів ставок податків за рахунок скорочення пільг при визначенні об'єктів оподаткування. Проведення цих заходів повинно забезпечити справедливий підхід держави до підприємств усіх

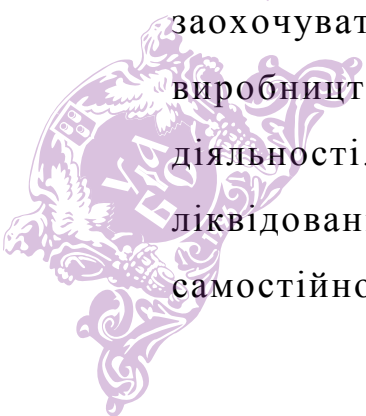

форм власності та суб'єктів підприємницької діяльності і має спиратися на принципи податкової політики, до яких належать:

- стимулювання підприємницької виробничої діяльності й інвестиційної активності;
- обов'язковість;
- рівнозначність і пропорційність;
- рівність усіх суб'єктів оподаткування та недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації;
- соціальна справедливість;
- стабільність;
- економічна обґрунтованість;
- рівномірність виплати.

Принципи організації податкової системи можна продовжити, але в умовах нестабільної економіки податки повинні виконувати регулюючі функції між державою і регіонами, а також між підприємствами і, насамперед, прибутковими і збитковими. Основні принципи оподаткування було сформовано Адамом Смітом. На першому з них місці був такий, як стабільність. Невиконання цього принципу веде до негативних наслідків [56, С.39].

На нашу думку, держава повинна поряд із закріпленням, наприклад, податку з прибутку за місцевими бюджетами надати право органам місцевого самоврядування встановлювати ставки податку, в межах від мінімальної до максимальної ставки. Такий захід дозволить регіонам заохочувати рентабельні підприємства до розширення виробництва, впровадження нових технологій та інвестиційної діяльності. Нерентабельні, збиткові підприємства будуть ліквідовані і на їх базі створені нові підприємства. Регіони самостійно зможуть керувати економічним розвитком виходячи

із сировинних, матеріальних та фінансових можливостей та державної підтримки.

Було б доцільним децентралізувати, тобто вивести із загальнодержавних і віднести до місцевих поряд з податком на прибуток, плату на землю, за використання надр, лісових та водних ресурсів. Названі види податків необхідно віднести до місцевих з наданням права місцевим органам влади (областям) встановлювати ставки оподаткування. Наприклад, плата за землю урегульована законодавством, але не враховано, що раніш осушені землі і направлені у сівозміну на сьогодні виведені із сівозміни у зв'язку з підтопленням і виходу з ладу осушувальної системи, теж саме з зрошувальними системами.

Другий приклад, у Чернігівській, Полтавській і Сумській областях добувається до 50% нафти, іде процес буріння нових скважин, а відновлення земель практично не провадиться. При наданні місцевим органам влади права на введенні плати за землю та використання надр, останні були б господарями становища і використання надр провадилося б цивілізовано, а земля поверталась у сільськогосподарські угіддя. Знову ж таки, можна законодавче закріпити мінімуми і максимуми, або тільки максимуми ставок оподаткування. Необхідно надати регіонам права економічного регулювання як приведених податків, так і плати за лісові і водні ресурси та інші.

Введення економічних методів регулювання господарської діяльності регіонів через податкову систему, придання податковим ставкам регулюючих функцій, неможливе без жорсткої правової відповідальності за укриття об'єктів оподаткування та прибутків від сплати податків. У цьому плані економічні методи регулювання господарської

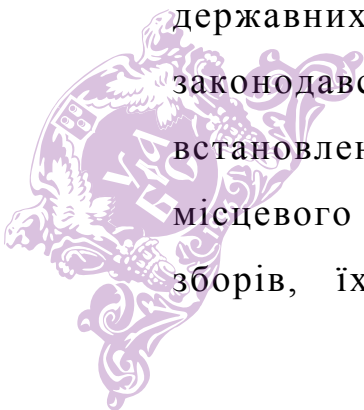
діяльності у областях, безумовно, повинні бути підкріплені законодавчими актами.

Проведення заходів по розширенню економічної самостійності регіонів суттєво підвищить дохідну частину обласних бюджетів, скоротить дотації і дефіцит Державного бюджету.

Не менш важливим є питання повного (100%) залучення у Державний бюджет податку на додану вартість. Здається всі добре обізнані, що вся товарна маса виробляється у регіонах і хто, як не вони, в умовах втрати керованості підприємствами з центру, повинні відповідати за зростання виробництва продукції і її реалізацію, основи надходжень ПДВ.

В цьому аспекті неможливо уявити собі господаря, який би виробляв продукцію і не мав від неї грошових надходжень. Дійсність сьогодні: продукція виробляється і реалізується в областях, а ПДВ повністю вилучаються до Державного бюджету, і це в умовах нестабільної економіки. Необхідно надати зацікавленість місцевим органам управління і встановити нормативи відрахувань від ПДВ до місцевих бюджетів, що стане запорукою зростання виробництва продукції, надходжень доходів бюджету та скорочення його дефіциту.

Розвиток місцевого самоуправління не може не спиратись на фінансову базу, якою поряд з відрахуваннями від загальнодержавних податків у місцеві бюджети є визначене законодавством право органів місцевого самоврядування на встановлення місцевих податків і зборів. При цьому органам місцевого самоврядування визначено види цих податків і зборів, їхні граничні розміри, об'єкти оподаткування та

джерела оплати, а також надано право самостійного встановлення таких податків, але вони можуть їх і не встановлювати.

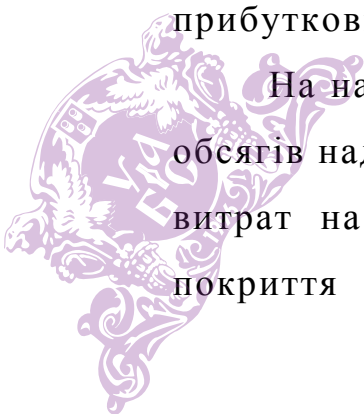
Практика роботи органів місцевого самоврядування показала, що для розширення дохідної бази й вирішення проблем соціально-культурного розвитку територій вони йдуть шляхом впровадження відповідними рішеннями органів місцевої влади місцевих податків і зборів.

Оподаткуванню підлягають як юридичні особи, так і громадяни України та іноземні юридичні особи і громадяни.

Аналізуючи введення місцевих податків і зборів з юридичних осіб приходимо до висновку, що вони сплачують: збір за парковку автотранспорту; ринковий збір (при реалізації продукції на ринку); податок з реклами; збір за право використання місцевої символіки; комунальний податок; збір за проїзд по території прикордонних областей з автотранспорту, що прямує за кордон; збір за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу та інші.

Крім того, органи місцевого самоврядування залучають кошти підприємств на капітальний ремонт і утримання соціально-культурних закладів, благоустрій, покриття дефіциту бюджету та інші заходи, що тяжким ярмом накладається на роботу підприємств. Як правило, тягар несуть прибуткові підприємства.

На нашу думку, доцільно ввести один податок виходячи з обсягів надходжень податків і зборів за ряд років та плануємих витрат на затверджені місцевими органами влади заходи і покриття дефіциту бюджету, практично ми маємо той же

дефіцит тільки місцевих бюджетів. Тому, визначення недостатніх коштів для фінансування місцевих бюджетів в кожному окремому році провадиться за формулою:

$$H_i = Y_i - X_i, \quad (2.3)$$

де: H_i – дефіцит бюджету в відповідному періоді;

Y_i – видатки бюджетів в відповідному періоді;

X_i – доходи бюджетів в відповідному періоді.

Наведена формула дає підстави для розрахунку середнього значення дефіциту місцевих бюджетів, що має розраховуватись за наступною формулою:

$$\bar{H} = \frac{\sum_{i=1}^n H_i}{n} K, \quad (2.4.)$$

де \bar{H} – середнє значення дефіциту бюджету відповідного рівня;

H_i – дефіцит місцевих бюджетів в i -му році;

n – кількість років;

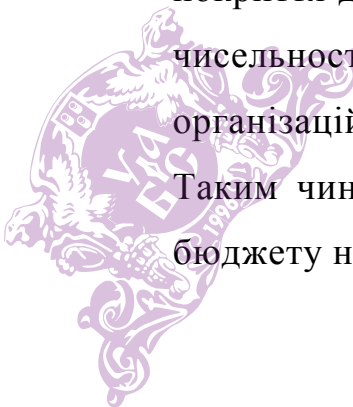
K – фактор дисконтування чи/або компаундування розрахований на підставі річної ренти:

$$K = \frac{(1+i)^n - 1}{i}, \quad (2.5)$$

де i – темп інфляції в відповідному році;

n – кількість років.

Вирішення питання формування додаткових коштів на покриття дефіциту місцевих бюджетів повинно виходити з загальної чисельності працюючих в місті, селищі, без врахування установ і організацій, які фінансуються з державного чи місцевих бюджетів. Таким чином, визначаємо суму коштів, яка припадає внесенню до бюджету на одного працюючого за формулою:

$$P = \frac{\bar{H}}{B}, \quad (2.6)$$

де P – норматив відрахувань на одного працюючого;

\bar{H} – середнє значення дефіциту бюджету за декілька років,
з урахуванням фактору часу

B – загальна кількість працюючих в регіоні.

Виходячи з кількості працюючих в тій чи іншій галузі виробництва, можна визначити надходження коштів на фінансування додаткових потреб бюджету у плануємому періоді:

$$C = R \cdot P, \quad (2.7)$$

де C – сума внеску кожної галузі чи підприємства до місцевого бюджету;

R – кількість працюючих в тій чи іншій галузі;

P – норматив відрахувань на одного працюючого.

Отже, загальна сума надходжень до місцевого бюджету буде становити загальний розмір внесків по кожній галузі і може бути у загальному вигляді розрахована на підставі формули:

$$V = \sum_{j=1}^m \frac{\sum_{i=1}^n H_i K}{n \cdot B} R_j, \quad (2.8)$$

де V – сума коштів необхідна на покриття дефіциту місцевого бюджету;

m – кількість галузей;

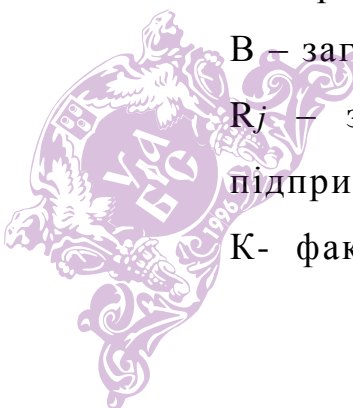
n – кількість років;

H_i – розрахункове значення дефіциту місцевого бюджету;

B – загальна кількість працюючих;

R_j – загальна кількість працюючих в кожній галузі чи підприємстві;

K – фактор компаундування чи/або дисконтування.

Розрахунок суми коштів необхідної для покриття дефіциту місцевого бюджету по вищенаведеній формулі проста і доступна для роботи, дозволяє розподілити рівновелике навантаження по всіх підприємствах або галузях промисловості.

Так, розрахунки наведені в додатку Д доводять, що на рік наступний аналізуємому можна розраховувати на покриття дефіциту місцевого бюджету в сумі 11237 тис. грн.

На наш погляд, такий підхід до формування місцевих податків і зборів за рахунок рівновеликої навантаженості на підприємства в умовах кризових явищ - найбільш перспективний і оптимальний.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 3.

ПРОГНОЗУВАННЯ Й МОДЕЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ У МЕХАНІЗМІ ЙОГО УПРАВЛІННЯ

3.1. Бюджетний дефіцит та шляхи його оптимізації.

Дефіцит бюджету означає перевищення видатків над доходами, характеризує його незбалансованість і виникає на основі дії різних чинників – як об'єктивних так і суб'єктивних.

Загальновідомий чинник дефіциту бюджету – не що інше, як обмеженість держави забезпечити наповнення бюджету необхідними доходами. Причиною цього можуть бути спад виробництва, високий рівень собівартості виробництва товарів, потреби у новітньому обладнанні та реконструкції виробництва за рахунок впровадження нових технологій, незбалансування економіки, а в цілому зниження ефективності господарювання.

Другим чинником бюджетного дефіциту є непомірне зростання видатків без урахування фінансових можливостей. Причому витрати провадяться невраховуючи доцільності й ефективності. Наприклад, зростання витрат на утримання невиробничої сфери без врахування фінансових можливостей призводить до перевитрат видаткової частини бюджету.

Третім чинником дефіциту бюджету, і найвагомим, є інфляційні процеси, розбалансування грошового обігу та системи розрахунків, невиважена податкова, інвестиційна та кредитна політика і інші, які показані на рис. 3.1.

При цьому, на будь-якому етапі розвитку держави існує межа зниження витрат бюджету і рівня його дефіциту, перевищення якого економічно недоцільно [40,С.38].

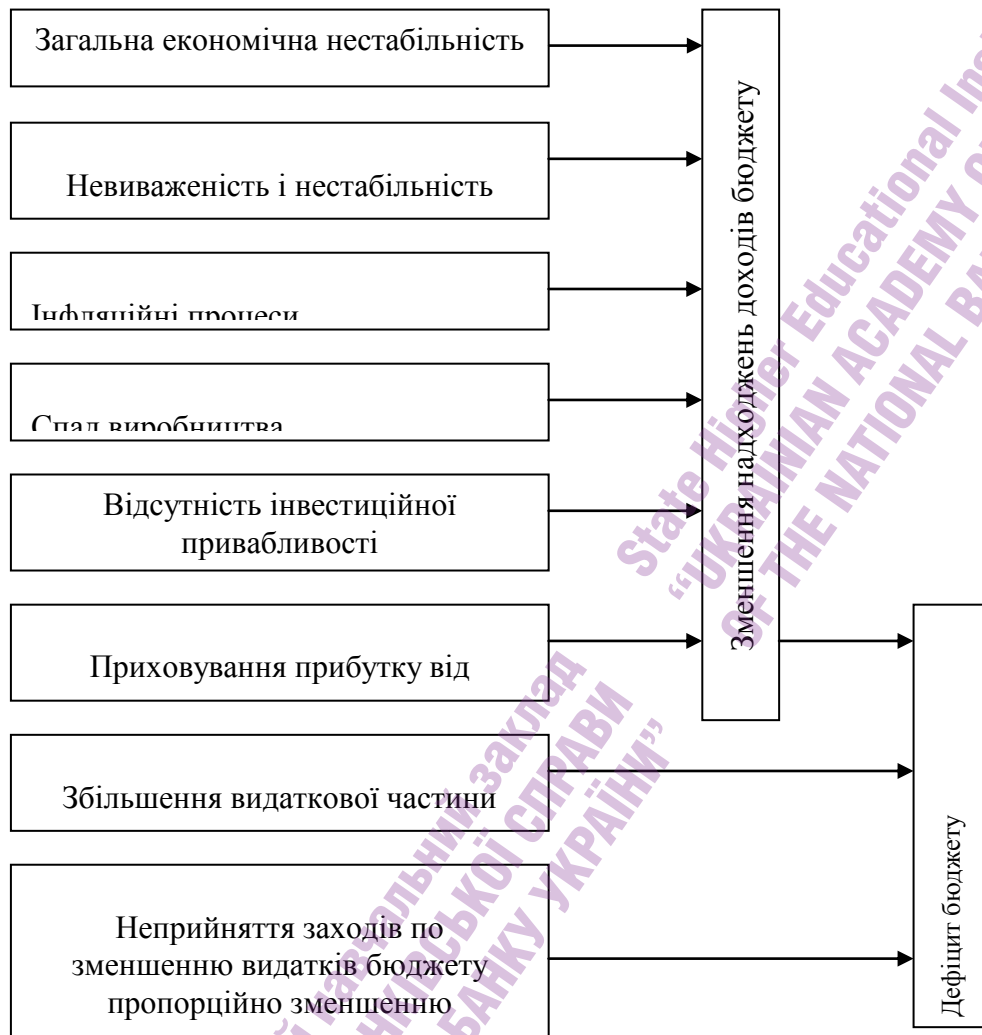

Рис. 3.1. Умови формування дефіциту бюджету

Бюджетний дефіцит виник як результат негативних явищ в економічному та політичному житті держави і посилює їх, якщо він перевищує встановлені світовим досвідом показники, в рамках яких бюджетний дефіцит, як правило, керований у цивілізованому суспільстві. Тобто у такому суспільстві він допускається і при чіткому управлінні може надати поштовх розвитку економіки за рахунок керованості процесів. Рівень дефіциту визначається по відношенню до ВВП, ВВП або до затверджених доходів бюджету, але він не може бути постійним і залежить від різних

чинників які впливають на розвиток економіки (зростання або зменшення капіталу, розвиток інфляційних процесів). На цій основі можна виділити активні і пасивні форми дефіциту бюджету [128,С.252].

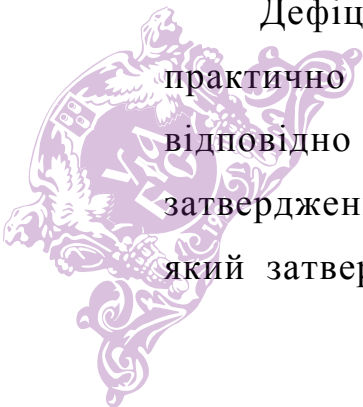
Активний дефіцит бюджету дає змогу підштовхнути подальший розвиток економіки і зростання капіталу. Пасивний - підкоряється законам інфляції.

Завдання полягає в тому, щоб вишукати можливість за допомогою бюджетного дефіциту стимулювати економічний розвиток держави. Для цього потрібне наукове вивчення історії виникнення дефіциту бюджету та причини його виникнення.

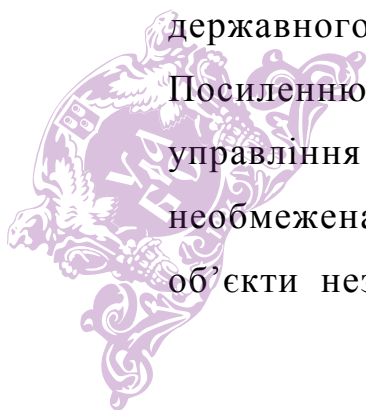
Бюджетний дефіцит виникає в результаті незбалансованості економіки, зниження доходів і різкого зростання видатків, викликаних безгосподарністю. Ринкова економіка не може ліквідувати дефіцит бюджету, якщо не будуть вжиті заходи щодо стабілізації економіки й вирівнювання видатків з доходами, що потребує жорсткого режиму економії коштів, з боку всіх владних і управлінських структур.

Форми участі органів влади й управління у процесах скорочення дефіциту бюджету у кожної держави різні, але спільним для них є управління податковою політикою, бюджетним фінансуванням і регулюванням бюджетів усіх рівнів відповідно до економічного розвитку регіонів та чисельності населення.

Дефіцит бюджету виник не у двадцятому столітті, а практично з періоду становлення державності у різних країнах і відповідно концентрації фінансів, та на цій основі законодавчого затвердження бюджетів. Наприклад, перші відомості про бюджет, який затверджувався у вигляді загального кошторису державних

доходів і видатків у Росії відносяться до 1654 року. Далі Петром I проведено цілу низку фінансових реформ (введення подвійного оподаткування бюджету, створення колегії для керівництва фінансовими справами та інші). Але щорічне затвердження бюджету Росії започатковано з 1812 року. Для цього періоду характерно затвердження бюджету з дефіцитом. Так розпис бюджету на 1623 рік передбачав одержання доходів у Росії (до складу якої входила уже й Україна) у загальній сумі 9200 тис.руб. видатків у сумі 9578 тис.руб. Тобто, вже на той час, передбачався дефіцит бюджету у сумі 378 тис.руб. Серед доходів головне місце належало подушному податку, за рахунок якого одержано в казну 5096,0 тис.руб., а головною статтею видатків бюджету того періоду були видатки на утримання армії та флоту, які становили суму 6899 тис.руб. або 72 % видатків бюджету Росії. Головним чинником дефіциту бюджету того періоду було використання величезних коштів на утримання Армії, тобто чітка фінансова політика[118,С.6]. Зауважимо, що витoki дефіциту державного бюджету України – не в затвердженні суверенної і незалежної держави, а у фінансовій політиці колишнього СРСР. Оскільки криза економіки бере початок у відтворенні виробництва, то і корені інфляційних процесів потрібно шукати в розбалансованості економіки, скороченні доходів бюджету, диспропорції в таких показниках як накопичення та споживання. Прорахунки як в економічній, так і в фінансовій політиці призвели до розвитку позаекономічних методів перерозподілу фінансів – розкрадання державного майна, приписки, тобто розвитку тіньової економіки. Посиленню кризових явищ фінансів слугував і затратний механізм управління бюджетними витратами, у результаті чого з'явилася необмежена кількість будов соціально-культурної сфери, житла та об'єкти незавершених будівництв і невстановленого обладнання.

Таке неефективне використання державних фінансів порушило фінансові відносини, за якими завжди стоять реальні матеріальні цінності, оскільки рух фінансових ресурсів відображає процес утворення, розподілу і використання національного доходу та його вагомої частки – державного бюджету, що й спричинило постійний дефіцит бюджету.

Перехід до ринкової економіки – не панацея від усіх бід, тим паче що економічно розвинуті держави також мають бюджетний дефіцит, але керований. Основу функціонування ринкової економіки як саморегулюючої системи становить закон вартості, що виступає регулятором збалансованості попиту і пропозиції, пропорційності розвитку через територіальний і галузевий перерозподіл фінансових ресурсів та продуктивних сил.

Проте усі промислово розвинуті країни нині діють на принципах регульованої ринкової економіки, що досягається завдяки застосуванню системи фінансових важелів – податків, державних дотацій, субвенцій і субсидій, кредиту тощо.

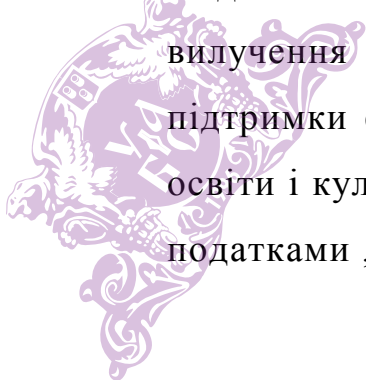
Відмова від централізованого планування і регулювання економіки за браком чіткої системи фінансових важелів призводить до руйнування встановлених економічних зв'язків між регіонами і підприємствами, спаду виробництва, нестримного зростання цін, інфляції. Не можна забувати, що ціну виробництва складають витрати виробництва плюс середній прибуток. Саме ціна виробництва – основа коливання ринкових цін. При цьому норма прибутку як рушійна сила виробництва визначається через відношення прибутку до всього авансового капіталу, як постійного так і змінного. За умов конкуренції товарів власник для одержання прибутку змушений постійно дбати про скорочення витрат на виробництво і поліпшення якості продукції або переміщувати

капітал в іншу галузь. Цьому сприяє і система фінансових важелів, яка перешкоджає одержанню необґрунтовано високих прибутків. Зауважимо, що в умовах здорової ринкової економіки, як правило, витримується баланс попиту і пропозиції. Порушення цього балансу призводить до негативних явищ в економіці. Так, якщо велика депресія США 30-х років спричинена перевиробництвом товарів, то нинішня економічна криза спричинена великим попитом на товари і відсутністю пропозиції, а практично голодом на товари, передові технології та виникненням інфляційних процесів, які ведуть до неконтрольованого різкого зростання дефіциту бюджету.

Суспільне значення інфляції проявилось у XIX столітті, але вона також стара, як і гроші та проявляла свої властивості при чеканці неповноцінних монет через їх вагу і якість металу, з якого виготовлялись гроші, або через випуск в обіг мідних монет замість срібних без зміни їх вартості. Така інфляція призводила до знецінення грошей, довіри до них. Заміна металевих грошей на паперові становища не змінила - інфляція таким же чином вражала і паперові гроші.

Інфляція - це переповнення каналів обігу надмірними паперовими грошима, яка призводить до їх знецінення.

Характерною ознакою інфляції є різке зростання грошової маси при такому ж різкому зниженні виробництва товарної маси, що потребує все більшої емісії грошової маси для покриття бюджетного дефіциту, бо, на відміну від податків таке замасковане вилучення коштів у населення обґрунтовується необхідністю підтримки соціально-культурної сфери (установ охорони здоров'я, освіти і культури). Подібне вилучення коштів у населення нарівні з податками, як правило, безповоротне і безплатне.

Зниження товарного виробництва породжує дедалі більше зростання цін, бюджетного дефіциту і знецінення грошей, що, в свою чергу, ще більше активізує інфляційні процеси. Так, уже в 1990 році на 1 рубль заощаджень населенню колишнього Союзу можна було запропонувати товарів всіх видів лише на 12 коп., а в окремих регіонах – і того менше. Про що наочно свідчать дані грошових доходів і видатків населення, наприклад, по Сумській області, де спостерігалось значне зниження купівельної спроможності карбованця і зростання інфляційних процесів. Якщо в 1960 р. на 1 руб. заощаджень населення мало змогу закупити товарів на 1 руб. 53 коп., то вже в 1991 р. – тільки на 7 коп [114,С.11-14].

Таким чином, інфляційні процеси виникли вже давно і закономірно призвели до економічної кризи, різкого зниження доходів бюджету та зростання дефіциту державного бюджету.

Відомий американський економіст і статистик Ірвінг Фішер (1867-1947р.) попереджав, що порушення рівноваги товарних і грошових мас неминуче призведе до негараздів в економічному розвитку кожного суспільства. Підтримку рівноваги він пропонував здійснювати за рахунок збільшення або зменшення грошей в обігу, але ніхто із представників вищих органів влади і управління колишнього Союзу не приділяв належної уваги аналізу розвитку товарних відносин і рівновазі товарних і грошових мас.

Протирічили законам розвитку товарного виробництва і кредитні відносини, які формувались як державні вольові позаекономічні методи впливу на грошовий обіг і кредит. Волюнтаризм у видачі кредитів призводив до осідання великих обсягів грошей у незакінченому будівництві, кількість об'єктів якого з кожним роком дедалі зростала. Заморожувалися мільярди

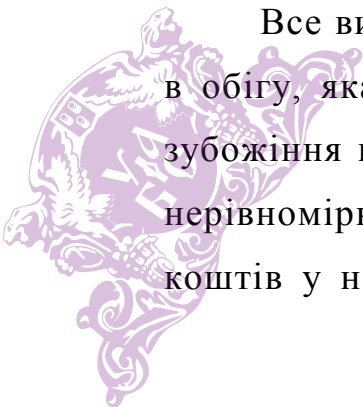
карбованців не лише у будівництві, а й в неустаткованому обладнанні, що разом з іншими факторами й спричинило інфляцію. Великий вплив на посилення інфляції й економічної кризи мали безгосподарність, марнотратство, понаднормативні запаси товарно-матеріальних цінностей, що зруйнувало процеси руху грошових і кредитних ресурсів та матеріальних цінностей, та призвело до перенасичення обігу платіжними коштами і до дефіциту бюджету. Отже, рух грошей справляє значний вплив на кредит, а їх нерациональне використання при зниженні рівня виробництва спричиняє інфляцію.

Інфляція не виникає раптово. Це досить тривалий процес і виявляється він не відразу, а через певний час, оскільки інфляційний процес завуальовується тим, що населення на перших порах не відчуває надмірності грошей в обігу і продовжує нагромаджувати і заощаджувати їх.

При зростанні грошових доходів населення залишки товарів на складах зменшуються, бо населення починає розуміти дійсний стан справ і намагається вкласти заощадження в товари, що збільшує грошову масу в обігу і посилює інфляцію. З цього можна зробити висновок, що на певному етапі інфляційних процесів виробнича сфера активізується, що обумовлює збільшення товарної маси, але ця активність показна, бо за нею наступає критична ситуація.

Недовіра до грошової одиниці примушує вдаватися до бартерних операцій.

Все вищезазначене, призводить до появи зайвої маси грошей в обігу, яка невинно зростає. Інфляція не тільки призводить до зубожіння населення, а й руйнує економіку країни, яка за рахунок нерівномірного зростання цін, а також за рахунок відволікання коштів у невиробничу сферу (спекулятивну торгівлю) обумовлює

ще більше зубожіння широких верств населення і скорочення реального платоспроможного попиту на товари народного споживання.

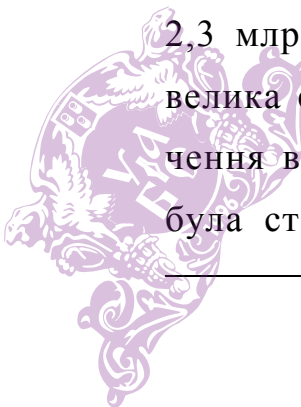
Таким чином, інфляція є причиною: зубожіння широких верств населення; неконтрольованого різкого зростання цін; порушення зв'язку між виробництвом і торгівлею і як наслідок цього - різкого зниження, а потім і розвалу виробництва; неконтрольованої спекуляції в торгівлі; повного розладнання грошової системи.

Головним негативним наслідком інфляції є те, що вона зупиняє процес відтворення як у сфері виробництва, так і в грошовому обігу, призводить до повного розвалу фінансів держави, спричиняє тяжкі економічні і соціальні потрясіння. Слід пам'ятати, що інфляція в Союзі, а потім і в незалежній Україні виникла не через надвиробництво товарів, а від голоду на них. Тому вихід з інфляції залежатиме від стану економіки.

Можна простежити ці процеси на прикладі виходу Росії з економічної кризи і інфляції у 1913-1922 роках.

1913 рік був стабільним для Росії щодо розвитку економіки і грошового обігу. Перша світова війна призвела до розвалу економіки Росії, знецінення грошей і додаткового їх випуску в обіг, наслідком чого і була інфляція. Вже до 1917 р. купівельна спроможність рубля знизилась у 7 разів, що значно погіршило грошовий обіг, викликало зубожіння населення, розлад промисловості.

Грошова маса в обігу, яка на початку 1914 р. оцінювалась у 2,3 млрд.руб. збільшилась до 1920 р. більш як у 450 разів. Така велика емісія в умовах повного розвалу економіки, різкого скорочення виробництва спричинила повне знецінення рубля. Потрібна була стабілізація економіки і грошових знаків. Нова економічна

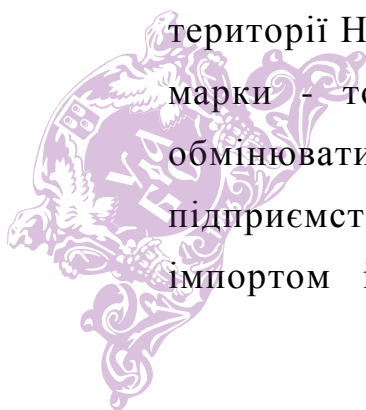

політика влила сили в економіку, стабілізувала її і підштовхнула до поступального руху вперед. Проведена у 1921 - 1922 рр. деномінація (зміна вартості грошових знаків для стабілізації валюти) у співвідношенні 1 млн. до 1 руб. дала можливість у 1922 - 1923 рр. провести грошову реформу. В обіг почали випускатися червонці, які і стали твердою валютою [87].

Сьогодні ми переживаємо ситуацію тих років, але ще з гіршими наслідками. Вихід бачиться не в суцільній приватизації, а у поступальному рухові до ринкової економіки. Доцільно віддати у приватну власність все виробництво товарів, залишивши основні засоби виробництва у володінні держави. В міру розвитку і насичення ринку товарами можна буде просуватися вперед, бо без стабілізації економіки зупинити інфляційні процеси неможливо.

Економічна криза, яку переживає сьогодні Україна, породила цілу низку проблем, пов'язаних з виходом з цієї складної ситуації. Можна йти різними шляхами, спираючись на світовий досвід. Адже такі часи переживала й Німеччина після другої світової війни, і Сполучені Штати Америки у період великої депресії. Досвід цих держав дає підставу для аналізу ситуації і вибору оптимального шляху до приборкання інфляційних процесів і досягнення стабілізації економіки.

У Німеччині розпочався процес стабілізації, як, до речі, й в Україні, з конверсії. Для цього необхідні були інвестиції, які Німеччина одержала за рахунок кредитів США. Другим напрямом було проведення у 1948 р. грошової реформи, яка виконала стабілізуючу роль. Грошова реформа, по-перше, припинила обіг на території Німеччини іноземної валюти, оскільки грошова одиниця - марки - тоді ще не була конвертованою, а тому і не могла обмінюватися на інші валюти. Цей захід поширювався і на підприємства. По-друге, введення жорсткого контролю над імпортом і експортом продукції дало можливість спрямувати

кошти на розвиток промисловості товарів народного споживання.

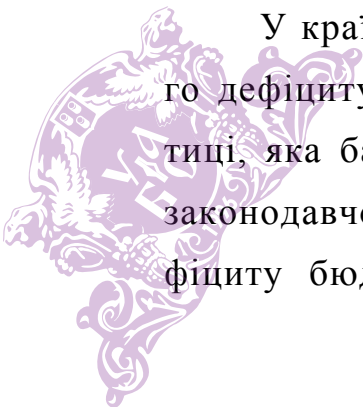
Наша дійсність на жаль, не орієнтує на розвиток своєї промисловості, тому ринок заповнюється імпортними товарами. До того ж валюта від експорту продукції осідає у банках за кордоном.

В Україні проведена прозора грошова реформа, введена національна валюта-гривня. Національний банк і Уряд України монетарними методами стримує процеси інфляції, добиваються стабілізації гривні. Є позитивні зрушення і в стабілізації економіки, але потрібно вкласти великі кошти в оновлення виробництва, впровадити новітні високоєфективні технології і на їх основі поступово відновити відтворювальні процеси у виробництві, одержувати прибутки та доходи бюджету і скоротити дефіцит бюджету.

Дефіцит бюджету повинен стати контролюємим і слугувати розвитку економіки.

Як показали дослідження, характерна риса більшості економічно розвинутих країн за останні десятиліття - хронічний дефіцит державних бюджетів. Так, загальна сума дефіциту бюджету США з 1960 року по 1967 рік становила суму 40 млрд. доларів, у результаті чого державний борг в 1967 році склав 326,3 млрд.доларів. Практично починаючи з цього періоду і до сьогодні жодний бюджет федерального уряду США не був збалансований і затверджувався з дефіцитом. Не кращий стан справ і в країнах Європи, де останніми десятиліттями тільки три рази затверджувався бездефіцитний бюджет у Великобританії і жодного разу в Італії.

У країнах Заходу із середини 70-х років проблема бюджетного дефіциту займає чільне місце в економічній і фінансовій політиці, яка базується на подоланні негативних проявів у діяльності законодавчої і виконавчої влад, що приводять до створення дефіциту бюджету. Прикладом цього можуть служити дії вищих

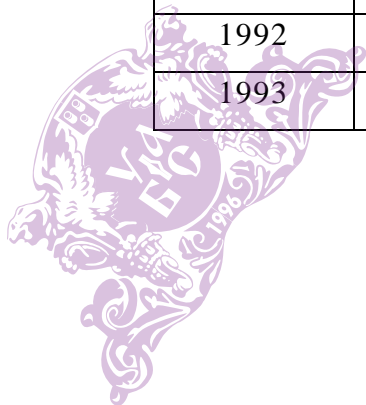
органів влади США, якими в 1985р. був підготований та прийнятий закон "Про збалансування бюджету та надзвичайних заходах контролю за дефіцитом федерального бюджету". Відповідно до імен авторів проекту закону він має назву Гремма-Радмена-Холлінгса[113,С.664-666]. Суть цього закону у чіткому контролі за постійним зниженням граничних розмірів дефіциту бюджету з тим, щоб на протязі певного відрізка часу звести його до кінця і в подальшому затверджувати збалансований бюджет. Проведення цих заходів спирається на підвищення ефективності виробництва, його інтенсифікацію за рахунок впровадження передових технологій і через них забезпечувати зростання доходів. Дослідження показує, що названі заходи не були впроваджені. Як результат, уже у 1986 році фактичний дефіцит бюджету США перевищив запланований згідно Закону на 39,0 млрд.дол.

Таблиця 3.1.

Закон Гремма-Радмена-Холлінгса і його дія на зниження бюджетного дефіциту.

(в млрд. дол.)

Роки	Показники зниження дефіциту бюджету			Прогноз	
	Первинний	Переглянутий	Фактичний	СВО	ОМВ
1986	172	172	221	-	-
1987	144	144	150	-	-
1988	108	144	155	-	-
1989	72	136	153	-	-
1990	36	100	220	159	122
1991	0	64	-	161	101
1992	0	28	-	124	73
1993	0	0	-	132	39

Практично, в жодному році починаючи з 1986 і по 1993 рр. показники зниження дефіциту бюджету не були виконані і уже у 1993 р. дефіцит зріс до 220 млрд. дол., тобто досяг фактичних показників дефіциту у 1986 р. (221 млрд. дол.).

Необхідно відмітити, що зниження видатків бюджету провадилось не виходячи з фактичного дефіциту, а згідно прогнозу бюджетної комісії Конгресу США (СВО) та комісії по менеджменту і бюджету (ОМВ). Прогнози базувались на оптимістичній основі зростання доходів, які не виконувались, а тому новими поправками до Закону були переглянуті. Так у 1988 р. показники дефіциту були збільшені з 108 млрд. дол. до 144 млрд. дол., у 1989 р. з 72 млрд. дол. до 136 млрд. дол., у 1990 р. з 36 млрд. дол. до 100 млрд. дол. і в жодному з цих і послідуєчих років прогнози навіть переглянуті не виконувались (див.табл.3.1.).

Для поступового зниження рівня бюджетного дефіциту необхідно задіяти механізми якісного зростання економіки.

Причому, скорочення дефіциту бюджету можливе лише за рахунок визнання всіма учасниками господарства держави необхідності додержання системних заходів по економії бюджетних коштів, порівняння видатків з доходами з метою їх збалансованості.

В економіці України досягнуто, на період сьогодення, певних позитивних зрушень, до яких насамперед відноситься утримання національної валюти-гривні на належному рівні по відношенню валют як першої, так і другої категорії, що дозволило монетарними методами зупинити інфляційні процеси.

Однак ще залишаються невирішеними проблеми неплатежів, триває спад виробництва і як результат невиконання доходів бюджету, великий відсоток витрат бюджету у ВВП як показник стану економіки (виробництво товарів і надання послуг та одержання доходів від їх реалізації і витрат на їх виробництво),

тобто ВВП є величиною створеної доданої вартості як у виробничій, так і в невиробничій сферах економіки та відображається у вигляді доходів та їх використання.

За досліджуваній період (1992-1998 рр.) ВВП в реальному вимірі не досяг запланованих темпів зростання основних економічних показників України. Так, реальна величина ВВП за період з 1994 по 1998 рр. не перевищувала 90 відсотків і тільки 1997 р. надав змогу на кілька відсотків перевищити цей рубіж, але виробництво товарів народного споживання так і не досягло показників 1992р. (86,2 %).

Між тим виробництво ТНС дає значну частку доходів бюджету, що разом із збільшенням справжньої кількості безробітних та необхідності збільшення витрат на утримання соціально-культурних установ (підвищення плати за електроенергію, паливо, тепло і інше) зумовило збільшення у відсотках до ВВП витрат зведеного бюджету України із 38,4 % у 1992 р. до 52,4 % у 1994 р., здійснені заходи по скороченню видатків на утримання соціально-культурної галузі дали змогу зменшити ці витрати до 44,6 % у 1995р., 42,5 % у 1996 р. і у 1997 орієнтовно до 40 %.

Поряд з цим, аналіз даних таблиці 3.1. має за мету довести наступні тенденції. Так, відповідно до вищенаведених показників темпи зростання доходів зведеного бюджету до попереднього року становили у 1993 р. - 40,3 %, 1994 р. - 20,5 % та у 1997 р. – 89,8 %, у 1997 р. по фактичним даним 27148,6 млн.грн. На 1998 рік граничний розмір дефіциту бюджету (як державного так і зведеного) склав 3,3 % ВВП.

Таблиця 3.2.

Темпи зростання показників економічного розвитку до
попереднього року у порівняльних цінах².
(у відсотках)

№ п/п		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1.	Валовий внутрішній продукт	90,1	95,8	77,1	87,8	90,0	96,8	98,3
2.	Обсяг промислової продукції	102,5	103,3	100,6	99,6	99,6	98,2	98,5
3.	Виробництво товарів народного споживання	90,6	84,1	75,1	82,2	79,8	86,2	100,0
4.	Доходи зведеного бюджету	-	40,3	10,5	4,0	146,1	89,8	109,6
5.	Видатки зведеного бюджету	-	29,8	11,0	3,9	140,7	97,5	99,4

Зменшення відсотка дефіциту бюджету по відношенню до ВВП продукту було б обгрунтовано за наявності зростання виробництва, доходів ВВП і відповідно зведеного бюджету.

Дослідження показують, що поряд зі зниженням реального ВВП до попередніх років, аналогічно зменшуються видатки зведеного бюджету, так зведений бюджет на 1998 рік затверджений по видаткам на 1,5 % менше затверджених видатків у зведеному бюджеті на 1997 рік.

На відміну від раніш чинного порядку визначення погашення дефіциту бюджету за рахунок емісії чи кредиту НБУ, реалізації цінних паперів та зовнішніх джерел фінансування, визначено вперше на 1998 рік джерелом фінансування внутрішнє фінансування та зовнішнє фінансування, що зумовлює зростання як державного внутрішнього боргу, так і державних зовнішніх

² Розраховано на підставі даних статистичних збірників Мінфіну України з 1991 по 1998 р.р. та Законів про Державний бюджет України на 1997 та 1998 рр.

запозичень, хоча вони і здійснюються в установлених граничних розмірах. В свою чергу, прослідковується стійка тенденція до збільшення загальної суми як внутрішнього боргу, так і зовнішніх запозичень, які в основному йдуть на погашення заборгованості перед зарубіжними постачальниками електроенергії, газу, нафти, нафтопродуктів, та інших товарів.

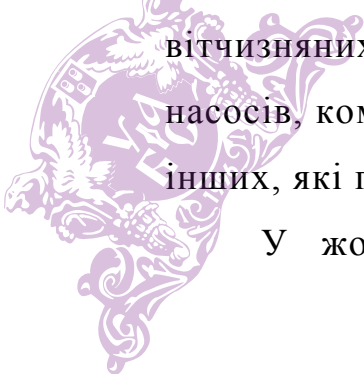
Вихід з цього положення у тому, щоб на першому етапі розвитку інфляційних процесів в Україні використати бюджетний дефіцит, як і державний борг, на забезпечення фінансування першочергових заходів по стабілізації інфляції.

Введення національної валюти-гривні (твердих грошей) давали змогу на певному етапі зосередити всі наявні фінансові ресурси на впровадження відтворювальних процесів у виробництві за рахунок його оновлення, модернізації та виробництва конкурентноспроможних товарів, насамперед, легкої та харчової промисловості.

Недостатній асортимент вітчизняної продукції заповнюється імпортними товарами сумнівної якості.

На етапі введення в Україні твердих грошей-гривні і до сьогодні як бюджетний дефіцит так і внутрішні та зарубіжні запозичення могли і повинні бути направлені на стимулювання виробництва високоякісних товарів, що в першу чергу дало б змогу: стимулювати вітчизняного виробника і на цій основі розвивати промисловість і в першу чергу легку і харчову, підтримати галузі виробництва які започаткували виробництво вітчизняних тракторів, автомобілів, комбайнів, вискоефективних насосів, компресорів, електронних мікроскопів (п'яте покоління) та інших, які по якості вищі за аналогічні зарубіжні аналоги.

У жорстких умовах дефіциту бюджету регіони України

розробляють і втілюють у життя проекти економічного розвитку регіонів, але їх ініціатива стримується централізацією бюджету. Це чітко прослідковується на прикладі затвердження державного бюджету на 1998 рік, згідно з яким, як і в 1997 році, до державного бюджету в повному обсязі зараховуються податок на додану вартість, акцизний збір та інші доходні джерела. Декларовані законодавством про місцеве самоуправління положення у дійсності через бюджет ставлять регіони на коліна, тому що згідно зі ст.10 Закону "Про Державний бюджет України на 1998 рік" всі вони, за винятком Дніпропетровської, Донецької, Полтавської, Харківської та м. Києва повинні оббивати пороги Міністерства фінансів України та Державного Казначейства з проханням надати їм дотації, затвержені цією статтею, на фінансування видатків, що не покриваються власними та закріпленими доходами. Такі дії законодавців відбивають зацікавленість регіонів у покращанні їхнього економічного стану, зокрема у виробництві податкоємких товарів, що не стимулює економічного розвитку областей і України в цілому.

3.2. Необхідність системного аналізу показників у плануванні бюджету і його дефіциту.

Відомо, що в країнах з розвинутою ринковою економікою планування є невід'ємною часткою життєдіяльності як господарюючих суб'єктів так і держави в цілому. В умовах науково - технічного розвитку в економіку впроваджуються методи регулярних аналітичних оцінок, що надає змогу реально оцінити стан справ.

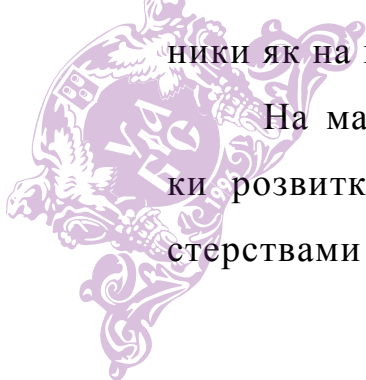
План і ринок мають за мету досягнути збалансування між

споживачем і ресурсами, попитом і пропозицією, а тому протиставляти їх неправомірно. Слід відзначити, що відправним пунктом цих категорій є неузгодженість дій у системі господарювання, які вимагають приведення їх у відповідність або за допомогою ринку - економічне регулювання, або за допомогою плану - прямого регулювання. Тобто, необхідно визначити, що в умовах ринкової економіки та дії закону вартості планування характеризує план і ринок водночас і як економічні категорії, і як ринкові форми зв'язку. Таким чином, ринок не підміняє планування і його не можна протиставляти плановим основам ведення економіки і її складової частини - бюджету.

Планування бюджету повинно базуватись не на суб'єктивних побажаннях органів влади і управління, а обґрунтовуватись показниками виконання планів надходження доходів їх поелементному аналізі і на цій основі передбачити зміни їх надходжень у поточному та найближчому періоді. Держава з допомогою податкової політики, пільг повинна впливати на економічні процеси у виробництві для забезпечення надходжень доходів бюджету. Важливе місце у вирішенні цих питань займають плани-прогнози, які повинні ґрунтуватись на глибоких наукових обґрунтуваннях. Впровадження наукового прогнозування на основі розуміння єдності суперечностей надає змогу поступальному розвитку суспільства [51, С.131].

Прогнозування і планування бюджету повинно спиратись, особливо по дохідним джерелам надходжень, на фінансові показники як на макроекономічному так і на мікроекономічному рівнях.

На макроекономічному рівні необхідно аналізувати показники розвитку як галузей так і економіки в цілому надані Міністерствами і в першу чергу економіки, статистики з обов'язковим

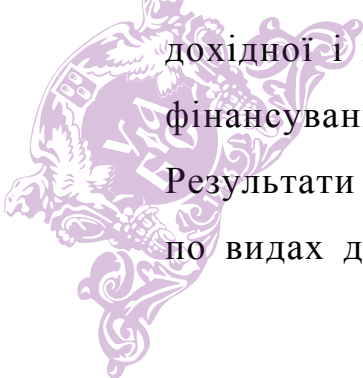

залученням фахівців економічних науково-дослідних установ та ВУЗів, ввести у практику бюджетного планування розробку і впровадження науково-обґрунтованої бази макроекономічних показників і на їх основі визначати основні напрямки формування бюджету, а також граничний рівень дефіциту бюджету до ВВП.

На мікроекономічному рівні при формуванні місцевих бюджетів необхідно ввести в практику аналіз діяльності підприємств по забезпеченню надходжень податків у бюджеті усіх рівнів, що вимагає введення аналізу таких показників як об'єм реалізації продукції, собівартість, рентабельність, фондівіддача, фондоемкість та інших. Ці економічні показники формують прибутковість підприємств і надходження податку на прибуток, фондів для розширеного виробництва, що буде запорукою своєчасних розрахунків по заробітній платі і надходжень до бюджету податку на прибуток та Пенсійного і інших фондів.

Аналіз виконання бюджету є одним з найважливіших методів його планування на наступний рік. Основне завдання аналізу - виявлення резервів виконання і перевиконання дохідної частини бюджету та економії коштів передбачених його видатковою частиною.

Аналіз надає змогу виявити причини відхилень фактичного виконання бюджету від показників затверджених Верховною Радою або місцевими органами влади і на цій основі розробити пропозиції та заходи по удосконаленню формування бюджету, підвищенню відповідальності органів управління за виконання дохідної і видаткової частин бюджету, організації чіткої системи фінансування як окремих закладів і установ так і галузей. Результати аналізу використовуються при плануванні показників по видах доходів і видатків бюджету. При цьому, застосовується

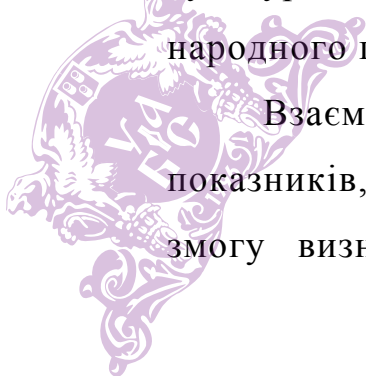

системний аналіз, який надає змогу через пошук, планування і реалізацію змін виявити негативні процеси у виконанні бюджету і на основі їх вивчення прийняти заходи до покращення становища, по кожному аналізованому показнику які входять в аналізовану систему. Таким чином, система визначається як безліч елементів кожний з яких володіє притаманними тільки йому властивостями, але в цілому пов'язані одне з одним і створюють цілісність. Наприклад, доходи бюджету формуються за рахунок податків, зборів та централізованих державних фондів, які поодиноці виступають як самостійні елементи. По однорідним признакам, їх можна об'єднати у групи, а в цілому вони створюють систему - дохідну частину бюджету. Окремі науковці відстоюють думку, що строгого визначення системи, як такої немає [68,С.8].

Незважаючи на це, групування елементів у систему надає змогу провести їх пофакторний аналіз і визначити взаємодію між факторами, що впливають на обсяги груп статей державного і місцевих бюджетів.

Економіко-статистичне групування статей державного бюджету має за мету, з одного боку, об'єднання в однорідні за економічною суттю статей дохідної та видаткової частин бюджету, а з іншого - відбір до цих груп статей, які є основними дохідними джерелами. Відповідно до формування груп дохідної частини бюджету можна розподілити по групах і елементи статті видаткової частини бюджету. Наприклад, фінансування: соціально-культурних заходів; соціального захисту населення; науки; народного господарства та інших.

Взаємозалежність між групами, які становлять систему показників, наприклад, виконання дохідної частини бюджету надає змогу визначити з допомогою економічного аналізу кожного

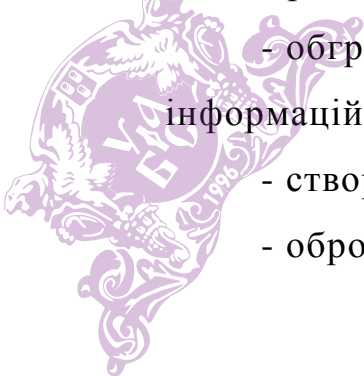

елементу - фактора його поведінку на протязі ряду років і на основі багатофакторного аналізу визначити позитивні і негативні аспекти у виконанні бюджету і на їх основі перейти до планування бюджету на наступний рік і прогнозування його показників на перспективу.

Прогнозування показників бюджету по доходам і видаткам як на плануємий рік так і на перспективу базується на спеціальних наукових дослідженнях, конкретних перспективах розвитку кількісних явищ. Як таке, прогнозування показників бюджету тісно взаємопов'язане з плануванням. Тому його можна підрозділити на поточне, короткострокове, середньострокове та довгострокове. Поточне прогнозування бюджету не передбачає великих змін і має на увазі окремі кількісні оцінки. Короткострокове - передбачає загальні кількісні оцінки, тобто прогноз виконання бюджету на 1-2 роки. Середньострокове і довгострокове - передбачає кількісно-якісні оцінки змін у виконанні бюджету на протязі 3-5 і більше років. В умовах нестабільного економічного розвитку заслуговує на увагу поточне, короткострокове та середньострокове прогнозування з максимальним відрізком прогнозування до 5 років.

При розробці показників бюджету необхідно запрогнозувати вартісні показники для основних споживачів прогнозованої інформації. Це потребує вирішення низки питань:

- визначення основних вартісних показників;
- визначення обґрунтованих вимог до тривалості та періодичності прогнозів, а також до точності результатів;
- обґрунтування вимог і визначення обмежень на інформаційну базу;
- створення математичних методів прогнозування;
- обробка одержаної інформації;

- реалізація отриманої інформації.

Прогнозування має спиратись в основному лише на найзагальніші властивості прогнозуємих показників і допускати проведення розрахунків щодо будь-якого моменту часу й будь-якого заданого періоду. Вирішення цих питань неможливе без впровадження у практику бюджетного планування науково обгрунтованої бази економічних показників із метою її використання для аналізу і прогнозування виконання бюджету та його дефіциту. Названа база надає змогу визначати напрямки бюджетної політики та проведення коригування бюджету і його дефіциту при змінах соціально-економічної ситуації. В свою чергу, показники бюджету слід розглядати як кількісну форму вираження якісної суті агрегованих показників, тобто об'єднані, сукупні показники які визначають їх вплив на формування бюджету, а також граничного рівня дефіциту бюджету до ВВП.

Проведення цієї роботи необхідно також для визначення рівня показників бюджету України по відношенню до інших держав з метою їх порівняння.

Передусім порівняльний аналіз державного бюджету України слід проводити з країнами Європейського союзу, який має свій бюджет.

Практично з самого початку функціонування ЕС було поставлено задачу узгодженості і уніфікації національних бюджетів. Важелями такого процесу стане:

- зближення і уніфікація бюджетної документації та показників;
- вирівнювання частки бюджетних доходів у ВВП;
- координація бюджетної політики;
- гармонізація структур бюджету;

- узгодженість системи податків та податкової політики [138,С.9].

Становлення державної незалежності України потребує поступового входження в ЕС, для чого необхідно впровадити чітку аналітичну систему оцінки виконання бюджету та прогнозування його дохідної та видаткової частин на засадах:

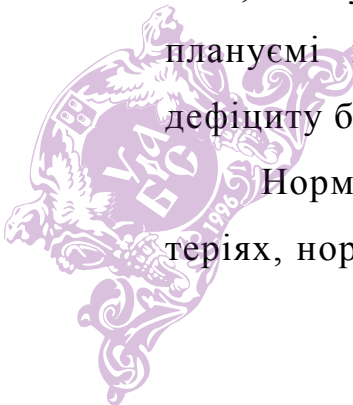
- загальноприйнятої концепції бюджетної системи;
- єдиної інформаційної бази;
- єдиних економіко-метричних та математико-статистичних засобів обробки інформації.

3.3. Прогнозування і моделювання дефіциту бюджету.

Прогнозування дефіциту бюджету - спеціальне наукове дослідження конкретних перспектив виконання доходів і видатків бюджету, перевищення видатків над доходами на певний період часу (рік, три, п'ять, десять років), тобто маємо одну із форм конкретизації наукового передбачення, яка знаходиться у взаємозв'язку з плануванням, програмуванням та управлінням процесом складання бюджету і його дефіциту.

Прогнозування можна підрозділити на дослідницьке та нормативне. Дослідницьке будується на передбаченні стану надходжень доходів на основі аналізу їх, надходжень за попередні роки і відпрацювання прогнозних показників виходячи з тенденцій змін, плануючи що у подальшому їх виконання буде без змін. Під плануємі надходження доходів плануються видатки та рівень дефіциту бюджету.

Нормативне прогнозування базується на раніш наданих критеріях, нормах оцінки збільшення чи зменшення доходів і видатків

та рівня дефіциту бюджету.

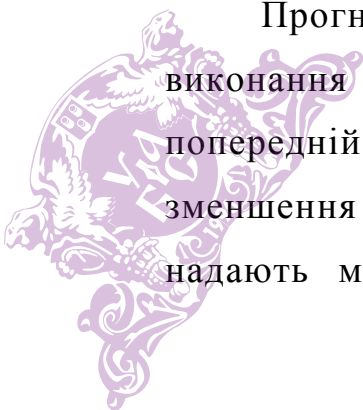
Доцільно при прогнозуванні дефіциту бюджету виходити з поєднання дослідницького та нормативного прогнозування, що надає більшої вірогідності виконання прогнозуємих показників.

Виходячи з мети прогнозування його можна підрозділити на поточне і перспективне (короткострокове, середньо-строкове, довгострокове) в залежності від терміну прогнозу. Наприклад, короткострокове - розраховується на рік при складанні бюджету на майбутній рік, середньострокове на 3-5 років і довгострокове до 10 років. Більш вірогідна точність прогнозів виконання бюджету і його дефіциту у короткострокові і середньострокові терміни. Чим більший термін прогнозу тим більша вірогідність похибок, які виникають під дією тих чи інших факторів.

Відповідно до термінів прогнозу можна виділити два, найбільш придатних до прогнозування дефіциту бюджету, методи: екстраполяції (виходячи з динаміки збільшення чи зменшення дефіциту бюджету і відхилень під дією різних факторів), моделювання (імітаційне, операційне), експертизу (експертні оцінки). Вибір моделей відбувається відповідно до мети і задачі досліджень.

Прогнозування базується на методиці досліджень, тобто у нашому випадку визначення: мети - дефіцит бюджету на майбутній рік; метод - моделювання; задача - визначення дефіциту бюджету з високою точністю прогнозування.

Прогнозування дефіциту бюджету базується на показниках виконання бюджету по доходах і видатках за визначений час попередній рік чи кілька років та показниках їх зростання або зменшення у перспективі. Воно опирається на показники які надають можливість надати оцінку ефективності економічного

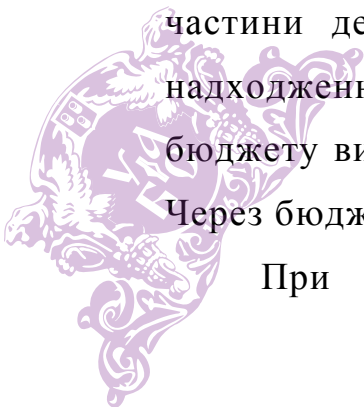

розвитку держави і на її основі визначити виконання доходів і видатків бюджету у перспективі і відповідно визначитись з показником дефіциту бюджету, як перевищення видатків над доходами.

Передумовою прогнозування є економічний аналіз виконання доходів по всіх статтях: податкові надходження, платежі за використання природних ресурсів, доходи від власності, операцій з капіталом та інші, а також видаткам на утримання органів державного управління, соціально культурні заходи, оборону та інші на основі: формування системи показників, які характеризують виконання доходів чи видатків бюджету та зниження чи зростання його дефіциту; якісного аналізу результатів виконання бюджету за рік чи ряд років по статтях доходів та видатків; кількісний аналіз виконання бюджету по надходженню коштів відповідно зведеного, державного та місцевих бюджетів; визначення результатів та надання рекомендацій по покращанню становища.

Наприклад, аналізуючи показники державного бюджету на 1998 рік можна визначитись, що на їх формування суттєво вплинув стан виконання його дохідної частини у 1997 році. Так на 1997 рік державний бюджет був затверджений по доходах у сумі 21,7 млрд.грн. і по видатках - 27,4 млрд.грн. При цьому передбачалось, що обсяг ВВП становитиме 100,4 млрд.грн. і зросте по відношенню до попереднього року на 0,3%. Фактично обсяг ВВП у 1997 р. скоротився на 3,2%, що суттєво вплинуло на виконання дохідної частини державного бюджету, яка виконана на 72,4 %, тобто надходження становили 15,7 млрд.грн., а доходи зведеного бюджету виконані на 89,2 %, до бюджету надійшло 27,1 млрд.грн. Через бюджети всіх рівнів перерозподілено 27,9% ВВП держави.

При цьому недоїмка перед бюджетами всіх рівнів

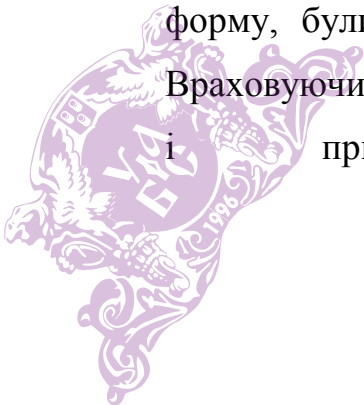
збільшилась в 1,7 рази й становила на 01.01.98 р. 2,3 млрд.грн., що й призвело до зростання дефіциту бюджету.

Навіть аналіз наведених даних дає змогу визначитись, що у даному випадку ми маємо справу з необхідністю прогнозування вартісних показників, орієнтованих на найбільш характерні вимоги прогнозної інформації. У даному випадку необхідна прогнозна інформація по прогнозуванню дефіциту бюджету, яка повинна відповідати наступним вимогам: дальність (рік, два, три і т.п.), точність, інформаційна основа прогнозів і т.п. Для цього потрібно вирішити наступні питання: прогнозування вартісних показників для заданого об'єкту; формування обгрунтованих вимог до дальності і періодичності прогнозів з урахуванням можливої точності результатів; обгрунтованість вимог і визначення обмежень на інформаційну базу; розробку математичних методів прогнозування; обробка одержаної інформації і забезпечення можливості її реалізації.

Підсумовуючи наведені вимоги до прогнозування можна виділити три його етапи: підготовчий, розрахунковий і аналітичний, які наведені на рис. 3.2.

Поставлені проблеми в значній мірі можуть бути вирішені, якщо методика прогнозування буде спиратись на загальні властивості прогнозуємих показників і допускати проведення розрахунків по моментах часу і в будь-який заданий період.

Наприклад, при розрахунках дефіциту зведеного бюджету на майбутній період необхідно, щоб показники мали вартісну (грошову) форму, були сплановані у визначеному періоді(5,10 і більше років). Враховуючи, що дефіцит бюджету є перевищення видатків над доходами і прийнявши доходи зведеного бюджету

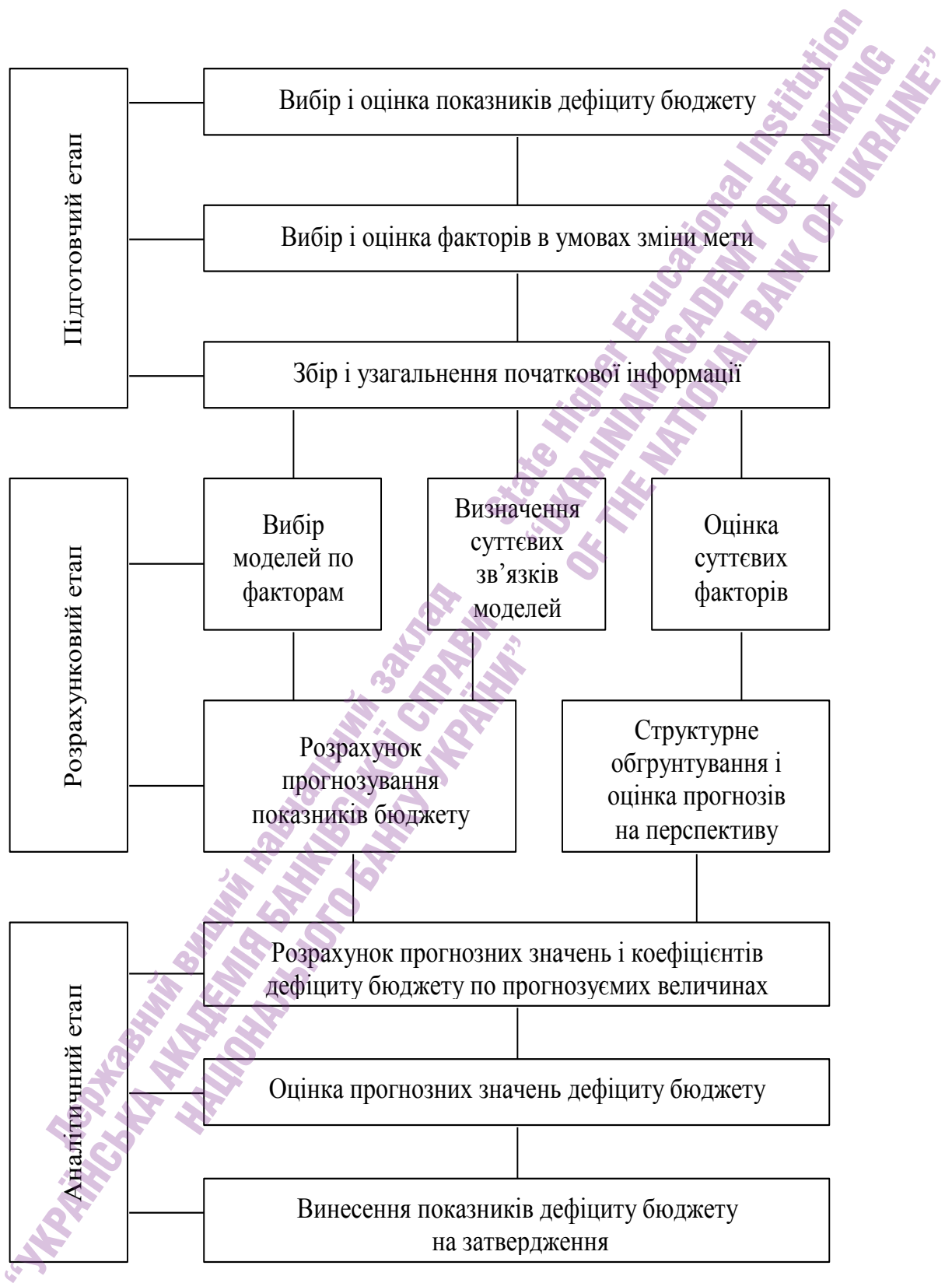
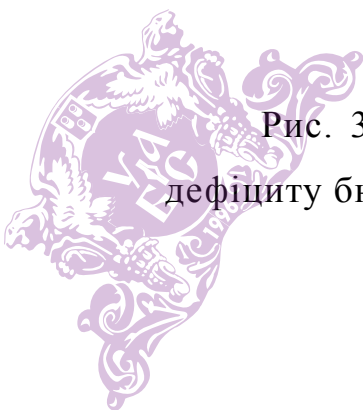

Рис. 3.2. Етапи побудови прогнозуємих моделей визначення дефіциту бюджету.

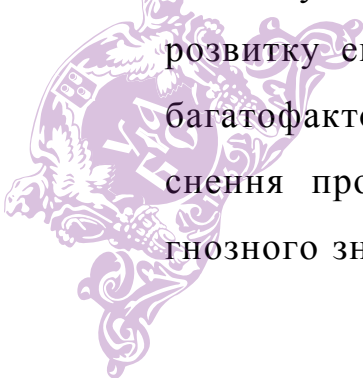
за - X , доходи державного бюджету за x_1 , а місцевого за x_2 – маємо $X = x_1 + x_2$.

Видатки зведеного бюджету позначимо через Y , а державного - y_1 і місцевих бюджетів - y_2 , маємо: $Y = y_1 + y_2$, тоді дефіцит бюджету - H буде розраховуватись: $H = Y - X$, що являє собою спрощену систему визначення дефіциту бюджету.

Закладаючи підвалини довгострокового прогнозування показників дефіциту бюджету необхідно визначити фактори, які впливають на його зменшення або зростання, для чого необхідно мати і оперувати багатим фактичним матеріалом. Тим більше, що радикальні й швидкоплинні зміни які відбуваються в економіці, політиці та законодавстві створюють при прогнозуванні показників бюджету та його дефіциту надзвичайно нестабільне середовище (зміна податків, ставок, об'єктів оподаткування та інші).

Це не дає змоги ефективно використовувати в прогнозуванні досвід інших країн або теоретичні здобутки минулих років. Розвиток моделей прогнозування бюджетів економічно розвинутих держав проходив і проходить у більш стабільному середовищі, яке надає можливість прогнозувати явища на віддалену перспективу на основі чітко сформованої теоретичної основи. Тому, на даному етапі економічного розвитку України має велике значення середньостроковий (до п'яти років) прогноз доходів, видатків та дефіциту бюджету

Розглядаючи різні варіанти моделювання динаміки розвитку бюджету країни, прийшли до висновку, що на даному етапі розвитку економіки необхідно відмовитись від ідеї застосування багатofакторних моделей. Причина полягає в тому, що для здійснення прогнозу на підставі такої моделі для отримання прогнозного значення функції необхідно мати прогнозні значення всіх

факторів на той же момент часу. Однак надійність будь-яких економічних прогнозів, в умовах сьогодення, залишається досить низькою.

Виходячи з наведеного прогнозування доходів і видатків бюджету в умовах нестабільної економіки дуже складна справа. Тому підбір моделі прогнозу будується на основі аналізу різних функцій. Всі вони заслуговують на увагу.

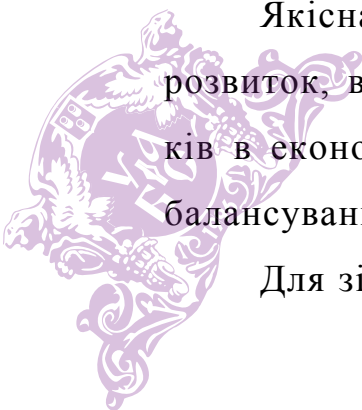
Наприклад, лінійне рівняння динаміки зростання дефіциту бюджету незважаючи на деяку спрощеність моделі забезпечує достатню точність прогнозуємих показників бюджету і його дефіциту. Для такого прогнозу можуть використовуватись фактори, що впливають на показник дефіциту бюджету, тобто рівень виконання доходів по факторам-статтям: податки, неподаткові платежі та інші надходження. Аналогічно по видаткам-статтям: на соціально-культурні заходи, оборону, управління та інші.

Більш детальний аналіз можна зробити шляхом дослідження відхилень фактичних результатів від затверджених у бюджеті, збільшення частоти спостережень, впливу на виконання бюджету змін у податках, цінах та інфляційних процесах.

Можна також виділити три методи прогнозування дефіциту бюджету. На наш погляд ними повинні стати: якісна екстраполяція, кількісна екстраполяція показників часового ряду динаміки усіх статей за стандартною класифікацією та прогноз дефіциту бюджету у рамках бюджетного програмування.

Якісна екстраполяція передбачає майбутній економічний розвиток, виконання бюджету та можливості фінансування видатків в економічному просторі, який склався за останні три роки і балансування доходів і видатків та виявлення дефіциту бюджету.

Для зіставлення додатково проводиться кількісна екстраполя-

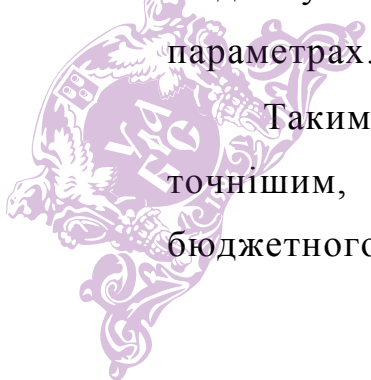

ція показників часового ряду динаміки усіх статей бюджету. Обидва ці методи дають непоганий результат у короткостроковій перспективі, але через численні негаразди в економіці перехідного періоду результат може бути негативний у прогнозуванні на перспективу.

Виходячи з наведеного перспективним є третій метод, який базується на комплексному підході до прогнозування дефіциту бюджету в рамках бюджетного програмування. Бюджетне програмування - це комплекс заходів у бюджетній, податковій політиці спрямований на досягнення заданих макроекономічних показників, які слугують виконанню бюджетів усіх рівнів або забезпеченні заданого рівня ефективності розвитку економіки. Як правило бюджетною програмою передбачається збалансування дохідної та видаткової частин бюджету виходячи з необхідності зменшення дефіциту бюджету.

У тих випадках, коли виникає необхідність у збільшенні видатків бюджету, що призводить до диспропорції між дохідною частиною і видатками за рахунок прагнення забезпечити додаткове фінансування заходів, але вони не забезпечуються доходами, з'являється необхідність у регулюванні дохідної частини бюджету. Якщо відразу не вжити цілеспрямованих заходів, то таке регулювання може набути хаотичного характеру і призведе до непомірного зростання дефіциту бюджету. Тому, завчасне коригування диспропорцій та визначення обсягу доходів і видатків бюджету надає змогу утримувати дефіцит бюджету у запланованих параметрах.

Таким чином, прогнозування бюджетного дефіциту буде точнішим, якщо він робитиметься комплексно, у рамках бюджетного програмування. Для підготовки бюджетної програми

необхідно оцінити економічні проблеми, визначити інструменти бюджетної політики, за допомогою яких можна досягти поставлених завдань, що потребує розробки базової програми, яка повинна ґрунтуватись на припущенні щодо незмінності економічної політики держави порівняно з минулими роками.

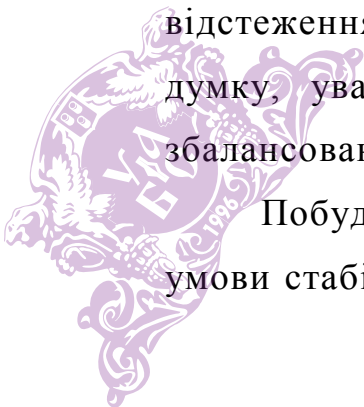
Базова програма повинна визначити, чи можливо вирішити поставлені завдання без зміни бюджетної та податкової політики у формуванні бюджету. Вона є орієнтиром для складання нормативної програми, яка, у свою чергу, повинна використовувати певний комплекс заходів, спрямованих на досягнення відповідної мети. Шляхом порівняння базової та нормативної програм можна робити висновки щодо очікуваних результатів у разі зміни бюджетної політики.

Отже, якщо у базовій програмі орієнтовані цілі визначаються згідно з припущенням про незмінність поточної бюджетної політики, то при складенні нормативної бази спочатку ставляться конкретні завдання, а вже потім накреслюються шляхи до їх виконання.

Одночасно з розробкою базової та нормативної програм складаються прогнози по всіх видах доходів бюджету на основі узгодження звітних показників та їх характеристик і оцінки перспективи виконання на плануємий період.

Напрямок прогнозування показників бюджету та його дефіциту на основі бюджетного програмування, незважаючи на серйозні труднощі, пов'язані з одержанням повної інформації та відстеженням взаємодії показників бюджету, заслуговує, на нашу думку, уваги фахівців особливо у процесі побудови моделей збалансованості доходів і видатків державного бюджету.

Побудова моделей може стати достатньо ефективною за умови стабілізації економіки України і як логічна схема аналізу та

оцінки стану виконання бюджету та збільшення надходжень у дохідну його частину. Моделювання повинно опиратись на комплексний підхід до оцінки явищ.

Моделювання збалансованості любых явищ повинно ґрунтуватись на факторному аналізі показників та їх зменшення або приріст досліджуємого показника (за рік чи ряд років) на частини та виявлення впливу кожного із факторів, від яких залежить формування цього показника.

Раніш ніж приступити до аналізу, необхідно виявити характер впливу на досліджуємый показник, наприклад, дефіцит бюджету факторів та конкретне вираження цього впливу. В багатьох випадках один і той же показник в економічній одиниці може бути представлений і функціональною залежністю і рівнянням кореляційного зв'язку. Так, об'єм доходів бюджету може виражатись у зв'язках різних видів, коефіцієнти яких визначаються кореляційним аналізом.

Виявлення форми стохастичної залежності та коефіцієнтів слід виконувати, керуючись методами математичної статистики, які описані в доволі великій кількості літературних джерел інформації [104].

На нашу думку використання стохастичних зв'язків для фактичного аналізу більш проблематично ніж використання функціональних зв'язків з таких причин:

- визначення коефіцієнтів кореляції V потребує використання довгострокових часових рядів і затрат часу;
- коефіцієнти n при любій формі кореляційних зв'язків потребують немалої праці для інтерпретації з наявними (звітними, плановими, прогнозуємыми) показниками наповнення доходів бюджету;

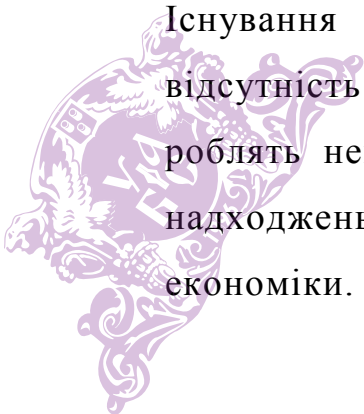
- не дивлячись на труднощі застосування цих методів, вони ніколи не дають точних результатів, навіть за звітний період;

- при швидких змінах якого-небудь фактора (показника, наприклад податків) в звітному періоді цей метод застосувати не можна.

У бюджеті країн з перехідною економікою акумулюється, як правило, вагома частина внутрішнього валового продукту (іноді до 35-45 %), тому помилки в його формуванні відчутніше впливають на грошовий обіг, ніж у країнах з усталеною ринковою економікою. Навіть незначні недоліки бюджету, які б на стабільній ринковій економіці позначилися неістотно, при переході до ринку породжують негативні процеси такого масштабу, що з'являється безпосередня загроза для національної безпеки країни. Ця обставина, а також впровадження національної валюти, рішучий курс на досягнення фінансової та загальноекономічної стабільності в державі зумовлюють підвищення вимог до якості макроекономічного прогнозування. Треба не лише детально передбачити можливий перебіг подій, а й подати аналіз їхніх причин та наслідків, виробити рекомендації щодо вдосконалення економічної політики. Проте розв'язання цих завдань за існуючих умов наражається на серйозні труднощі, подолання яких вимагає фундаментальних наукових досліджень.

Прогнозування надходжень до бюджету є однією з найважливіших проблем, що виникають під час його укладання.

Існування різних форм власності та методів господарювання, відсутність будь-якого директивного управління виробництвом роблять непридатним для цього нормативний метод розрахунків надходжень, який широко використовувався за часів планової економіки.

Методика розрахунків, що застосовується в умовах стабільного ринку, також не забезпечує потрібної точності прогнозу, оскільки базується на попередньому прогнозі номінальних значень головних макроекономічних показників: ВВП, обсягів споживання та інвестицій тощо. В умовах перехідної економіки ці значення суттєво залежать від структури витрат бюджету, яка не може бути визначена без обсягів надходжень до нього.

Стабільність у часі найважливіших бюджетних нормативів і ставок оподаткування у країнах з розвинутою ринковою економікою, наявність однорідних статистичних вибірок достатньої довжини дозволяють широко застосовувати для такого прогнозування методи прикладної статистики й економетричні моделі [141]. Зокрема, величина ВВП обчислюється як функція від обсягу інвестицій, стану виробничих потужностей (наприклад, ступеня їхньої зношеності), пропозиції робочої сили, обсягів критичного імпорту та інших факторів. Попит кінцевих споживачів сталий у часі, що дає змогу відносно точно спрогнозувати його на підставі наявної статистичної інформації. Отже, можна одержати досить точний прогноз макроекономічних показників, а потім, з огляду на відомі нормативи оподаткування, розрахувати надходження до бюджету й спланувати видатки.

Інша ситуація складається в умовах перехідної економіки. Платоспроможний попит - найважливіший фактор, який визначає обсяги виробництва, отже, і прогноз значень ВВП. Суттєва складова цього попиту - витрати на суспільне споживання (громадську безпеку, охорону здоров'я, освіту тощо) - фінансується з держбюджету. Багато індивідуальних споживачів (працівники сфери освіти, охорони здоров'я, управління, військовослужбовці)

також одержують свої доходи у бюджетній сфері. Таким чином, точний прогноз ВВП неможливий без урахування обсягів та структури бюджетних витрат, але й надходження до бюджету за зазначеною методикою можна розрахувати лише виходячи з прогнозу ВВП. Інший недолік статистичних методів полягає у тому, що сильний вплив важкопрогнозованих і взагалі непередбачуваних неекономічних факторів (таких, як термінові витрати з держбюджету, викликані загостренням соціально-політичної ситуації) також ускладнює їх застосування в умовах перехідної економіки.

Економічне зростання України, стійкість її фінансової системи визначається розмірами дефіциту державного бюджету. Таким чином, в умовах нестабільної економіки (кризи неплатежів, зменшенні надходжень доходів, зростанні видатків) провокується збільшення дефіциту бюджету. Тим більше, посилюється нерівномірність виконання видатків бюджету за рахунок зниження доходів.

Прийняття законодавчими та виконавчими органами заходів впливу направлених на стабілізацію і розвиток економіки не дали істотних результатів. Для вирішення питання необхідно встановити взаємозв'язок та взаємозалежність між обсягом бюджетного дефіциту, причинами, що його зумовлюють і темпами економічного зростання. Це має стати основою економічного моделювання зазначених явищ, розробки різних варіантів тенденцій їх розвитку, обґрунтування заходів грошової, кредитної, податкової політики, які є найдоцільнішим для кожного варіанту і які повинні застосовуватись для скорочення бюджетного дефіциту.

Розробка моделей взаємозв'язку бюджетного дефіциту і економічного зростання дозволить поліпшити якість фінансового

прогнозування, без чого неможливо здійснювати обґрунтовану економічну стратегію.

Прогнозування бюджетного дефіциту повинно і відбувається у процесі формування та виконання бюджету у динаміці, а , отже, на думку автора, виходячи з системи показників оцінки як державних так і місцевих бюджетів.

Дефіцит бюджету повинен розглядатись як перманентна циклічно-динамічна система, а будування моделі прогнозування і регулювання вищезазначеного параметру повинно проводитись з урахуванням системних взаємозв'язків.

Модель, що пропонується, має за мету дослідження темпів зростання доходів і видатків бюджетів всіх рівнів, як складових системи, і, таким чином, виявлення і моделювання подальшого розвитку показника дефіциту бюджету, його нивілювання, прогнозування подальшого розвитку економіки держави.

Основу системи показників оцінки бюджету становлять надходження доходів, видатки та дефіцит, як перевищення видатків над доходами. Якщо доходи прийняти за X , а видатки за Y , то дефіцит H буде:

$$H = Y - X \quad (3.1)$$

На наступному етапі побудови моделі просліджується динаміка кожного складового елементу системи як відношення його абсолютного значення в звітному періоду до абсолютного значення базового періоду, а отже визначається темп приросту згідно наступної формули:

$$T_{\text{прироста}} = \frac{X_t}{X_{t-1}} 100\% - 100\% \quad (3.2)$$

На підставі відповідних розрахунків абсолютних і відносних

показників пропонується провести порівняльну характеристику наявної динаміки доходів і видатків кожної складової бюджетної системи держави і визначити клас ситуації, що складалася згідно наведеної сітки.

I $D \uparrow B \downarrow$	II $D \downarrow B \downarrow$
III $B \uparrow D \downarrow$	IV $B \uparrow D \uparrow$

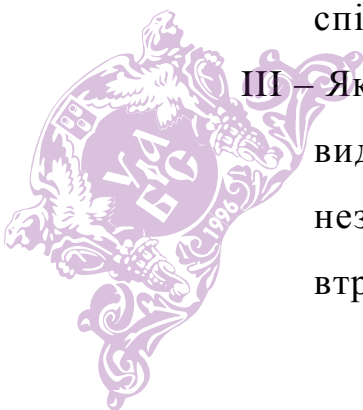
Рис. 3.1. Класифікаційна сітка моделі регулювання доходів і видатків державного бюджету.

Кожному з наведених етапів притаманні свої властивості, які мають наступні характеристики:

I – Якщо доходи бюджету мають чітку тенденцію зростання, а видатки поступово знижуються, можемо стверджувати про непропорційну залежність наведених показників, а також про зниження дефіциту бюджету або про його відсутність;

II – Якщо і доходи, і видатки бюджету знижуються поступово, це свідчить про зниження рівня загальних макроекономічних показників розвитку певного регіону, чи держави в загалі, але потребує подальшого співставлення абсолютних розмірів доходів і видатків;

III – Якщо доходи бюджету мають тенденція зниження, а видатки – ростуть, то маємо чітку динаміку незбалансованості бюджету, що потребує негайного втручання, застосування заходів щодо його регулювання

з метою підвищення рівня доходів і зменшення темпів зростання видатків;

IV – Якщо доходи бюджету так само як і видатки постійно зростають – це показник загального розвитку регіону чи держави, що є позитивною тенденцією, але за умови що темпи зростання доходів перевищують темпи зростання видатків, інакше маємо дефіцит в абсолютному вираженні.

Як будь-яка модель, наведена має також зауважувати і використовувати наступне обмеження, що є співставленням темпів приросту доходів чи видатків при їх однаковій тенденції. Для цього необхідно розрахувати коефіцієнт еластичності за наступною формулою:

$$E = \frac{T_d}{T_v} \quad (3.4)$$

де E – коефіцієнт еластичності;

T_d – темп приросту доходів;

T_v – темп приросту видатків.

Отримане значення показує наскільки темп приросту видатків випереджає темп приросту доходів, чи навпаки, що дає підстави і звужує напрямки подальшого дослідження з метою виявлення резервів скорочення видатків.

Динаміка показників дефіциту зведеного бюджету наведених в додатку Ж за 1996–1997 роки має бути класифікована як III, де бачимо зростання видатків і скорочення доходів, при цьому дефіцит складає 6200.7 млн.крб. Подібна тенденція класифікується як критична і вимагає корінного втручання і регулювання, що й відбулося в період з 1997 по 1998 рік, коли ситуація змінилася на прямопротилежну: темпи приросту доходів зросли, а видатки

почали скорочуватись. Дефіцит бюджету зменшився за досліджуємий період на 67%. Подібна ситуація згідно наведеної класифікації відноситься до I, характеризується як позитивна, що підтверджується зростанням загальних макроекономічних показників в 1998 році: зниження темпів падіння ВВП у порівняльних цінах на 1.3%, збільшення обсягу промислової продукції на 9381 млн.грн, чи 12,6%. Подібна тенденція прослідковувалась стосовно капітальних вкладень: їх обсяг зріс на 10,8% в порівнянні з попереднім роком. Тенденція що склалася повинна бути підтримана і збережена, тобто і надалі повинна проводитись політики підвищення рівня доходів і скорочення видатків, що дасть можливість вже через рік подолати дефіцит бюджету.

Більш детальна модель повинна включати розрахунки кожної складової бюджетної системи, чи окремої одиниці з метою виявлення пропорцій що склалися.

Так, використовуючи результати розрахунків (див. додаток Ж), досліджуємо зростання темпів приросту як доходів так і видатків на рівні місцевих бюджетів і період 1996-1997 років засвідчуємо зростання як темпів приросту доходів на 11%, так і темпів приросту видатків на 16%. Вочевидь, що темпи приросту видатків випереджають темпи приросту доходів, при цьому коефіцієнт еластичності складає 0.69 ($11:16=0.69$). На підставі цього можна зробити висновок, що зростання видатків на 1% приводить до зростання доходів тільки на 0.69%, а це свідчення не економного витрачання коштів.

Подібне твердження дає підстави для більш детального і глибокого вивчення цільового витрачання коштів і виявлення резервів їх економії шляхом постійного дослідження видатків,

причин перевитрат і невиправдані з них віднести до резервів економії коштів, а тобто до резервів поповнення доходів.

Так, в 1997 році видатна частина місцевого бюджету Сумської області була перевиконана в цілому на 16153,5 тис. грн, що по суті і є резервом скорочення видатків місцевого бюджету, обсягів дотацій і скорочення дефіциту державного бюджету.

На наш погляд, в рамках дослідження запропонованих залежностей можна вирішити наступні завдання:

- Більш ґрунтовно підходити до прогнозування видаткової і дохідної частин бюджетів всіх рівнів;
- Оптимізувати бюджетну стратегію доходів і видатків;
- Збалансувати державний, місцевий і зведений бюджети по дефіциту.

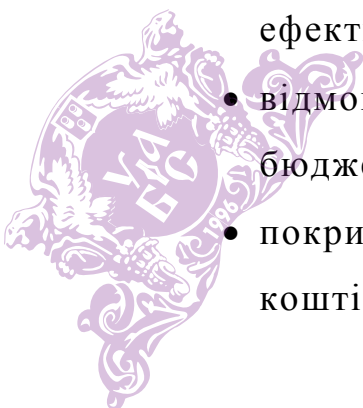

ВИСНОВКИ

Дослідження бюджетного дефіциту та його регулювання в перехідній економіці України дозволило зробити наступні висновки.

Бюджет і його дефіцит відображають всю складність економічних відносин при формуванні ринкової моделі економіки, що потребує зростання контролюючої, стимулюючої та організаційної функцій бюджетної та податкової політики держави. Таким чином, в роботі:

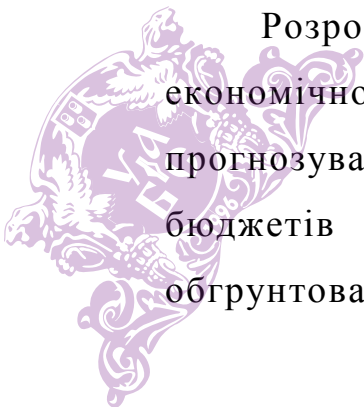
1. Зроблено теоретичне обґрунтування бюджетного дефіциту як показника незбалансованості впровадження відтворювальних процесів в економіці держави.
2. Розкрито його взаємозв'язок з макро- і мікропоказниками економічного і соціального розвитку, обсягом валового внутрішнього продукту, прибутку підприємств, а також висвітлено їх вплив на формування бюджетів всіх рівнів.
3. Доведено необхідність державного планування бюджету та його дефіциту, регулювання доходів, видатків і дефіциту державного та місцевих бюджетів на основі запропонованих методів регулювання.
4. Обґрунтовано шляхи удосконалення процесу формування бюджетів та їх дефіциту, зокрема:
 - запровадження жорсткого контролю за раціональним і ефективним використанням коштів бюджетів усіх рівнів;
 - відмову від практики залучення для покриття дефіциту бюджету кредитів Національного банку;
 - покриття дефіциту бюджету за рахунок широкого залучення коштів від розміщення державних цінних паперів;

- запровадження виваженої податкової політики за рахунок впровадження системи оподаткування, яка базується на зменшенні кількості податків і введенні єдиного податку на основні фонди підприємств усіх форм власності;
 - зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування і забезпечення його фінансової незалежності за рахунок встановлення стабільних нормативів відрахувань від загальнодержавних податків залежно від економічного розвитку регіонів;
 - надання права органам місцевого самоврядування встановлювати єдиний місцевий податок на підприємства залежно від кількості працюючих.
5. Обґрунтовано необхідність вдосконалення методів погашення дефіциту бюджету, а саме: запозичень, скорочення видатків, емісійного, податкового, інвестиційного, інфляційного.
6. Запропоновано систему показників оцінки рівня бюджетного дефіциту, що надає змогу чітко визначити перевищення видатків над доходами і відповідно відслідкувати збільшення або зменшення бюджетного дефіциту та виявити чинники, які впливають на його зростання.

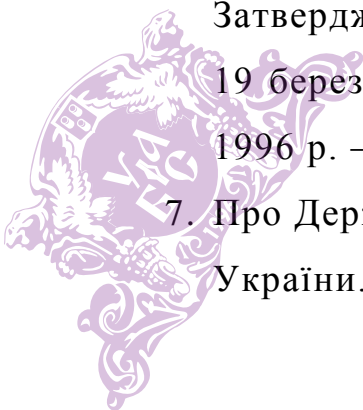
Планування і прогнозування бюджетного дефіциту повинно базуватись на розрахунках показників виконання планів надходження доходів, їх поелементному аналізі та передбачати зміни їх надходження у поточному та найближчому періоді.

Розробка моделей взаємозв'язку бюджетного дефіциту і економічного зростання дозволяє поліпшити якість фінансового прогнозування доходів і видатків державного і місцевих бюджетів та їх дефіциту, без чого неможливо здійснювати обґрунтовану економічну політику.

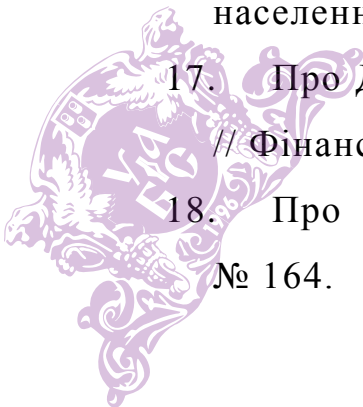

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

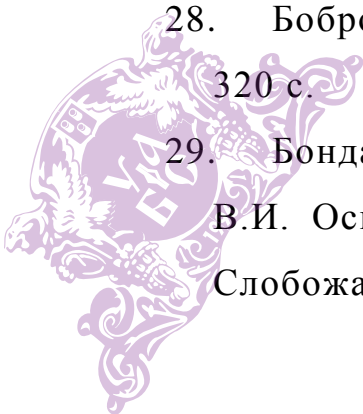
1. Про Державний бюджет України на 1993 рік. Закон України. Затверджений постановою Верховної Ради України від 9 квітня 1993 року // Урядовий кур'єр. – №57-58. – 22 квітня 1993 р. – С.8-9.
2. Про Державний бюджет України на 1994 рік. Закон України. Затверджений постановою Верховної Ради України від 1 лютого 1994 року // Урядовий кур'єр. – №29. – 19 лютого 1994 р. – С.6-8.
3. Про державний бюджет України на 1995 рік. Закон України. Затверджений постановою Верховної Ради України від 7 квітня 1995 року // Урядовий кур'єр. – № 62-63. – 27 квітня 1995 р. – С.8-10.
4. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про бюджетну систему Української РСР». Закон України. Затверджений постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1995 року // Урядовий кур'єр. – №107. – 108. – 20 липня 1995 р. – С.7-11.
5. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про державний бюджет України на 1995 рік». Закон України. Затверджений постановою Верховної Ради України від 15 грудня 1995 року // Урядовий кур'єр. - №9. – 16 січня 1996 р. – С.9.
6. Про режим іноземного інвестування. Закон України. Затверджений постановою Верховної Ради України від 19 березня 1996 року // Урядовий кур'єр. - №77-78. – 25 квітня 1996 р. – С.9-10.
7. Про Державний бюджет України на 1996 рік. Закон України. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 16.

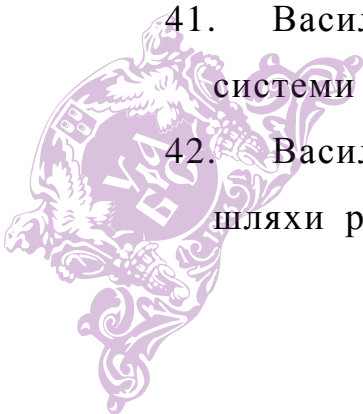
8. Про державне регулювання цінних паперів в Україні. Закон України. Затв. постановою Верховної Ради України від 30 жовтня 1996 року // Урядовий кур'єр . – №223-224. – 28 листопада 1996 р. – С. 7-8.
9. Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про систему оподаткування” Закон України. Затв. 18 лютого 1997 року // Урядовий кур'єр. – №50. – 20 березня 1997 р. – С. 8-9.
10. Про Державний бюджет України на 1997 рік. Закон України // Урядовий кур'єр. – 1997 – № 138 –139.
11. Про оподаткування прибутку підприємств. Закон України // Баланс. – 1998 – № 1.
12. Про податок на додану вартість. Закон України. // Баланс. – 1998. – №12.
13. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України.// Баланс. – 1997. – № 32.
14. Про збір на обов'язкове соціальне страхування. Закон України. // Баланс. – 1997. – № 32.
15. Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Закон України. Затв. 22 травня 1997 року // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» Вип.8. серпень 1997р. – С.5-50.
16. Про формування фонду на здійснення заходів з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту населення. Закон України. // Баланс. – 1997. – № 30.
17. Про Державний бюджет України на 1998 рік. Закон України // Фінанси України, 1998. - №3 – С.5.
18. Про надра. Кодекс України. // Голос України. – 1994. – № 164.

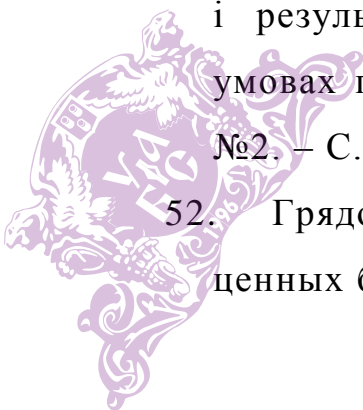
19. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Урядовий кур'єр. – №129-130. – 13 липня 1996р. – С.5-10.
20. Про місцеві податки та збори. Декрет Кабінету Міністрів України. // Урядовий кур'єр – 1993. – № 82-83.
21. Про скорочення видатків Державного бюджету України на 1998 рік. Указ Президента України. // Урядовий кур'єр –1998. – №159-160. – С.4-5.
22. Азаров В., Турченко М. Основні напрями реформування державного підприємства // Економіка України. – 1995. – №2. – С.59-63.
23. Асонов Г.Ф., Хуторненко С.А., Шаблій Е.И. Особенности экономической культуры в США, Японии и странах Западной Европы. – К.:УкрНТИ, 1992. – 60с.
24. Бабич В.П., Сало І.В. Государственное управление финансами в рыночной экономике. – К.: Акад. информатики, 1994. – С.25
25. Бабич Л., Барсук Р., Давиденко С., Остапенко Л. Податкове реформування в Україні: напрями удосконалення // Економіка України. 1998. – №8 – С.19
26. Балтійський ринок цінних паперів // Україна – Бізнес. – 1995.- №10. – С.10
27. Богиня Д., Волинський Г. До питання щодо різних варіантів ринкових реформ // Економіка Україна. – 1994. - №3. – С.29-34
28. Бобров В.Я. Основи ринкової економіки.– К.:Либідь, 1995. – 320 с.
29. Бондаренко А.Ф., Головка Г.М., Алибекова Б.Ш., Мищенко В.И. Основы маркетинга / Под ред. В.И. Мищенко. – Суми: Слобожанщина, 1995. – 344 с.

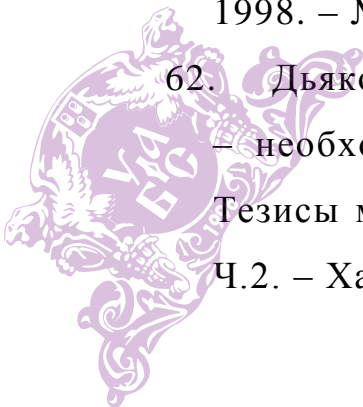
30. Борисенко А. Экономико-математическая модель эффективного использования инвестиций// АПК: экономика, управление. – 1995. – №1. – С.25-30
31. Браунинг П. Современные экономические теории.- М.: Экономика, 1986. – 160с.
32. Буряковський В.В. та ін. Податки: Учбовий посібник. – Дніпропетровськ: Пороги, 1998. – 642 с.
33. Буковинський С.А. Фінансова стабілізація як основа фінансової політики // Фінанси України – 1997. – №4. – С.5-7.
34. Бюлетень Національного банку України. – 1996. – №1. – К.: Футуріс, 1996. – С.10.
35. Бюлетень Національного банку України, 1998.- №2. – К.: Футуріс, 1998. – С.37.
36. Бюлетень Національного банку України, 1998. –№2. – К.: Футуріс, 1998. – С.16-20.
37. Бюлетень Національного банку України, 1998. –№7.– К.: Футуріс, 1998. – С.11.
38. Бюджет України 1995-1996. Статистичний збірник. Мінфін України. –К.:МПП “Друкар”. – С.3-9.
39. Василик О.Д. Держані фінанси України. – К.: Вища школа, 1997. – С.43.
40. Василик О.Д., Буковинський С.А., Павлюк К.В. Фінансова стабілізація: суть, заходи, проблеми // Фінанси України. – 1996. – №3-4. – С.20.
41. Василик О.Д., Павлюк К.В. Удосконалення податкової системи України // Фінанси України. – 1997. – №10 – С.38.
42. Василик О.Д. Фінансова системи України: становлення та шляхи розвитку //Економіка України та шляхи її подальшого

- реформування. Матеріали Всеукраїнської наради економістів, 14-15 вересня 1995 р. – К.:”Генеза”, 1996. – С.131-135.
43. Вьюгин О. Центральная проблема экономической политики – налоги и бюджетный дефицит // Финансовые известия. М., 1998. – 2 июля. – №47. – С.5.
44. Васильченко З.Н. Доходи бюджету в системі управління економікою // Фінанси України. – 1997. – №6. – С.27.
45. Вовк В. Економіко-математичне моделювання економічних процесів // Економіка України та шляхи її подальшого реформування. Матеріали Всеукраїнської наради економістів, 14-15 вересня 1995 р. – К.:”Генеза”, 1996. – С.176-178.
46. Гальчинський А.С. Сучасна валютна система. – К.: Лібра, 1993. – 96с.
47. Гальчинський А. Теорія грошей. –К:Основи,1996. – С. 184.
48. Геллер И. «Сі у» вводит свої індикаторы фондового рынка // Сі у. – 1995. – 11 апр. – С.5-6.
49. Герасимчук М. Економічні та інституційні умови інвестиційної діяльності // Економіка України. – 1994. – №12. – С.3-11.
50. Германчук П. Бюджет України та шляхи фінансової стабілізації // Економіка України та шляхи її подальшого реформування. Матеріали Всеукраїнської наради економістів, 14-15 вересня 1995 р. – К.: “Генеза”, 1996. – С.114-117.
51. Горбулін В., Михайлович І, Сергієнко І. Про деякі проблеми і результати фінансового та бюджетного прогнозування в умовах перехідної економіки. // Економіка України. – 1997. – №2. – С.131.
52. Грядовая О. Ценообразование на рынке государственных ценных бумаг // Рос.экон. журнал. – 1995. – №4.– С.45-54.

53. Давидов О. Оптимальна структура джерел фінансування інвестицій на підприємствах // Економіка України. – 1994. – №11.– С.84-87.
54. Дегтярьова Н.В. Формування елементів фінансового ринку // Проблеми формування ринкової економіки: Міжвід. наук. збірник. Вип.1. – К.:Либідь, 1992. – С.91-95.
55. Дем'яненко М.Я. Зміна функцій фінансів в умовах ринку // Фінансово-кредит. механізм в умовах ринку. – К.: Урожай, 1993. – С.5-8.
56. Дем'яненко М.Я. Податкова система АПК у період становлення ринкових відносин // Економіка України. – 1996. – №11.– С.39.
57. Державна податкова адміністрація України. Діяльність податкової служби України 1997 р. Статистичний бюллетень, К., 1998.
58. Деркач М. Формування фінансової бази регіонів // Економіка України. – 1995. – №1.– С.12-21.
59. Дикань Л.В., Воїнова Т.С., Бережний Є.Б. Деякі аспекти оподаткування в Україні // Фінанси України, 1999 – № 4(40) – С. 107-113.
60. Долан Є.Дж., Линдсей Д. Макроекономіка.- С.-Пб.- 1994. – С.358.
61. Дорож Н.І. Податкова система України і розвинутих зарубіжних країн (порівняльний аналіз) // Фінанси України, 1998. – №7. – С.75-76.
62. Дьяконова И.И. Активизация инвестиционной деятельности – необходимое условие стабилизации и развития экономики: Тезисы международной конференции. Сборник научных работ. Ч.2. – Харьков: Основа, 1996. – С.161-163.

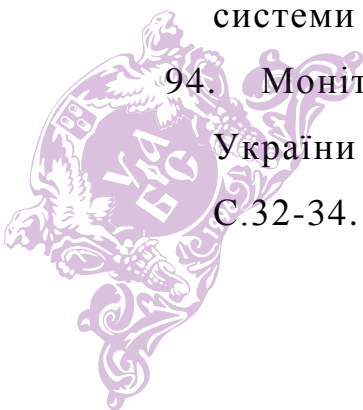
63. Епифанов А.А. Механизм регулирования комплексного социально-экономического развития обласного региона в условиях перехода к рынку. –Харьков: Основа, 1993. – 76с.
64. Ермошенко Н.Н. Антимонопольное законодательство и конкуренция. –К.:УкрНИИНТИ,1991. –52 с.
65. Єшенко П. Економічна політика перехідного періоду // Економіка України та шляхи її подальшого реформування. Матеріали Всеукраїнської наради економістів, 14-15 вересня 1995 р. – К.:”Генеза”, 1996. – С.135-136.
66. Жохлов М.П. Державний бюджет США: сучасні тенденції структурних змін // Фінанси України, 1999 – №4(40) – С.117-121.
67. Заруба О.Д. Моделювання взаємозв'язку дефіциту бюджету та економічної динаміки // Фінанси України. – 1997. – №2. – С.5-18.
68. Згуровский М.З., Доброногов А.В., Померанцева Т.Н. Исследование социальных процессов на основе системного анализа. – К.:Наукова думка,1997. – С.8.
69. Іванух Р., Крижановский Б. Економічні реформи і розвиток продуктивних сил України // Економіка України. – 1994. – №3. –С.35-44.
70. Киселев В.Н. Анализ финансового состояния предприятия // Економіка сільського господарства и перерабатывающей промышленности. – 1994. –№3. – С.13-20.
71. Конрад Ю., Лунина І. Податкова політика в Україні: підходи і перспективи // Економіка України, 1996. – №11. – С.30
72. Консолідований бюджет України 1991-1992. Статистичний збірник Мінфін України. – С.3, 6

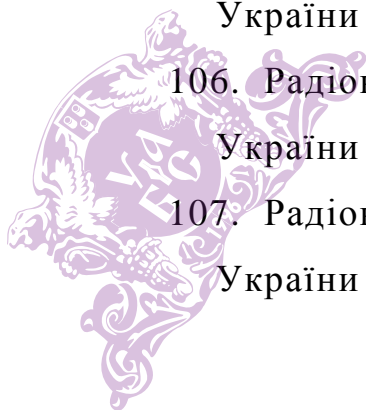
73. Концепція функціонування і розвитку фондового ринку в Україні // Урядовий кур'єр, 1994. – №88-89. – С.11.
74. Костіна Н.І., Кулик В.В. Моделювання бюджетно-фінансової політики на основі консолідованих рахунків інституційних секторів // Фінанси України, 1999 – №8(44) – С. 50-67.
75. Котляр Ф. Основы маркетинга. – М.:Прогресс,1990. – 736с.
76. Користін О.Є. Межа податкового навантаження: макроекономічний аспект // Фінанси України, 1998 – № 2(26) – С. 82-88.
77. Кошевой Д. Обзор рынка государственных облигаций // Финансовая Украина,1995. – №43.– С.37.
78. Кошевой Д. Об эмиссиях и эмитентах //Финанс. Украина,1995. –№41.– С.37.
79. Кухарець Л.В. З історії бюджету // Фінанси України, 1998 – № 2(26) – С.113-115
80. Кучер Г.В. Державний борг: історія і сьогодення // Фінанси України. – 1999. – № 2(38) – С. 16-22
81. Ларин Ю. Частный капитал в СССР // Антология экон. классики.- М.:Экономика,1992. – т.2.-С.433.-483.
82. Липсиц И.В. Экономика. Книга 2. – М.:Издательство «Вита-Пресс», 1996.–С.263.
83. Лукінов І. Інфляційна політика, її руйнівні наслідки і шляхи їх подолання // Економіка. України. – 1994. – №1. – С.3-18.
84. Лукінов І.І. Економічні трансформації. –К.: НАН України. Інститут економіки, 1997. – С.77.
85. Марчук Є. Про розвиток фондового ринку // Україна. - 1995.- №34.- С.2.

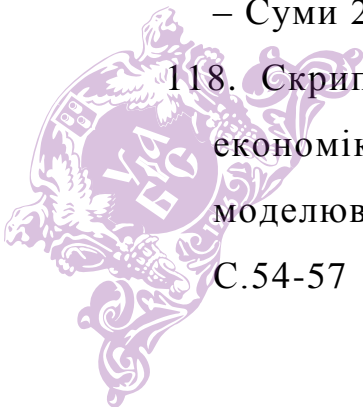
86. Мезенцев В.Н., Мищенко В.И., Сухова Л.Ф. Финансовый менеджмент / Под ред. д.э.н. Суховой Л.Ф. .- Сумы:Сумский сельскохозяйственный институт, 1994. – 84с.
87. Мендельсон Л.А. Теория и история экономических кризисов и циклов т.-1-3. – М., 1964.
88. Мерзляков В.Н. Стабилизация экономики основа – стабилизации финансов // Финансы. – 1994. -№6. – С.10-16.
89. Мінстат про випуск цінних паперів в Україні // Фінанс. Україна. – 1995. – №43. – С.41.
90. Мінченко М.В. Фінансове забезпечення процесу приватизації. Проблеми забезпечення фінансової стійкості виробництва в галузях АПК. – Суми: Сумський сільськогосподарський інститут, 1995. – С.16-17.
91. Мітюков У.О. Державний бюджет України і бюджетна політика України в 1998 році // Фінанси України. – 1998. – №3. – С.26.
92. Міщенко В.І. Формування “портфельних” інвестицій підприємств. Проблеми забезпечення фінансової стійкості виробництва в галузях АПК. –Суми:Сумський сільськогосподарський інститут, 1995. – С. 15-16.
93. Мищенко В.И., Науменкова С.В. Особенности институционального развития банковского сектора экономики Украины. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України, 1998. – С.20.
94. Моніторинг макроекономічного та регіонального розвитку України за 1997 рік.. – К.:Адміністрація Президента України. – С.32-34.

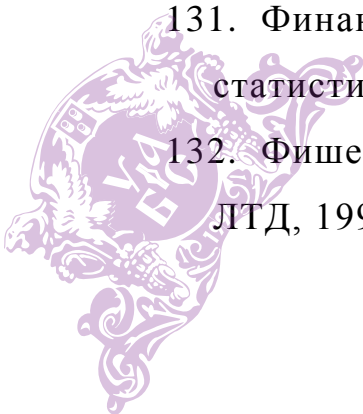
95. Мочерний С. Власність і особливості її розвитку в розвинутих країнах світу // Економіка України. –1994. – №4. – С.48-57.
96. Мочерний С. Стратегія державного регулювання економіки України // Економіка України та шляхи її подальшого реформування. Матеріали Всеукраїнської наради економістів, 14-15 вересня 1995 р. – К.:”Генеза”, 1996. – С.146-149.
97. Налоги в развитых капиталистических странах: теория, практика, проблемы. – М.:НИФИ, 1990. – 59с.
98. Нікбахт Е., Гроппелі А. Фінанси. – К.:Основи, 1993. –383 с.
99. Основи економічної теорії / За ред. проф. С.В. Мочерного – Тернопіль: Тарнекс – Світ, 1993. – 688с.
100. Пасічник Ю.В. Бюджетна система: Навчальний посібник. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 376 с.
101. Пембро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения. –М.:Прогресс –Универс.,1994. – 496 с.
102. Петров В., Глебова О. Об оценке инвестиционных качеств акций // Экономика и жизнь. – 1993. – № 17. – С.14.
103. Покритан А., Зверяков М. Сучасна криза і практика реформ // Економіка України. –1994. – №7. – С. 14-25.
104. Программа множественной линейной регрессии с использованием отклонений ФАПГлав НИИВУ. Госплан УССР. – К. 1984.
105. Радіонова І.В., Бурлай Т.В. Модель дефіциту бюджету України // Фінанси України. – 1998. – №9. – С.9.
106. Радіонова І.В., Бурлай Т.В. Модель дефіциту бюджету України // Фінанси України. – 1998. – №9. – С.13-14.
107. Радіонова І.В., Бурлай Т.В. Модель дефіциту бюджету України // Фінанси України. – 1998. – №9. – С.15.

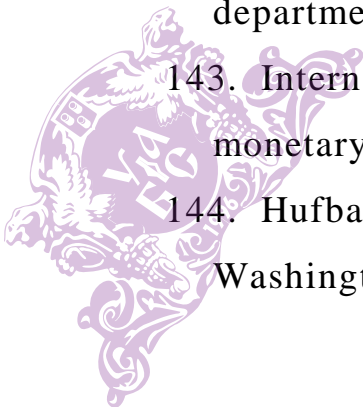
108. Рапопорт В.Ш. Системная модель управления инфляцией. – К.: Скарбниця, 1994. – 80с.
109. Савлук М.І. Загострення проблеми фінансування бюджетного дефіциту в 1999 році // Вісник національного банку України. – 1999 – №5(39) – С. 9-11.
110. Савлук М.І., Сивульський М.І., Зулаева К.Г. та ін. Гроші та кредит. – К.:Либідь, 1992. – 331 с.
111. Савлук М. Інфляція в Україні: витоки і сучасний стан // Економіка України. – 1994. – №2. – С.9-18.
112. Савлук М., Огарін В. Теорія ринкової економіки і практики переходу України до ринку // Економіка України. – 1992. – №2. – С.65-74.
113. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф.Б. Макроэкономика. Глобальный подход. Пер. с англ. – М.: Дело., 1996 – С.664-666.
114. Сало І.В. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку. – К.: Наукова думка, 1995. – С.11-14.
115. Симненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития.- К.:Наукова думка, 1997. – С. 37-54.
116. Система национальных счетов. Институт макроэкономического анализа. М.,1996. – С.55.
117. Сич Е.М., Ількун Ф.П. Методичні аспекти розробки концепції розвитку інвестиційної діяльності в регіоні. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми 22-24 вересня 1998 р. – С. 50.
118. Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Реальний сектор економіки та грошово- кредитна система в макроекономічному моделюванні – К.: Інститут економіки НАН України –1997. – С.54-57

119. Соколовська А.М. До питання про податкову реформу в Україні // Фінанси України, 1997. -№6. –С.92.
120. Софіщенко І. Регулювання інфраструктури ринку цінних паперів // Закон і бізнес. – 1995. –6 вересня. – С.4.
121. Соціально-економічне становище України за 1997 рік. Міністерство статистики України. К. – С. 15-16.
122. Сутормина В.Н. Финансы капиталистических государств.- К.:Вища школа, 1993. – С.74-77.
123. Суторміна В.М., Федосов В.М., Рязанова Н.С. Фінанси зарубіжних корпорацій. – К.: Либідь, 1993. – 247с.
124. Суторміна В.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л. Держава, податки. Бізнес. –К.:Либідь, 1992. – С.191-192.
125. Суторміна В.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л. Держава, податки. Бізнес. –К.:Либідь, 1992. – С.52.
126. Суторміна В.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л. Держава, податки. Бізнес. –К.:Либідь, 1992. – С.35.
127. Ткачук М.И., Заяц Н.Е., Ханкевич Л.А. Государственный бюджет . –М.: Высшая школа, 1995. – С.6.
128. Федосов В.М., Огородник С.Я., Сутормина В.Н. Государственные финансы. – К.: Либідь, 1991. –С. 252.
129. Финансово-кредитный словарь:В 3-х т. – М.: Финансы и статистика, 1984. – Т.1. – 511с.
130. Финансово-кредитный словарь:В 3-х т. – М.: Финансы и статистика, 1986. – Т.2. – 511с.
131. Финансово-кредитный словарь:В 3-х т. – М.: Финансы и статистика, 1988. – Т.3. – 511с.
132. Фишер С., Донбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – М.:Дело ЛТД, 1993. – 864с.

133. Фондовый рынок Украины. – К.:УФС – Скарбниця, 1994. –512 с.
134. Хачатуров Т.Е., Медведев и др. Факторы и источники роста эффективности общественного производства. – М.: Мысль, 1979. – 341 с.
135. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал. – М.: Прогресс – Универс., 1993. –488с.
136. Чернявский А. Местные бюджеты как основное звено бюджетной системы Украины // Економіка України: Минувле, сучасне і майбутнє. Матеріали Першого конгресу Міжнародної української міжнародної асоціації. – К.: Наукова думка. – С.344-349.
137. Шмелев Н. Неплатежи – проблема номер один российской экономики // Вопросы экономики.–1997. – №3. – С.33.
138. Юрій С.І. Логос теорії міжнародних фінансів. // Фінанси України. – 1998. – №1. – С.9.
139. Экономические реформы, государства в условиях рыночной экономики. Институт экономического развития. Объединенный Венский институт. 24-28.06.96. Вена.
140. Юргелевич С.В. Напрямі податки в Україні як «як вбудовані стабілізатори» // Фінанси України. – 1998 – № 2(26) – С. 89-93.
141. An Economic Model of the Finish economy. Economics department Ministry of Finance. Helsinki., 1992, 247p.
142. The econometric model of the finish economy. Economics department Ministry of Finance. Helsinki. 1992. – 247p.
143. International. Financial. Statistics. – Washington. International monetary fund, 1997. – 753p.
144. Hufbauer G. U.S. Taxation of international income. – Washington : Institute for intern. Economies., 1992. –283 p.

145. Science Year: The world book annual science supplement. – Chicago: World Book, INC., 1993. – 400p.
146. Sciller B.R., Tansey M.M., Zinger L.F. Study Guaidar for the macroeconomy today. – New York: McGraw – Yill Publishing Company, 1989. – 308 p.
147. Models of development / Edited by Lawrence L. – Revised and expanded edition. – San Francisco: Intern. Center for economic growth, 1990. – 271 p.
148. Wold tax reform / Editor Boskin M., Melure C. – San Fracisco: Intern. Center for econ. Growth., 1990. – 332p.

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ДОДАТОК А

Скорочення окремих видатків Державного
бюджету України на 1998 рік.

(тис. грн.)

№ п/п	Найменування видатків	Затверджено		Зменшення (збільшення) видатків
		Законом	Указом	
1	2	3	4	5
1	Державне управління	1075314,9	1008889,1	- 66425,8
2	Судова влада	112995,0	103539,0	- 9466,0
3	Міжнародна діяльність	350304,0	296665,3	- 53639,0
4	Фундаментальні дослідження і сприяння НТП	541058,0	407303,1	- 133755,0
5	Національна оборона	1678269,0	1581017,5	- 97251,5
6	Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	1652090,0	1535775,5	- 116314,6
7	Освіта	1566425,0	1367516,3	- 198908,7
8	Охорона здоров'я	704000,0	528421,7	- 175578,3
9	Соціальний захист населення	1985020,0	1942867,9	- 42152,1
10	Житлово-комунальне господарство	37193,0	20826,7	- 16366,3
11	Культура і мистецтво	159067,0	97364,6	- 61702,4
12	Засоби масової інформації	182140,0	151012,3	-31127,7
13	Фізична культура і спорт	64490,0	61180,0	- 3310,0
14	Промисловість та енергетика	1909600,0	1658211,0	- 251389,0
15	Будівництво	538113,0	406990,0	- 131123,0
16	Сільське господарство, лісова господарство, рибальство і мисливство	447262,4	321579,1	- 125683,0

1	2	3	4	5
17	Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок телекомунікації та інформатика	328930,0	197296,6	- 131633,4
18	Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	169792,0	110774,4	- 59017,6
19	Заходи пов'язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи	2606000,0	1479871,0	- 1126129,0
20	Охорона навколишнього середовища	69927,6	43631,3	- 26296,3
21	Попередження та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	78790,0	70000,0	- 8790,0
22	Поповнення державних запасів і ресурсів	126455,0	117813,0	- 8642
23	Обслуговування державного боргу	2885220,0	2885220,0	-
24	Державні цільові фонди	1092235,0	725787,0	- 366448,0
25	Видатки не віднесені до основних груп	4249206,0	2472737,9	- 1776468,0
	ВСЬОГО			- 4757747,7

Джерело:

1. Закони України "Про державний бюджет України на 1998 рік" // Фінанси України, 1998.- № 3.- С.5.
2. Указ Президента України "Про скорочення видатків Державного бюджету України на 1998 рік" // Урядовий кур'єр № 159 – 160.- С.4 – 6.

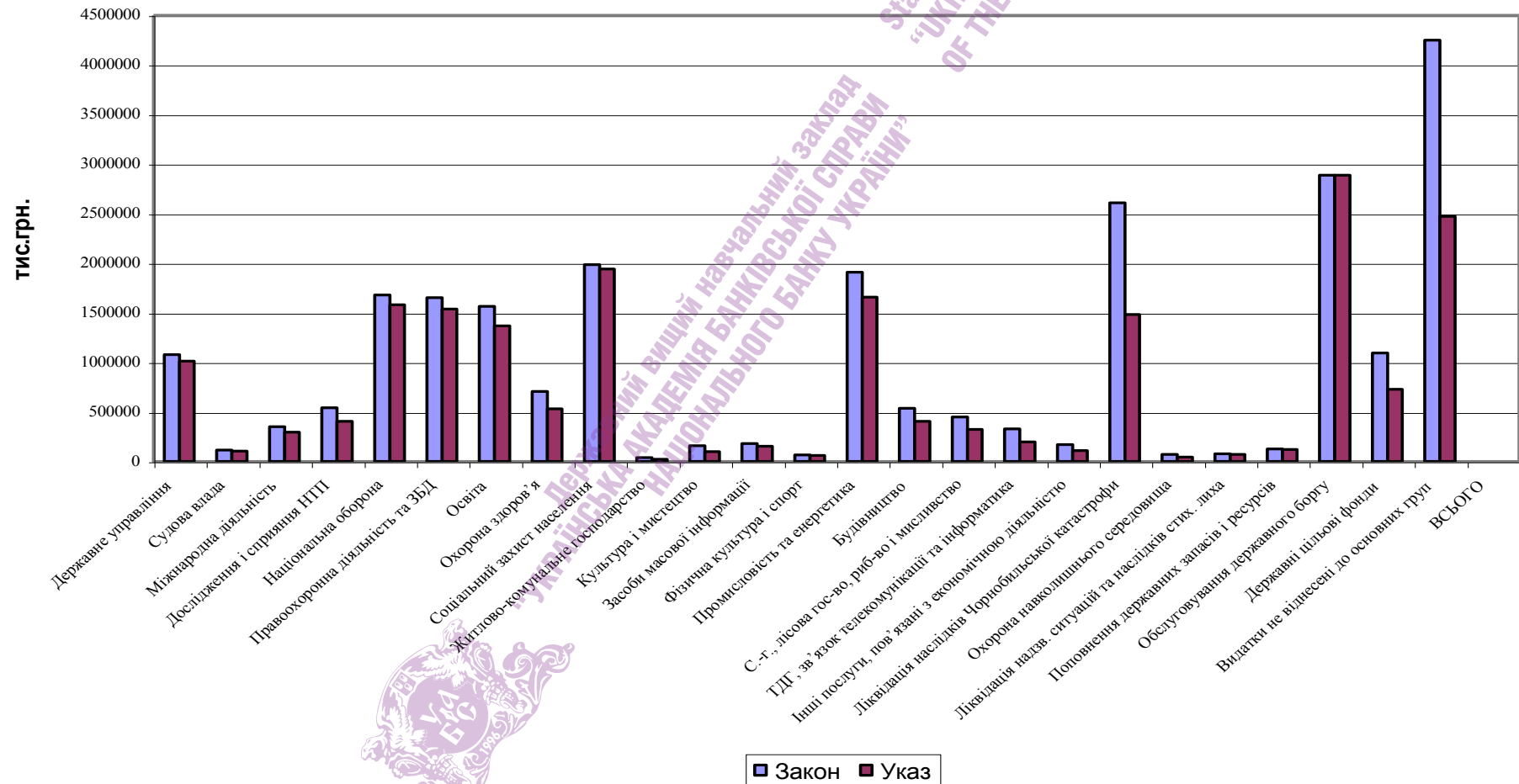

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

ДОДАТОК Б

Порівняльна характеристика скорочення доходів і видатків
Державного бюджету України на 1998 рік

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

ДОДАТОК В

Розрахунок нормативу відрахувань з основних фондів промислових підприємств.³

1. Розрахунок фіксованного нормативу відрахувань з основних фондів промислових підприємств на підставі формули 2.1.:

- Податкові надходження від прямих податків промислових підприємств в Сумській області за 1998 рік згідно "Річного звіту", Х – 209399,2 тис грн.
- Балансова вартість основних фондів промислових підприємств Сумської області на 1.01.99⁴, Ф – 6853637,6 тис.грн.
- Норматив відрахувань ,Н= X/Ф – 0,031 (3,1%)

³ Обчислено на підставі формули 2.1.

⁴ Згідно даних статистичного управління Сумської області за 1998 рік.

2. Розрахунок сум внеску до бюджету промисловими підприємствами області з састосуванням фіксованного нормативу відрахувань.

тис.грн.

№ п/п	Вид діяльності	Основні засоби залишкова вартість на початок року, Ф	Норматив відрахувань	Сума внеску до місцевого бюджету, Х.
1	2	3	4	5
1.	Електроенергетика	511620,6	0,031	15860,2
2.	Паливна промисловість	8196,0	0,031	254,1
3.	Чорна металургія	12149,6	0,031	376,6
4.	Хімічна промисловість	1882144,6	0,031	58346,5
5.	Нафтохімічна промисловість	100226,3	0,031	3107,0
6.	Машинобудування і металообробка	3085711,3	0,031	95657,0
7.	Лісова, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість	28846,3	0,031	894,2
8.	Промисловість будівельних матеріалів	146803,0	0,031	4550,9
9.	Скляна і фарфоро-фаянсова промисловість	5645,5	0,031	175,0
10.	Легка промисловість	184789,3	0,031	5728,5
11.	Харчова промисловість	695380,4	0,031	21556,8
12.	Мікробіологічна промисловість	67346,1	0,031	2087,7

13.	Борошномельно-круп'яна комбікормова промисловість	i	111001,9	0,031	3441,1
-----	---	---	----------	-------	--------

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

1	2	3	4	5
14.	Медична промисловість	154,5	0,031	4,8
15.	Поліграфічна промисловість	9256,7	0,031	286,9
16.	Інші галузі промисловості	4365,2	0,031	135,3
	Разом	6853637,6	0,031	212462,8

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
 Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

ДОДАТОК Д
Розрахунок суми коштів необхідних на покриття
дефіциту місцевого бюджету.

1. Розрахунок додаткової потреби в коштах місцевих бюджетів Сумської області на підставі формули 2.3 згідно даних “Річних звітів про виконання місцевих бюджетів Сумської області”.

(тис. грн.)

№ п/п		1996	1997	1998
1.	Доходи (X)	331330,0	334476,0	431914,0
2.	Видатки (Y)	335036,0	329638,0	435014,2
3.	Дефіцит (H)	3706,0	-4838,0	3100,2

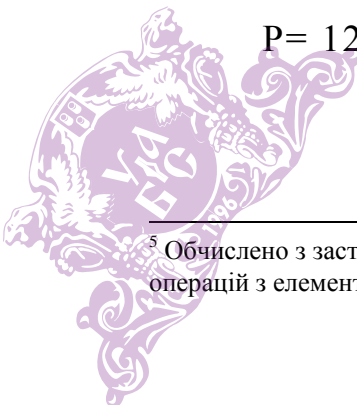
2. Розрахунок середнього значення місцевого бюджету на підставі формули 2.4:

$$\bar{H} = \frac{51231,7 - 21335,58 + 6200,4}{3} = 12032,19 \text{ (тис.грн.)}^5$$

3. Розрахунок нормативу відрахувань, що підлягає внесенню в бюджет на одного працюючого (формула 2.6.)⁶:

$$P = 12032,19 \text{ тис. грн.} / 124861 \text{ чол.} = 0,09 \text{ тис.грн.}$$

⁵ Обчислено з застосуванням окремих функцій ППП EXCEL для обчислення характеристик фінансових операцій з елементарними потоками платежів.

4. Розрахунок сум внеску кожної галузі до місцевого бюджету згідно формули 2.6:

№ п/п	Вид діяльності	Середня спискова чисельність штатних працівників спискового складу (чол), R	Розрахункове значення внеску в бюджет на одного прац-го (тис.грн.), P	Сума внеску до місцевого бюджету (тис. грн.), С
1	2	3	4	5
1.	Електроенергетика	3897	0,09	350,7
2.	Паливна промисловість	4553	0,09	409,8
3.	Чорна металургія	585	0,09	52,65
4.	Хімічна промисловість	13060	0,09	1175
5.	Нафтохімічна промисловість	1149	0,09	103,4
6.	Машинобудування і металообробка	64759	0,09	5828
7.	Лісова, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість	1123	0,09	101,1
8.	Промисловість будівельних матеріалів	2701	0,09	243,1
9.	Скляна і фарфоро-фаянсова промисловість	717	0,09	64,53

⁶ Кількість працюючих на підприємства області (В=124861 чол. і далі) обчислено згідно «Звіту з праці» по Сумській області на 1.01.98.

10.	Легка промисловість	8640	0,09	777,6
11.	Харчова промисловість	21281	0,09	1915
12.	Мікробіологічна промисловість	395	0,09	35,55
13.	Борошномельно-круп'яна комбікормова промисловість	1651	0,09	148,6

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

1	2	3	4	5
14.	Поліграфічна промисловість	310	0,09	27,9
15.	Державна прийомка продукції в промисловості , державний нагляд і контроль за стандартами і засобами виміру.	124	0,09	11,16
	Разом	124861	0,09	11237

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING»
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

ДОДАТОК Ж

Динаміка складових елементів системи моделювання дефіциту бюджету⁷

Зведений бюджет України

млн.грн.

	1996	1997	Т приросту, %
Доходи	30128,7	28112,0	-7
Видатки	34182,8	34312,7	0,3
Дефіцит	3964,1	6200,7	X

Д↓ В↑

млн.грн.

	1997	1998	Т приросту, %
Доходи	28112,0	28441,0	1,2
Видатки	342312,7	30506,4	-11
Дефіцит	6200,7	2065,3	X

Д ↑ В ↓

⁷ Статистичний довідник України за 1997-1998 рр. Державний комітет статистики України: Під.ред. О.Г. Осауленка. – К.:Українська енциклопедія, 1999. – 624с.

Державний бюджет України

млн.грн.

	1996	1997	Т приросту, %
Доходи	19266,4	15973,8	-17
Видатки	22421,9	20622,6	-8
Дефіцит	3155,5	4648,8	X

Д↓В↓

млн.грн.

	1997	1998	Т приросту, %
Доходи	15973,8	15897,8	-0,5
Видатки	20622,6	17912,5	-13
Дефіцит	4648,8	2014,7	X

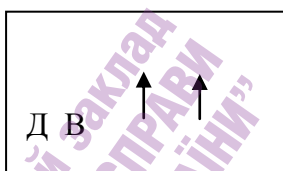
Д↓ В↓

Місцеві бюджети

млн.грн.

	1996	1997	Т приросту, %
Доходи	10952,3	12138,2	11
Видатки	11760,9	13690,1	16
Дефіцит	808,6	1551,9	X

млн.грн.

	1997	1998	Т приросту, %
Доходи	12138,2	14997,6	23,6
Видатки	13690,1	15048,1	9,9
Дефіцит	1551,9	50,5	X

